

НОВЫ ЧАС

novychas.by

АГУЛЬНАПАЛІТЫЧНАЯ ШТОТЫДНЕВАЯ ГАЗЕТА

• КУЛЬТУРА • ГРАМАДСТВА • ЭКАНОМІКА
• ЛЮДЗІ • ПАДЗЕІ • ФАКТЫ

Дызель-папулізм
супраць ЕС

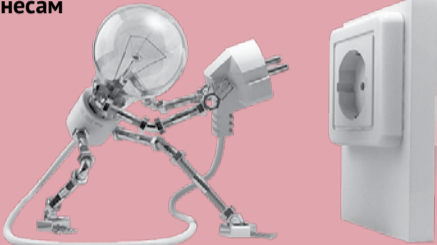
стар. 20

ISSN 2218-2144

4 АБЫЯКАВАСЦЬ І АПАТЫЯ ЯК ГАРАНТЫ БЯСПЕКИ І НЕЗАЛЕЖНАСЦІ

Беларуская дзяржава — гэта група асоб, якія займаюцца адміністрацыйным бізнесам

5 ЧЫМ АБЕРНЕЦЦА ВАЕННАЕ СТАНОВІШЧА ВА УКРАЇНЕ ДЛЯ БЕЛАРУСІ

Паколькі Беларусь з'яўляецца найбліжэйшым саюзнікам Расіі, некаторыя непакояцца, што Беларусь можа уцягнуць ва ўкраінска-расійскі канфлікт

7–18

Літаратурная Беларусь

23 ГЕНІОШ І УРУБЛЕЎСКАЯ: ПЕРАКРЫЖАВАННІ ЛЁСАЎ

Шмат прозвішчаў людзей, якія прайшлі ГУЛАГ, прыгадвае Геніош ў сваёй кнізе ўспамінаў. Сярод іх — Яўгенія Урублеўская, якая перадавала «ксівы» тым, каму яны былі адрасаваныя

Казкі мінулага стагоддзя

Тэма выбараў запускае безліч непрыемных для кіраўніка Беларусі спекуляцый

Сяргей ПУЛЬША

Днямі расійскі апазіцыянер Ілля Панамароў, як напісаў украінскі «Обозреватель», «раскрыў планы Пуціна па Беларусі».

Невядома, канешне, адкуль Панамароў ведае пра планы Пуціна, аднак, на яго думку, кіраўнік Расіі плануе адрадыць Саюзную дзяржаву з Беларуссю. Для рэалізацыі гэтага плана Пуціну неабходна адхіліць ад улады Лукашэнку.

Панамароў нагадаў, што Расія прызначыла ў Беларусь паслом з пашыранымі паўнамоцтвамі Міхаіла Бабіча. «Бабіч у Расіі вядомы тым, што ён сілавік і спецыяліст па самых брудных і гвалтоўных выбарах, якія праходзілі ў расійскіх рэгіёнах. Такі сабе спецыяліст-тэхнолаг. Хутчэй за ўсё, гэта сведчыць, што Крэмль будзе актыўна гуляць на гэтых (беларускіх. — аўт.) выбарах», — растлумачыў ён.

«Калі ў іх атрымаецца прыбраць Лукашэнку, тады яны паспрабуюць аднавіць ідэю саюзнай дзяржавы Расіі і Беларусі — «СССР-2.0», каб можна было вывесці Пуціна на выбары прэзідэнта гэтай аб'яднанай дзяржавы», — кажа расійскі палітык.

Паводле меркавання Панамарова, гэта дазволіць Пуціну, па-першае, падвысіць свой рэйтынг за кошт, дэ-факта, далучэння Беларусі да Расіі, а па-другое, стаць кіраўніком «Саюзнай дзяржавы», прычым, без абмежавання канстытуцыйных тэрмінаў.

Што ж, версія, як кажуць, не пазбаўленая вытанчанасці. Адна бяда — рэалізаваць яе можна было ў мінулым стагод-

дзі, калі працэс фармавання «Саюзнай дзяржавы» ішоў напоўніцу, і ўсе былі поўныя энтузіязму з гэтай нагоды. Зараз — іншы час.

Па-першае, «змяніць Лукашэнку». Адрозніе пытанне: якім чынам? Працэс «кіруемых выбараў» у Беларусі адладжаны значна лепей, чым у Расіі. Можна нават сказаць, што гэта Расія ўзяла на ўзбраенне «беларускую мадэль». І ў такіх варунках разлічваць на тое, што беларускі Цэнтрвыбаркам выдасць лічбы, адрозныя ад прагназуемых, — смеху варта. Расія прапануе старшыні беларускага ЦВК столькі грошай, што яна «здасць» свайго патрона? Наўрад ці. Бяспека грашымі не вымяраецца.

Па-другое, нават калі Расія «здыме» Лукашэнку, праблема толькі пачынаюцца. Трэба напісаць Канстытуцыю «Саюзнай дзяржавы». Трэба стварыць не толькі агульную пасаду прэзідэнта, але і агульны парламент. Трэба, каб гэтая Канстытуцыя была ўхвалена народамі абедзвюх дзяржаў, то бок — праведзены рэфэрэндум. А ўжо потым — выбары прэзідэнта, парламента і гэтак далей.

З рэфэрэндумам, нават пры кіраваным выбарчым працэсе, узнікнуць надзвычайныя складанасці. Напрыклад, паводле беларускага заканадаўства, на рэфэрэндум нельга выносіць пытанне, якое можа выклікаць парушэнне тэрытарыяльнай цэласнасці Рэспублікі Беларусь (а «Саюзная дзяржава» — менавіта такое пытанне). То бок, спачатку беларусам давядзецца змяніць Выбарчы кодэкс.

Вынікі рэфэрэндуму — пасля захопу Расіяй Крыму і дзеянняў на Данбасе, а зараз і ў Азоўскім моры, — наўрад ці прадказальныя. У сярэдзіне 2016 года, паводле звестак НІСЭПД, толькі 52% апытаных падтрымалі б уваходжанне Беларусі ў склад Расіі. Гэта большасць, канеш-

Працэс «кіруемых выбараў» у Беларусі адладжаны значна лепей, чым у Расіі. Можна нават сказаць, што гэта Расія ўзяла на ўзбраенне «беларускую мадэль»

не, але пераканаўчая. І яшчэ горш: калі б быў выбар, куды ісці, — у Еўрасаюз ці Расію, Расію б выбралі толькі 42%.

Дапусцім усё ж, што і рэфэрэндум прайшоў. Тады ў нас пачынаюцца выбары кіраўніка Саюзнай дзяржавы. Хто-небудзь можа даць гарантыю, што на іх не высуне сваю кандыдатуру «адхілены» Расіяй Лукашэнка?

Расійскі аналаг Аляксандра Рыгоравіча — Павел Грудзінін — на нядаўніх выбарах кіраўніка Расіі заняў другое месца і склаў даволі сур'езную

альтэрнатыву Пуціну. Што ж тычыцца Лукашэнкі, то, згодна з апытаннямі расійскага ВЦИОМ ад 2017 года, да яго «з павагай і сімпатыяй» ставяцца 27% расіян. А 54% сказалі, што «мне не ва ўсім падабаецца Лукашэнка, але я паважаю выбар народа Беларусі».

Перамога Пуціна на выбарах кіраўніка Саюзнай дзяржавы — зусім не гарантаная.

Але самы галоўны складнік, які перашкаджае стварэнню «СССР 2.0», — гэта грошы. На ўсё выкладзеныя вышэй

дзеянні (без гарантыванага станоўчага выніку) трэба процьма грошай. І яшчэ больш спатрэбіцца пасля рэалізацыі такога сцэнару, бо давядзецца аб'ядноўваць грашовыя сістэмы, і Расія займее яшчэ 6 датацыйных рэгіёнаў, якія трэба карміць.

А ў іх не хапае грошай на сваіх пенсіянераў, інакш бы яны не праводзілі пенсійную рэформу і не падымалі пенсійны ўзрост. Што, дарэчы, і абваліла рэйтынг даверу да Пуціна — зараз, паводле дадзеных таго ж ВЦИОМ, яму давяраюць толькі 37,5% расіян. Лукашэнка па прыязнасці адстае ад кіраўніка Расіі ўсяго на 10% — прычым, на яго, Пуціна, тэрыторыі!

Так што версія Панамарова — усяго толькі версія. Крэмлю лепш пакінуць усё, як ёсць, чым займаць сабе яшчэ адзін галаўны боль. А значыць, лёс Беларусі ўсё ж будзе вырашацца беларусамі.

Зміцера Паліенку чакае новы суд

НЧ

Былога палітвязня Зміцера Паліенку чакае новы суд. Верагоднай прычынай стала яго адмова наведваць прызначаны пасля вызвалення лекцыі ў мясцовым РАУС.

Паліенку затрымалі 26 лістапада. З РАУС Заводскага раёна яго адвезлі ў гарадскі аддзел міліцыі, дзе склалі два пратаколы па артыкуле 23.4 КоАП (непадпарадкаванне законным патрабаванням супрацоўнікаў міліцыі).

Актывіст распавядаў «Новаму Часу», што яму кожны дзень трэба хадзіць у РУУС на лекцыі да таго часу, пакуль ён афіцыйна не працаўладкуецца і не прынясе ў міліцыю дакументы пра гэта: «Лекцыі ў РУУС ніяк не паспрыяюць майму працаўладкаванню, але, калі я не з'яўлюся на іх, на мяне складуць пратакол за непадпарадкаванне законным патрабаванням супрацоўнікаў міліцыі, які прадугледжвае арышт альбо штраф. Я лічу, што такім чынам мяне вырашылі кантраляваць: за мной не могуць пакінуць нагляд, бо ў мяне не такі цяжкі артыкул».

Былы палітвязень тлумачыў, што на лекцыі ў РАУС ён прыныццова не ходзіць, бо лічыць, што гэта прымусам да афіцыйнага працаўладкавання.

Суд прызначаны на 6 снежня ў 11:00 у судзе Заводскага раёна Мінска.

У Пскове беларусаў вярбуюць у расійскую армію

Марыя ВАЙТОВІЧ

Блогер Эдуард Пальчыс паведаміў, што ў Пскове вярбуюць беларусаў на службу ў расійскую армію.

«Увага: тэрмінова патрабуюцца ў пункт адбору на ваенную службу па кантракце ў ВС Расійскай Федэрацыі грамадзяне, якія пражываюць на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь», — так пачынаецца e-mail, які рассылаў пункт адбору на ваенную службу па кантракце РФ па Пскоўскай вобласці.

Уладкавацца можна кіроўцам, стралком, артылерыстам. Кантрактнікам абяцаюць заробак ад 300 да 1000 долараў, поўнае забеспячэнне, службовае жылло.

«Грамадзяне, якія жывуць на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь» — фармулёўка абцякальная. Гаворка можа ісці пра расіян, якія

атабарыліся ў нашай краіне. Але і грамадзяне Беларусі пад гэтае апісанне падыходзяць. Ці законна ўладкоўвацца на такую працу, і ці не будзе такая служба па кантракце ў войску суседняй краіны лічыцца наёмніцтвам?

«Гаворка ідзе пра ваенную службу па кантракце ва ўзброеных сілах Расійскай Федэрацыі, — распавядаюць «Еўрарадыё» ў пункце адбору. — Разглядаем кандыдатаў ва ўзросце ад 18 да 40 гадоў. Вакансіі разлічаны на тых, хто праходзіць ваенную службу па прызыве. Калі грамадзянін не служыў, у яго павінна быць закончаная вышэйшая або сярэдняя прафесійная адукацыя. Службу можна праходзіць і ў Пскове, і ў Пскоўскай вобласці, і за яе межамі. Геаграфія шырокая, як і наша краіна».

Ці могуць паслаць кантрактніка ў «гарачую кропку»? «Па жаданні. Каб туды трапіць, трэба заключыць кантракт. Цяпер проста так абы-каго не адпраўляюць», — адказваюць у Расіі.

«Вы ўжо не першыя, хто тэлефануе [з Беларусі]. Не ведаю, хто канкрэтна адпраўляў інфармацыю, можа быць, сервер. За межамі грамадзяне, якія выказалі жаданне праходзіць ваенную службу па кантракце ва ўзброеных сілах РФ, могуць заключыць адзіны кантракт на пяць гадоў. Кандыдату павінна быць ад 18 да 30 гадоў. У Баранавічах, дарэчы, ёсць наша воінская мотастралковая часць. Нават там патрабаваліся вадзіцелі», — кажуць у пункце адбору.

Ці не будзе гэта наёмніцтвам? Па меркаванні рускіх, наёмніцтва трактуецца як «удзел на тэрыторыі замежнай дзяржавы ва ўзброеных канфліктах, ваенных дзеяннях асобы, якая не ўваходзіць у склад узброеных сіл ваюючых бакоў». Так што на службу ў войску замежных дзяржаў — не распаўсюджваецца.

У Мінбароны Беларусі «Еўрарадыё» адказваюць, што бачылі вярбовачны ліст, пра які ідзе гаворка. Начальнік упраўлення інфармацыі Уладзімір Макараў раіць нам уважліва чытаць «па-

ведамленні, якія распаўсюджваюцца невядома кім», і ў выпадку сумневаў звяртацца па каментары ў кампетэнтныя органы Расійскай Федэрацыі.

«У гэтым так званым звароце асабіста я ўбачыў некалькі супярэчнасцяў, якія не адпавядаюць расійскім федэральным законам, — кажа Уладзімір Мацвеевіч, хоць і не тлумачыць, пра якія менавіта супярэчнасці ідзе гаворка. — Што тычыцца нашага заканадаўства, грамадзяне Рэспублікі Беларусь, якія праходзяць ваенную службу ва Узброеных сілах Рэспублікі Беларусь, не могуць служыць у іншых арміях. І не служаць. Вось і ўсё. Што тычыцца тых, хто наогул не праходзіць ваенную службу, глядзіце «Закон аб вайсковым абавязку і воінскай службе». У ім выразна вызначана, дзе беларусам трэба праходзіць вайсковую службу, або тэрміновую ваенную службу, або ў рэзерве і гэтак далей. Дакладна не ў замежнай арміі. Нават не ў арміі брацкай Расіі».

Паводле euroradio.fm

У Беларусі выкананыя два смяротныя прысуды

Каардынатару кампаніі «Праваабаронцы супраць смяротнага пакарання ў Беларусі» Андрэю Палуду 27 лістапада стала вядома, што выкананы смяротны прысуд Сямёну Беражному, які быў асуджаны да смяротнага пакарання Магілёўскім абласным судом 21 ліпеня 2017 года. Пра гэта яму паведамілі сваякі Беражнага.

Камітэт ААН па правах чалавека зарэгістраваў зварот Сямёна Беражнага, і накіраваў Беларусі запыт

аб прыняцці часовых мер аб прыпыненні выканання смяротнага пакарання да вынясення Камітэтам канчатковага рашэння. Праваабаронцы спадзяваліся, што Беларуссю ўсё ж будуць прыняты часовыя меры да разгляду звароту, але беларускія ўлады не адрагавалі на запыт КПЧ ААН. Аналагічны зварот быў зарэгістраваны КПЧ ААН і ў дачыненні да Ігара Гершанкова.

Калі стала вядома пра пакаранне смерцю Беражнага, маці Ігара Гершанкова паведаміла Андрэю Палуду, што ўжо месцяў не атрымлівала ад вязня лістоў. Яна спадзявалася на хуткае спатканне з сынам, якое павінна было адбыцца неўзабаве.

Але ёй таксама паведамілі: Гершанкоў расстраляны.

Нагадаем, па прысудзе Магілёўскага аблсуда 21 ліпеня Ігар Гершанкоў і яго жонка Таццяна абвінавачваліся ў здзяйсненні забойстваў і падрыхтоўцы да здзяйснення забойстваў, выкраданні чалавека і падрыхтоўцы да выкрадання, а таксама ў махлярстве, разбоі, вымагальніцтве, крадзяжы або знішчэнні дакументаў. Таццяну Гершанкову дадаткова абвінавачвалі ў незаконным абароце наркотыкаў. Судом было ўстаноўлена, што злачынная група агулам зарабіла на махінацыях з чужым жыллём больш за 2 мільярдны недэмінаваныя рублёў.

Ігар Гершанкоў быў прысуджаны да вышэйшай меры пакарання. Да гэтага ж быў асуджаны Сямён Беражноў. Таццяна Гершанкова суд прысудзіў 24 гады турмы з канфіскацыяй маёмасці, а Барысу Калеснікаву — 22 гады і 1 месяц калоніі строгага рэжыму.

20 снежня 2017 года Калегія па крымінальных справах Вярхоўнага суда Беларусі вынесла рашэнне па апеляцыйных скаргах двух фігурантаў так званай справы магілёўскіх «чорных рыэлтараў»: Ігара Гершанкова і Барыса Калеснікава: прысуд Магілёўскага абласнога суда ад 21 ліпеня пакінуць у сіле, а скаргі без задавальнення.

Паводле spring96.org

Краіна для жыцця, у якой нешта пайшло не так

Святлана МЯЦЁЛКІНА

Ёсць штосьці магічнае ў нашай афіцыйнай статыстыцы. Калі гартаеш справаздачы Белстата, міжволі пачынаеш адчуваць, што жывеш у краіне кантрастаў і эканамічных парадоксаў.

З аднаго боку, лічбы кажуць пра небывалы росквіт і вясёлкавыя перспектывы нашай Сінявокай. У гэтай чароўнай краіне даходы растуць кожны месяц, беспрацоўе дасягнула гістарычнага мінімуму, а кошты практычна стаяць на месцы. Ну проста райская выспа пасярод бушуючага сусветнага акіяна.

Вось як парадаваў нас Белстат дадзенымі за кастрычнік. Прыкладзець толькі загаловкі:

- Беспрацоўе ў Беларусі дасягнула гістарычнага мінімуму — 0,3%.
- Рэкордна вырасла колькасць вакансій — 79,2 тысячы свабодных рабочых месцаў.
- Сярэднія заробкі беларусаў растуць на працягу чатырох месяцаў.
- Белстат зафіксаваў рэкордны рост рэальных даходаў беларусаў.
- У кастрычніку інфляцыя ў Беларусі склала 0,5%. Увогуле, куды ні глянь — краіна для жыцця! І ўсё б вельмі добра, калі б не тая ж няўмольная статыстыка. Давайце зірнем яшчэ на некалькі дзіўных фактаў:
- У Беларусі больш за 3 мільёны чалавек не могуць дазволіць сабе мінімальны набор тавараў і паслуг.
- За год цэны на ялавічыну павялічыліся на 13%, на свініну — на 14%, на гародніну — на 33,5%.
- Фактычны ўзровень беспрацоўя ў адпаведнасці з крытэ-

рамі Міжнароднай арганізацыі працы ў І квартале склаў 260,6 тысячы чалавек.

- Дапамога па беспрацоўі роўная 28,07 рубля.
- За апошнія тры гады засталіся без працоўных месцаў 230,5 тысячы чалавек.

Не-не, гэта не дадзеныя пра жыццё ў іншай, вельмі беднай

і няшчаснай краіне! Парадокс заключаецца ў тым, што гэта ўсё пра адну і тую ж дзяржаву. І выключна афіцыйна.

Дык усё ж: выпса стабільнасці або карабель, які тоне ў бушуючым моры?

На наш погляд, ёсць адзін вельмі важны крытэр, па якім можна адразу вызначыць, наколькі до-

бра жывецца і працуецца людзям у краіне. І гэта не заробкі і цэны, і нават не наяўнасць працоўных месцаў. Гэта колькасць людзей, якія пажадалі пакінуць краіну ў пошуках лепшага жыцця.

Па тых жа дадзеным, у 2017 годзе за мяжой працавалі больш за 80 тысяч беларусаў (годам раней — каля 60 тысяч, а ў 2015 годзе — амаль 40 тысяч). Пры гэтым эксперты ўпэўненыя, што не ўлічаных афіцыйнай статыстыкай на самай справе сотні тысяч чалавек. Расце і колькасць беларусаў, якія назаўжды пакінулі нашу краіну: у першым квартале колькасць эмігрантаў вырасла да 3198 чалавек у студзені-сакавіку.

І можна колькі заўгодна казаць пра рост дабрабыту, нізкія кошты і сацыяльныя ільготы, — ніякія іншыя лічбы не перакрываюць гэтага паказчыку. Таму што ў краіне для жыцця ў першую чаргу павінна хацецца жыць.

gazetaby.com
Пераклад НЧ

ТЫДНЁВЫ АГЛЯД

Ананімам уваход забаронены

Таццяна ШАПУЦЬКА

Увага! 30 лістапада была апошня магчымаць пакінуць свой унікальны каментар на нашым сайце povuchas.by. Ад 1 снежня выказваць свае «ваў» і «фу» пад навінамі айчынных медыя можна будзе толькі, калі вы прывяжаце акаўнт да нумара тэлефона.

Праўда, далёка не ўсе СМІ будуць рабіць ідэнтыфікацыю карыстальнікаў — тэхнічна складана, а карысці мала. Цяпер самыя бурныя батлы паміж каментаратарамі вядуцца ў сацсетках. Таму многія, у тым ліку і «Новы Час», папросту закрываюць свае форумы. У чым сэнс уводзіць ідэнтыфікацыю каментарараў — зразумець цяжка. Чыноўнікі тлумачаць усё дабрадзейнымі матывамі: маўляў, ананімы могуць абразіць, а чалавек нават і не ведае, на каго напісаць заяву ў міліцыю. Але ж і ў Facebook можна атрымаць абразлівы каментар ці паведамленне ад карыстальніка з фэйкавым імем, напрыклад, Дарт Вейдар, — на каго скардзіцца тады?

Некаторыя бачаць у гэтым геапалітычныя патрэбы — многія каментары пішуцца прафесійнымі троямі, якія хочуць сфармаваць у аўдыторыі пэўныя меркаванні. Але ж дасведчаныя мадэратары ўмеюць спрытна адсякаць такіх каментарараў і без забароны ананімнага каментаравання. Дый ці трэба камусьці апрацоўваць чытачоў сайтаў, калі тыя ж сацсеткі для гэтага — значна больш прыдатная глеба? Не прыгадаеце, праз якое СМІ Расія ўмешвалася ў апошнія прэзідэнцкія выбары ў ЗША? Правільна, не прыгадаеце, бо паказанні сенату даваў не рэдактар буйнога амерыканскага СМІ, а кіраўнік Facebook Марк Цукерберг. Таму ёсць адчуванне, што гэтая забарона — выключна дзеля забароны. Альбо што беларускія чыноўнікі, як заўсёды, спрабуюць ускочыць у апошні вагон, не разумеючы, што форумам ужо ніколі не параўнацца з сацсеткамі ў сваёй папулярнасці.

Тым часам працягваецца эпапея «БЕЛТА» vs незалежныя журналісты». І чым далей разгортваюцца падзеі, тым больш зразумела, што гэта спланаваная атака супраць галоўнай рэдактаркі TUT.BY Марыны Золатавай. На гэты тыдні яшчэ з васьмі падазраваных журналістаў знялі абвінавачванні — праўда, перад гэтым яны мусілі заплаціць вялізныя штрафы. Такім чынам, з 15 рэдактараў і журналістаў, што праходзілі па «справе БЕЛТА», абвінавачанымі застаюцца ўсяго два чалавекі: сама Золатава і галоў-

Фота www.news.vse42.ru

ная рэдактарка БелаПАН Ірына Леўшына. Самыя цяжкія абвінавачванні высунутыя Золатавай — за «бяздзейнасць службовай асобы» яна можа патрапіць за краты ажно на пяць гадоў. Відавочна, што напярэдадні парламенцкай і прэзідэнцкай кампаніі ўлады спрабуюць загасіць самы чытальны беларускі сайт. Заснавальнік TUT.BY Юры Зісер распавядаў журналістам, што Золатаву спрабуюць пазбавіць пасады ўжо даўно, яна добра намуляла вока чыноўнікам. Аднак каманда партала пакуль што гарой стаіць за сваю рэдактарку і стараецца адбіць атаку — так, у абарону Золатавай ужо выказалася даўнішняе сяброўка Зісера Нобелеўска лаўрэатка Святлана Алексіевіч ды іншыя вядомыя дзеячы.

Пакуль незалежныя журналісты рыхтуюцца да судаў, дзяржаўныя атрымліваюць узнагароды. Лукашэнка падпісаў указ, паводле якога 134 прадстаўнікі самых розных сфер — ад дэпутатаў да артыстаў — атрымалі

90% беларускіх ромаў — праваслаўныя. Мітрапаліт, які мае свецкую ўзнагароду «Заслужаны міратворац», умудрыўся пакрыўдзіць частку сваёй паствы якраз напярэдадні Каляднага посту

дзяржаўныя ўзнагароды. І пяцёра з гэтых шчасліўчыкаў — супрацоўнікі БЕЛТА. Не менш забавнай выглядае і ўзнагарода ад АБСЕ Алене Купчыной — вядомай беларускай чыноўніцы, якая, служачы на розных пасадах, шмат гадоў спрабуе прывесці імідж Беларусі на міжнародным полі ў прыстойны выгляд. Зараз Купчына займае пасаду беларускага амбасадара ў Аўстрыі і стала прадстаўніцай Беларусі пры АБСЕ. Узнагарода называецца

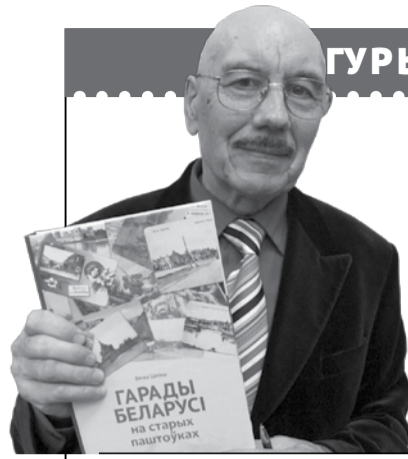
«Белая стужка», і была ўручана Купчыной за «выбітны ўклад у прасоўванне гандарнай роўнасці і супрацьдзеянне гвалту ў дачыненні да жанчын». Можа быць, Алена Купчына такі ўгаварыла Лукашэнка пагадзіцца на публічна раскрытыкаваны ім закон пра хатні гвалт? Альбо паспрыяла адмене ганебнага спісу забароненых для жанчын прафесій, сярод якіх ёсць нават такія бяскрыўдныя, як прафесія вадалаза і машыніста метро? Не, закона дагэтуль няма, спіс дагэтуль ёсць, а нагода для ўзнагароды, як вынікае з паведамленняў прэс-службы МЗС, — «акцэнтаванне ў рамках АБСЕ тэмы барацьбы з гвалтам у адносінах да жанчын, у прыватнасці актыўны ўдзел у пастаноўцы на пляцоўцы Арганізацыі 26 чэрвеня 2018 года дакументальнай п'есы «Сем». Што ж, калі беларускія чыноўнікі слаба прыяляюць сябе на палітычнай сцэне, хай хоць на тэатральнай папрацуюць.

Абы не на цыркавой арэне. Але гэтае месца хутка можа быць занятае кіраўніцтвам праваслаўнай царквы. Мітрапаліт Павел зноў апынуўся ў топе навінавых стужак — гэтым разам з заявай пра баптыстаў-сектантаў, якія абабіраюць людзей, як цыгане. Многія ўгледзелі ў яго словах распальванне нацыянальнай і рэлігійнай варожасці. Біскуп беларускага Саюза евангельскіх хрысціян-баптыстаў Леанід Міховіч выступіў з заклікам да талерантнасці і свабоды веравызнання, а таксама пажадаў дастатку ўсім народам, асабліва цыганам-баптыстам. Каментары ацанілі гумар пратэстанцкага біскупа, а вось імідж праваслаўнага духавенства чарговы раз пацярпеў.

Пікантнасць сітуацыі і ў тым, што 90% беларускіх ромаў — праваслаўныя. А значыць, мітрапаліт, які, дарчы, мае свецкую ўзнагароду «Заслужаны міратворац», умудрыўся пакрыўдзіць частку сваёй паствы якраз напярэдадні Каляднага посту.

Пакуль што ромы гэтую заяву не каментавалі, але, думаецца, што пасля такіх публічных абразаў перадакалядных ахвяраванні ў цэрквах могуць істотна зменшыцца.

ГУРЫ ТЫДНЯ

Вячка Целеш

Рыжская Дума прызнала сузаснавальніка Таварыства беларускай культуры «Світанак» у Латвіі, кіраўніка аб'яднання беларусаў-мастакоў Балтыі «Маю гонар» Вячку Целеша чалавекам года.

Мастак і выкладчык атрымаў прыз года ў намінацыі «Зашматгадовы ўнёсак у адукацыю», узнагароду ўручыла старшыня Камітэту па адукацыі, культуры і спорту Рыжскай Думы Эйжэнія Алдэрманэ.

Целеш быў арганізатарам і дырэктарам першай беларускай школы ў Рызе, быў у Кансультацыйнай радзе пры ўсіх прэзідэнтах Латвіі, абараняў інтарэсы беларусаў. Яго высылкі адзначаныя найвышэйшай дзяржаўнай узнагароды Латвіі — ордэнам Трэх Зорак. Вячка Целеш нарадзіўся 25 верасня 1938 года ў Красным Сяле (цяпер пасёлак Краснасельскі Ваўкавыскага раёна) Гродзенскага ваяводства. Мастак, гісторык, пісьменнік, сябра Саюзу мастакоў Беларусі і Латвіі. Працуе ў розных жанрах станковага жывапісу і графікі. Аўтар партрэтаў і экслібрысаў беларускіх і латышскіх дзеячаў: Францішка Скарыны, Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Максіма Багдановіча, Янкі Купалы, Уладзімера Караткевіча, Яніса Райніса.

Адзін з самых вядомых еўрапейскіх філакартыстаў: яго альбом «Гарады Беларусі на старых паштоўках» на беларускай і англійскай мовах прызнаны ўзорам дакументальнага фотамастацтва.

Брыжыт Бардо

Сусветна вядомая кінаакторка нечакана звярнулася з лістом да Аляксандра Лукашэнка.

«Мой фонд атрымлівае ўсё больш абураных паведамленняў пра тое, што ў Беларусі жывёлы, асабліва бяздомныя, падвяргаюцца жорсткаму абыходжанню і гінуць пакутлівай смерцю. Яны гінуць ад атручаных прынад, іх адстрэльваюць, часам у прысутнасці дзяцей, паводле ірацыянальных і нялюдскіх загадаў службовых асоб і спецыяльных службаў... Лёс бяздомных жывёл выклікае шок і хваляванне. Імідж вашай краіны сур'ёзна церпіць, і толькі прыняцце хутчэйшых радыкальных мер для змены сітуацыі можа спрыяць яго аднаўленню», — напісана ў лісце.

«Я малю вас прыняць меры для таго, каб сродкі, якія выдаткоўваюцца на адлоў і забойства, былі накіраваны на праграмы стэрылізацыі, на прытулкі-лячэбніцы для хворых жывёл або жывёл, якім шукаюць новых гаспадароў. Закон аб абароне жывёл, які прадугледжвае строгія санкцыі за жорсткае абыходжанне, павінен быць вынесены на галасаванне неадкладна. Галасы абаронцаў жывёл павінны быць пачутыя, і яны таксама павінны прыняць удзел у гуманнай місіі дзяржаўных органаў, адказных за лёс бяздомных жывёл», — лічыць Брыжыт Бардо.

«Прадэманструйце сваю мужнасць, не падвядзіце мяне!» — піша кіназорка.

Віталь Міхайлаў

Упершыню пасля Жалязоўскага беларускі канькабежац дабег да золата.

«Сенсацыйнае сола прынесла Міхайлаву першае «золата» Кубка свету» — такімі загаловамі паднеслі перамогу беларускага канькабежца на кубкавым этапе ў Японіі некаторыя замежныя СМІ.

Міхайлаў ледзь не з першага круга масавага старту ірвануў у атаку на п'едэстал. «У нас з суайчыннікам Аляксеем Кірпічніковым быў гатовы план, — патлумачыў Віталь, — пастарацца збегчы ад натоўпу. Аляксея больш рэзка за мяне стартваў, я кінуўся наўздагон. Дагнаў Аляксея, але ў яго не атрымалася «сесці» за мной у спіну, таму паехаў адзін. Як бачыце, план быў, але не да канца замяглі яго выканаць», — сказаў Міхайлаў.

«Я разумеў, што калі пелатон збярэцца з сіламі, то дастаць уцекача элементарна. Таму прыглядаў за канкурэнтамі, бачыў адлегласць, якая адлучала ад асноўнай групы, і трымаў сваю хуткасць. За чатыры кругі да канца зразумеў, што гурт не ў сілах мяне дастаць, канкурэнты змірылася з пройгрышам і павялі гульнію за другое-трэцяе месцы. За два кругі да фінішу пачаў святкаваць перамогу, і публіка, знакамітыя атлеты мяне падтрымлівалі», — кажа Міхайлаў.

Апошні раз беларус — Ігар Жалязоўскі — атрымаў золата на Кубку свету ў 1993 годзе. Мы чакалі новых вынікаў чвэрць стагоддзя.

а Азбука паліталогіі

Абыякавасць і апатыя як гаранты бяспекі і незалежнасці

Беларуская дзяржава — гэта група асоб, якія займаюцца адміністрацыйным бізнесам.

16 лістапада на нарадзе па пытанні ўдасканалення сістэмы кіравання беларускай энергетыкай адзіны палітык (АП) дапусціў агаворку, якую на першы погляд можна прыняць за агаворку па Фрэйду: «Яе (энергасістэмы) стабільнасць — гэта вельмі важны элемент бяспекі і незалежнасці дзяржавы».

Спадзяюся, няма патрэбы тлумачыць ролю энергетычнай сістэмы ў нацыянальнай эканоміцы. Але пры чым тут дзяржава? Перш, чым паспрабаваць адказаць на гэта пытанне, неабходна разабрацца з тым, які сэнс варта ўкладаць у паняцце «дзяржава», і з тым, які сэнс у гэта паняцце ўкладвае АП.

Колькі людзей, столькі і меркаванняў. Паводле аднаго з заснавальнікаў паліталогіі Макса Вебера (1864–1920), дзяржава — гэта «арганізацыя, якая працягла час утрымлівае манаполію легітымнага гвалту ў рамках пэўнай тэрыторыі і якая ажыццяўляе рэгуляванне гаспадарчага жыцця на гэтай тэрыторыі».

У маналогіі беларускай дзяржавы на гвалт сумнявацца не даводзіцца. Зразумела, існуюць і пэўныя выключэнні. Перыядычна адбываюцца брутальныя затрыманні апазіцыйных актывістаў людзьмі ў цывільным і без прад'яўлення дакументаў. Але нешта мне падказвае, што гэта не бандыты, а супрацоўнікі сілавых структур, што маскіруюцца пад іх.

Што да рэгулявання гаспадарчага жыцця, дык беларуская дзяржава не толькі лічыць рэгуляванне ўсяго, што яшчэ ў стане варушыцца ў эканоміцы, сваім абавязкам, але і сама з'яўляецца галоўным гаспадарчым суб'ектам у краіне. У гэтым яна недалёка адыйшла ад свайго савецкага папярэдніка.

З дапамогай машыны часу перамясцімся бліжэй да сучаснасці, што дазволіць нам пазнаёміцца з меркаваннем амерыканскага эканаміста, нобелеўскага лаўрэата Дугласа Норта: «Дзяржава — гэта агенцтва па прадастаўленні паслуг «бяспекі і правасуддзю» ў абмен на падаткі».

Тыя, каму пашанцавала кантактаваць з «беларускай дзяржавай для народа», што называецца, «жыўцом», больш недарэчнага вызначэння і ўявіць сабе не могуць. Гэта ў Амерыцы дзяржава, магчыма, і з'яўляецца крыніцай права, але мы жывем не ў Амерыцы, а ў геаграфічным цэнтры Еўропы. У нас судзіць ў сваіх рашэннях кіруюцца, у першую чаргу,

справядлівасцю, і толькі потым ужо правам. У праве (заcone), як неаднаразова тлумачыў АП, «усё не прапішаш». Акрамя таго, заўсёды варта памятаць пра тое, што СПРАВЯДЛІВАСЦЬ ляжыць у аснове нашай ідэалогіі.

І з падаткамі гісторыя не пра нас. Мы не будзем ладзіць рэвалюцыю пад лозунгам: «Не падаткаў без прадстаўніцтва!», як гэта зрабілі амерыканскія каланісты ў канцы XVIII стагоддзя. Не адчуваем мы патрэбы ў прадстаўніцтве, што не перашкаджае нам рэгулярна галасаваць на выбарах усіх узроўняў. Але, зноў жа, выбары ў нас — і не выбары зусім, а экзамены, на вынікі якіх тыя, хто галасуе, воль ужо чвэрць стагоддзя ніяк паўплываць не могуць.

Каб разумець прыроду беларускай дзяржавы, бессэнсоўна звяртацца да мысляроў Захаду. У сваіх працах яны апісвалі дзяржавы, чыя цывілізацыйная ідэнтычнасць фармавалася пад уплывам рымскага права, грэчаскай філасофіі і хрысціянскай рэлігіі ў яе заходняй трактоўцы. Канчатковы ж свой выгляд дзяржавы ў Заходняй Еўропе прынялі ў працэсе Рэнэсансу, Рэфармацыі і Асветніцтва.

У сучаснай беларускай дзяржавы іншы генезіс (паходжанне). Воль ужо амаль тры стагоддзі яна фармуецца пад уплывам «нашай Расіі», таму ў пошуках адпаведнага вызначэння паняцця «дзяржава», нам варта разгарнуцца на 180 градусаў і працытаваць расійскага эканаміста Алега Грыгор'ева: «Дзяржава — не ёсць інструмент кіруючага класа, яна і ёсць той самы кіруючы клас».

Пагадзіцеся, не проста цяплей, а гарача!

\$ 10 мільярдаў — сума салідная

Вернемся да цытаты АП ад 16 лістапада: «Яе (энергасістэмы) стабільнасць — гэта вельмі важны элемент бяспекі і незалежнасці дзяржавы». Усё правільна. Усё лагічна. Агаворка па Фрэйду тут і побач не стаяла.

Беларуская дзяржава — гэта група асоб, якія займаюцца адміністрацыйным бізнесам дзеля дасягнення сваіх мэтаў. Ніякіх іншых мэтаў у дзяржавы такога тыпу няма і быць не можа. Групу гэтых асоб стан эканомікі ў цэлым і яе энергасістэмы ў прыватнасці, безумоўна, хвалюе, бо наўпрост уплывае на ўзровень персанальных даходаў і на магчымасць заставацца на чале адміністрацыйнага бізнесу.

Асноўная пагроза стабільнасці беларускай энергасістэмы была выразна пазначаная АП у Пасланні-2018, і звязаная яна з будаўніцтвам АЭС, самым маштабным (\$10 мільярдаў) праектам у гісторыі Беларусі. Цытую: «Працуюць сотні навукоўцаў, тысячы спецыялістаў у сістэме Мінэнерга і Мінбудархітэктуры, а мне дагэтуль выразна ніхто не далажыў, як станцыя будзе ўбудаваная ў эканоміку краіны».

З дня гэтага неверагоднага прызнання прайшло паўгода. Ці дадалося выразнасці? Калі меркаваць па прэс-рэлізу лістападаўскай нарады, ураду яшчэ толькі трэба будзе распрацаваць «выразны і рэалістычны план пашырэння напрамкаў выкарыстання электраэнергіі ў прамысловасці, аграрнай сферы, транспарце, ІТ-сектары, ЖКГ, побыце і іншых галінах».

Такую задачу АП нарэшце ўсё ж паставіў, і гэта не можа

не радаваць. Будаўніцтва АЭС ажыццяўляецца на крэдытныя грошы. \$10 мільярдаў для беларускіх падаткаплацельшчыкаў — сума салідная паводле якіх-заўгодна мерак. Не група ж асобаў будзе расплачвацца са сваёй кішэні за непрадумане рашэнне!

Беларусь — не Паўночная Карэя

Да тэмы незалежнасці ў бягучым годзе ў сваіх выступак АП звяртаўся неаднаразова. Але наколькі залежнасць пагражае незалежнасці? Дзіўнае і несур'езнае на першы погляд пытанне, на ўзроўні каламбуру. Аднак не ўсё так проста.

Возьмем, напрыклад, Сінгапур. У 2017 годзе з ВУП на душу насельніцтва ў \$ 89 276.25 ён займаў трэцяе месца ў сусветным рэйтынгу (па парытэце закупніцкай здольнасці). Беларусь з \$ 17 836.89 і 72-м месцам і побач не стаяла. Па долі экспарту да ВУП Сінгапур саступаў толькі Ганконгу — 187.64% і 219.62% адпаведна. У Беларусі гэты паказчык у мінулым годзе быў роўны 57,2%.

Але чым вышэй доля экспарту да ВУП, тым больш значная і залежнасць эканомікі ад знешніх фактараў. Адсюль выснова: хочаш быць незалежным, узвядзі «жалезную заслонку» і варыся ва ўласным соку. Паўночная Карэя так і зрабіла. Яна з'яўляецца бяспрэчным сусветным лідарам па ступені незалежнасці. Аднак няма ліха без добра, як і добра без ліха, імя якому «голад».

Пасля распаду СССР, галоўнага спонсара паўночнакарэйскай самабытнасці, краіна рэгулярна балансуе на мяжы галадомуру.

Але з працягнутай рукой яе правадыр па свеце не ходзіць. Наяўнасць ядзернай зброі і балістычных ракет дазваляе яму атрымліваць міжнародную дапамогу шляхам шантажу.

Ці можна лічыць Паўночную Карэю незалежнай (самастойнай) дзяржавай? Адказ на гэта пытанне неадназначны. «Самастойная дзяржава, — тлумачыць расійскі палітэхнолаг Цімафей Сяргейцаў, — гэта тая, якая можа рэалізоўваць палітыку, накіраваную на карысць сваёй тэрыторыі і насельніцтва. У гэтым сэнсе, калі ў вас мэты выходзяць са свайго насельніцтва, са сваёй тэрыторыі, — вы самастойныя, вы можаце лавіраваць, уступаць у тыя ці іншыя ўзаемадзеяння. Але калі вы пачынаеце праводзіць пэўную палітыку, якая свае асноўныя мэтавы сэнсы мае вонкі, — тады вы тэрыторыя пад пратэктаратам...»

Чымі-небудзь пратэктаратам тэрыторыя Паўночнай Карэі, безумоўна, не з'яўляецца, аднак маюцца вялікія сумневы ў тым, што Кім Чэн Ын праводзіць палітыку ў інтарэсах насельніцтва, што не перашкаджае насельніцтву быць лаяльным ужо да трэцяга прадстаўніка сямейства Кімаў.

Беларусь — не Паўночная Карэя. Адбываецца ўплыў Еўропы, таму сваё права на ўладу група асоб (дзяржава) увесь час павінна апраўдваць праз сацыяльныя выплаты. Але сваіх грошай у дзяржавы няма. Яна раздае тое, што забірае ў насельніцтва ў выглядзе падаткаў або ў выглядзе рэсурсаў натуральнага паходжання. Такую палітыку прынята называць «патэрналізмам». У яе аснове ляжыць сацыяльны кантракт «лаяльнасць у абмен на рост даходаў».

Але патэрналізм — задавальненне не з таных, і таму ва ўмовах скарачэння «кармавой базы» лаяльнасць усё часцей даводзіцца замяняць на абыякавасць і апатыю, што дасягаецца шляхам падрыўу магчымасці супрацоўніцтва грамадзян паміж сабой. Нічога новага і арыгінальнага ў гэтым няма. Максіму «падзяляй — і ўладар» не АП прыдумаў. Яе актыўна эксплуатавалі яшчэ кіраўнікі Старажытнага Рыма.

У атамизаваным грамадстве ва ўмовах татальнага недаверу розныя сацыяльныя групы, «саслоўі» і «карпарацыі» ўступаюць у барацьбу з дзяржавай і адна з адной не за свабоду і роўнасць магчымасці, а за кавалкі пірага са стала дзяржаўнага патэрналізму. Так званыя «канструктыўныя структуры грамадзянскай супольнасці» (БРСМ, ФПБ і падобныя да іх) выключэннем з агульнага правіла не з'яўляюцца. Тым больш, што на двары снежань — час актыўнай працы над Бюджэтам-2019.

Частка рэгіёнаў Украіны пераведзена на ваеннае становішча. Такое рашэнне прыняло ўкраінскае кіраўніцтва ў сувязі з агрэсіўнымі дзеяннямі Расіі супраць украінскіх караблёў у Азоўскім моры. Ваеннае становішча ўведзена на 30 дзён, і ў яго трапіла памежная з Беларуссю Чарнігаўская вобласць.

Наўрад ці будуць жорсткія захады на беларуска-ўкраінскай мяжы. Мажліва, узмоцняць пашпартны кантроль, мажліва, больш пільна пачнуць даглядаць, але наўрад ці будуць перашкоды для перасоўвання людзей

Чым абярнецца ваеннае становішча ва Украіне для Беларусі

Сяргей ПУЛЬША

У сувязі з тым, што Беларусь з'яўляецца найбліжэйшым саюзнікам (у тым ліку і вайсковым) Расіі, хтосьці мяркуюе, што Беларусь могуць уцягнуць ва ўкраінска-расійскі канфлікт. «Панове, маем выключна сур'езную сітуацыю, якой яшчэ не было ў найноўшай гісторыі Беларусі, — напісаў у Facebook рэдактар беларускай службы сайта InformNapalm і аўтар НЧ Дзяніс Івашын. — Дзякуючы «мудрагелістай» палітыцы рэжыму Лукашэнкі маем з дзяржавай-агрэсарам РФ — Адзіную рэгіянальную групоўку войск, Адзіную сістэму супрацьпаветранай абароны, так званую «Саюзную дзяржаву», АДКБ. Уздоўж мяжы з Беларуссю знаходзіцца ўдарны наступальны кантынгент УС РФ. Паводле ўсіх «саюзніцкіх» дамоваў Расія будзе ўцягваць Беларусь у вайну, тут без варыянтаў».

А таму, паводле меркавання Дзяніса Івашына, «усім патрыятычным сілам след рыхтавацца да актыўнай абароны нашай краіны».

Дык як адаб'юцца падзеі ва Украіне на Беларусі? Прапануем меркаванні экспертаў.

Ваеннае становішча — лайт

Кіраўнік праекта Belarus Security Blog Андрэй Паротнікаў называе ўвядзенне ваеннага становішча ва Украіне «дзіўным унутрыпалітычным жэстам» украінскай улады. Па яго словах, гэтае ваеннае становішча, абвешчанае на 30 дзён, практычна не ўводзіць нейкіх абавязковых крокаў ці абмежаванняў. «Гэта медыйна-палітычны жэст, зроблены незразумела для чаго. Хутчэй за ўсё, кіраўніцтву Украіны трэба было неяк адрэагаваць на сітуацыю, і яны адрэагавалі такім дзіўным чынам», — кажа ён.

Аналагічнай думкі прытрымліваецца і ваенны аглядальнік Аляксандр Алесін. «Найперш, кіраўніцтва Украіны заявіла, што будзе вырашаць канфлікт мірным шляхам у міжнародных арганізацыях — Савецце Бяспекі ААН, савецце «Украіна — НАТО», Еўрасаюзе. Украіна будзе спрабаваць аказаць ціск на Расію

праз міжнародныя арганізацыі як дыпламатычным шляхам, так і настойваючы на прымяненні дадатковых эканамічных санкцый. Думаю, што ваеннае становішча цягам 30 дзён — сімвалічная дэманстратыўная мера, закліканая паказаць Расіі рашучасць у адстойванні сваёй пазіцыі, у тым ліку ўзброеным шляхам і для яднання народа і ўкраінскага істэблішменту. Тобок, вонкавыя дыпламатычныя захады і пяр унутры краіны. Ваеннае становішча на 30 дзён — несур'езна. Зразумела, што за гэты час нават аб'ём мер, прадугледжаных ваенным становішчам, рэалізаваць і ўвесці не атрымаецца. Таму, я думаю, як казалі ўкраінскія палітолагі, будзе «ваеннае становішча — лайт»: палегчаная дэманстратыўная мера. Ніякай вайны з Расіяй, а тым больш з Беларуссю не будзе», — мяркую Алесін.

АДКБ

Наконт таго, што з-за АДКБ Беларусь уцягнуць у вайну, то тут Паротнікаў зазначае: АДКБ не з'яўляецца ў чыстым выглядзе вайсковым блокам. Гэта — арганізацыя рэгіянальнай бяспекі, па-першае. І ніякіх абавязальстваў аўтаматычна падтрымліваць саюзнікаў па блоку ў ёй няма.

Гэта, дарэчы, яскрава прадэманстраваў нядаўна і Аляксандр Лукашэнка, прадаўшы Азербайджану ракетныя комплексы «Паланез», чым выклікаў моцную незадаволенасць «саюзніка па АДКБ» Арменіі.

Па-другое, зазначае Паротнікаў, у АДКБ усе рашэнні прымаюцца кансенсусам. То бок, каб Беларусь была змушана (у межах арганізацыі) падтрымаць Расію ў канфлікце з Украінай, трэба згода ўсіх чальцоў АДКБ. А такая згода наўрад ці будзе. Бо, як зазначае эксперт, ніводная з краінаў-чальцоў АДКБ юрыдычна не прызнала Крым тэрыторыяй Расіі.

Адзіная рэгіянальная вайсковая групоўка

Канешне, кажа Паротнікаў, Расія дзейнічае і ў Беларусі вельмі нахабна. Як прыклад ён прывёў нядаўнюю цырымонію прыняцця ў «Юнармію» дзяцей

з рускіх сем'яў, якія пражываюць у Беларусі. Пасвячэнне ў «Юнармію» адбылося ў расійскай вайскавай частцы паветрана-касмічнай абароны ў Ганцавічах. У арганізацыю прынялі 15 дзяцей з сем'яў вайскоўцаў. У гэтым мерапрыемстве браў удзел новы пасол Расіі ў Беларусі Міхаіл Бабіч, які заявіў, што новыя «юнармейцы» будуць удзельнічаць у «патрыятычным выхаванні моладзі» разам з беларускімі аднагодкамі.

«Юнармія» — выключна расійская арганізацыя. І, паводле закона, яна не можа дзейнічаць на тэрыторыі Беларусі. Але пасол Расіі заяўляе, што яна будзе працаваць тут», — адзначаў Паротнікаў. У прынтцыпе, лічыць ён, гэта непавага да беларускіх законаў.

Але такое нахабства ўсё ж абмежаванае, і наўрад ці распаўсюдзіцца на больш сур'езныя рэчы, кшталту пашырэння расійскай ваеннай прысутнасці ў Беларусі. Прынамсі на пытанне, ці можа гэта зрабіць Расія, Паротнікаў цвёрда кажа: «Без згоды Беларусі — не».

Аляксандр Алесін тлумачыць, чаму. Таму што «не такі мы ўжо васал і не такі сатэліт Расіі, каб яна магла сюды нешта ўвесці без нашага ведама». Згодна з дамовай пра рэгіянальную групоўку войскаў, гэта — выключна абарончая ініцыятыва. «Расія не мае права па сваім жаданні ўвесці войскі ў Беларусь. Адзіны выпадак, калі яна можа накіраваць у Беларусь свае войскі, — гэта ў выпадку ўзнікнення вайны (непасрэдна агрэсіі) альбо пагрозы вайны (так званы «пагражаючы перыяд»). Тады, згодна з нашымі дамоўленасцямі, у распараджэнне Узброеных сіл Беларусі павінны прыбыць часткі сумеснай групоўкі войск з расійскага боку. Тыя часткі вызначаныя, маюцца маршруты іх перасоўвання і месцы, куды яны прыбудуць. Але без гэтай умовы — агрэсіі альбо пагрозы вайны — Расія сюды нічога перакінуць не можа», — зазначае эксперт.

Ёсць і яшчэ адно пагадненне, што Расія можа перакінуць войскі ў Беларусь на вучэнні — але на тэрмін не больш за два месяцы, і толькі з дазволу ўрада Беларусі.

Наўрад ці беларускія ўлады ў сувязі з ваенным становіш-

чам ва Украіне будуць прасіць Расію ўвесці ў Сінявокую войскі рэгіянальнай групоўкі, і тым больш дадуць на гэта згоду. «Наадварот, Лукашэнка будзе імкнуцца дыстанцыявацца ад канфлікту і заклікаць абодва бакі да міру. І ніякіх варожых захадаў да Украіны прымаць не будзе. Ён не абавязаны прымаць тут расійскія войскі — па дамове ў нас абарончы саюз. І толькі ў выпадку, калі Украіна напала б на Расію ці групоўкі ўкраінскіх войскаў рыхтаваліся да такога нападу. У іншым выпадку — ніяк», — зазначае Алесін.

А, як было сказана вышэй, Украіна не імкнецца да ваеннага канфлікту і мае намер вырашаць спрэчку ў міжнародных арганізацыях.

Новая Гута — Новыя Ярылавічы

Адзінае складанае пытанне ўзнікае з Чарнігаўскай вобласцю, на тэрыторыі якой таксама ўведзена ваеннае становішча. Згодна з украінскім дакументам, ваеннае становішча прадугледжвае, сярод іншага, усталяванне «асаблівага рэжыму ўезду і выезду, абмежаванне свабоды перамяшчэння грамадзян, замежных грамадзян і асоб без грамадзянства, руху транспарту».

У Чарнігаўскай вобласці знаходзіцца адзін з найбуйнейшых і найпапулярнейшых пунктаў пропуску на беларуска-ўкраінскай мяжы: «Новая Гута — Новыя Ярылавічы». Ці ўскладніцца ў сувязі з гэтым рух грамадзян туды-сюды?

Пакуль што праблем з гэтым не існуе. Як паведамілі НЧ ва ўпраўленні пагранічнага кантролю Гомельскай памежнай групы, на дадзены момант пераход мяжы ажыццяўляецца ва ўстаноўленым рэжыме. У пагранкантролі Чарнігаўскага памежнага атрада растлумачылі, што на бягучы момант ніякіх зменаў для грамадзян Беларусі, якія едуць ва Украіну, няма.

Паротнікаў спадзяецца, што і надалей зменаў не будзе. «Што тычыцца ўзмоцненага кантролю, то беларусаў і раней пільна даглядалі на прадаме перамяшчэння праз мяжу забароненых прадметаў альбо асобаў, якія прызнаныя ва Украіне

«непажаданымі». Таму, я думаю, для шараговых беларусаў мала што зменіцца», — кажа ён.

Насамрэч, нечаму змяніцца на беларуска-ўкраінскай мяжы даволі складана, — і нават незалежна ад таго, ёсць ваеннае становішча ці няма. Спрацоўвае выключна фізічны і чалавечы фактар. Думаю, не адкрыю тут украінскай ваеннай тайны: на тым жа пераходзе «Новыя Ярылавічы» ў мінулым годзе памежнікі скардзіліся, што некамплект асабістага складу памежнікаў і мытні складае 30%. Улетку гэтага года, калі я перасякаў мяжу там жа, нейкі ўкраінскі афіцэр закаціў скандал. Маўляў, памежнікі павольна працуюць, а яму праз 14 гадзін трэба быць у Марыўпалі. На што памежніца яму адрэзала: «Я другія суткі запар працую!» Значыць, сітуацыя не змянілася.

Але ў гэтым плане, кажа Аляксандр Алесін, усё залежыць ад кіраўніцтва Украіны. У прыватнасці, ад таго, колькі сур'езна яны будуць падыходзіць да ваеннага становішча ў Чарнігаўскай вобласці.

«Ёсць максімум і мінімум мер. Па максімуме альбо па мінімуме будзе дзейнічаць ваеннае становішча, залежыць ад кіраўніцтва Украіны, ад вярхоўнага галоўнакамандуючага, якім ва Украіне з'яўляецца Пётр Парашэнка. Я думаю, ён будзе дзейнічаць згодна з рэкамендацыямі свайго Савета Бяспекі. Наўрад ці, я думаю, будуць нейкія жорсткія захады на беларуска-ўкраінскай мяжы, якія адаб'юцца на людзях, што едуць у абодва бакі. Калі б пачаўся прызыў салдат запаса, разгортваліся б ваенныя групоўкі, згодна плану абароны Украіны, — можна было б пра нешта казаць, але я думаю, што гэтага не будзе. Мажліва, узмоцняць пашпартны кантроль, мажліва, больш пільна пачнуць даглядаць, але наўрад ці будуць сур'езныя перашкоды для перасоўвання людзей, тавараў і іншага», — кажа ён.

Ваеннае становішча ва Украіне пратрывае да 9 гадзін раніцы 27 снежня. Можна меркаваць, што беларусы цалкам і бесперашкодна змогуць сустрэць Новы год у Чарнігаве, Кіеве ці на курортах Карпатаў.

СССРБ: другі крок беларускай дзяржаўнасці

Таццяна ПРОЦЬКА

Беларускае грамадства вясной гэтага года адсвяткавала важны юбілей — 100-годдзе абвяшчэння Беларускай Народнай Рэспублікі. Ва ўрачыстых прамовах справядліва вызначалася, што гэта быў першы трагічны крок у стварэнні сучаснай беларускай дзяржаўнасці.

Не менш трагічным, малавядомым і скажоным, на мой погляд, з'яўляецца і другі крок — абвяшчэнне Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі Беларусь, якая праіснавала менш за тры месяцы, была прызнаная толькі РСФСР і ёй жа скасаваная, але дала энергію для важнага працэсу ў гісторыі савецкай Беларусі — працэсу беларусізацыі. СССР таксама спаўняецца 100 гадоў.

У першыя дзясяцігоддзі мінулага стагоддзя дакладна вызначыліся чатыры асноўныя напрамкі развіцця, як тады казалі, «беларускай справы». Гэтыя напрамкі фармаваліся ў складаных сацыяльна-палітычных умовах, звязаных як з падзеямі Першай сусветнай вайны, так і з разваламі магутных еўрапейскіх імперый.

Для тагачаснага існавання народаў Расіі найбольш важнымі пытаннямі былі два: тэрыторыя, на якой будзе жыць і якой будзе валодаць народ, і форма ўлады, якая будзе на гэтых тэрыторыях. Беларусы больш за іншых паспыталі ваеннага безуладдзя, таму пытанне стабільнай і моцнай улады было тут надзвычай актуальным.

Розныя расійскія палітычныя сілы на пачатку 1918 года прапаноўвалі розныя мадэлі будучага ўладкавання Расіі. Найбольш папулярнымі і распаўсюджанымі былі тры мадэлі магчымай формы ўлады: рэстаўрацыя манархіі і дзве новыя дэмакратычныя формы — Саветаў і Устаноўчага сходу, выбары якога прайшлі ў студзені. Савецкую форму лабіявалі бальшавікі, парламенцкую (дакладную яе форму павінен быў вызначыць Устаноўчы сход) падтрымлівала астатняя большасць палітычных партый Расіі. На выбарах ва Устаноўчы сход па Віцебскай, Мінскай і Заходне-франтавой акругах перамаглі бальшавікі, па Магілёўскай — эсэры. Але большасць выбаршчыкаў па Беларусі (58%) аддала свае галасы за эсэраўскі спіс. І эсэры, і бальшавікі, і меней папулярныя падчас вайны меншавікі, і дастаткова ўплывовая ў Беларусі яўрэйская партыя БУНД былі партыямі сацыялістычнымі.

Для Беларусі ў сувязі з вайной таксама было важным пытанне міжнародных сувязяў і падтрымкі. Кожнаму, хто думаў у

тыя часы пра лёс краіны, было відавочна, што адбудаваць парушанае вайной без дапамогі іншых краін будзе цяжка ці наогул немагчыма. Розныя беларускія палітычныя сілы прапаноўвалі для Беларусі саюзы: з Польшчай, Расіяй, Германіяй і падуладнымі апошняй новымі дзяржавамі Літуйвай і Украінай — у розных формах, якія абмяркоўваліся даволі інтэнсіўна.

Розныя накірункі развіцця «беларускай справы» мелі розныя вытворцаў: адны ўзніклі ў асяроддзі беларускай грамадскасці, другія — як вынік працы тых ці іншых структур замежнай дзяржавы.

Напрамак першы: Беларусь — аўтаномія ў складзе дэмакратычнай Расіі

Скасаванне самаўладдзя ў Расіі ў лютым 1917 года, абвяшчэнне рэспублікі, ідэя Усерасійскага Устаноўчага сходу як вызначальніка лёсу краіны пашырылі ўплыў на грамадскую і палітычную думку Беларусі тых арганізацый і іх лідараў, што выступалі за стварэнне дзяржаўнай аўтаноміі Беларусі ў складзе дэмакратычнай Расіі. Межы самастойнасці Беларусі кожны бачыў па-свойму, але да так званай Кастрычніцкай рэвалюцыі, заключэння Брэсцкага міру ідэя аўтаноміі была найбольш папулярнай. Гэта стала асабліва відавочна на Усебеларускім з'ездзе (снежань 1917 года, прысутнічалі 187 дэлегаты), але з-за яго разгону агульнае меркаванне па гэтым пытанні не было выпрацаванае.

Напрамак другі: Беларусь у складзе Расіі ў якасці вобласці

Кастрычніцкая рэвалюцыя рэзка змяніла сітуацыю. На тэрыторыі Беларусі, занятай расійскімі войскамі, усталявалася ўлада, якая разглядала гэтыя тэрыторыі як частку Расіі, яе Заходнюю вобласць, мела

вышэйшы кіруючы орган са складанай назвай — Абласны выканаўчы камітэт Саветаў рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў Заходняй вобласці і фронту (Аблвыкамзах) і мясцовы орган расійскага СНК — Савет народных камісараў Заходняй вобласці і фронту. Першы орган меў колькасць 187 чалавек, яго ўзначальваў Рагазінскі, другі ўзначаліў Ландэр — адзін з галоўных удзельнікаў разгону Усебеларускага з'езду. Спачатку паўнамоцтвы СНК распаўсюджваліся не на ўсю свабодную ад акупацыі Беларусь, а толькі на Мінскую і частку Віленскай губерняў, а таксама на Заходні фронт. Саветы Віцебскай і Магілёўскай губерняў не падтрымалі ўладу маскоўскага СНК. У хуткім часе яны былі распушчаныя і напрыканцы зімы 1917–1918 года зноў абраныя, але ўжо з перавагай там бальшавікоў-франтавікоў, у большасці паходжаннем не з Беларусі. Камісія УЦВК РСФСР прапанавала ўсталяваць межы

Заходняй вобласці (Заходняй камуны) у складзе Смаленскай, Віцебскай, Магілёўскай, Чарнігаўскай, Мінскай, Віленскай і Ковенскай губерняў з абласным цэнтрам у Мінску. Да 1919 года «абласных» поглядаў прытрымліваліся таксама кіраўнікі Паўночна-Заходняга абкама РКП(б). Дзеянні ўсіх арганізацый, што падтрымлівалі другі напрамак, карэктаваліся і прадумваліся кіруючымі органамі РСФСР.

Напрамак трэці: незалежная нацыянальна-дэмакратычная краіна

Падпісанне 3 сакавіка 1918 года Брэсцкага міру, згодна з якім значная частка Беларусі (4/5) заставалася пад нямецкай уладай, актывізавала частку беларусаў, якія вызначалі неабходнасць стварэння самастойнай беларускай дзяржавы. 25 сакавіка 1918 года было абвешчана аб стварэнні Беларускай Народнай Рэспублікі — на тэрыторыях, дзе пражывала большасць этнічных беларусаў (Віленская, Віцебская, Гродзенская, Магілёўская, Мінская, Смаленская губерні). Вышэйшым органам БНР была Рада. Яна ўзяла на сябе абавязкі ўладкавання мірнага палітычнага і гаспадарчага жыцця ва ўмовах нямецкай акупацыі. Быў час, калі гісторыкі называлі БНР «германскай марыянеткай», маючы на ўвазе, што быццам бы БНР стваралі нямецкія ўлады. На самай справе кіраўніцтва Германіі БНР не прызнала.

Рэвалюцыя ў Германіі і скасаванне савецкім урадам 13 лістапада 1918 года Брэсцкага міру ўскладнілі становішча БНР. Кіраўніцтва ўрада БНР паспрабавала дамовіцца з ленынскім СНК адносна незалежнасці рэспублікі, але безвынікова. Перад пагрозай заняцця Беларусі Чырвонай Арміяй у апублікаваных

чацвёртай (9 лістапада) і пятай (3 снежня) Устаўных граматах Рада БНР заклікала беларускі народ да стварэння ўласных Саветаў і абароны рэспублікі. Але гэтага не адбылося — Чырвоная Армія заняла Беларусь, урад БНР эміграваў.

Напрамак чацвёрты: нацыянальная незалежная краіна на падмурку бальшавізму і савецкай улады

Своеасабліваю пазіцыю адносна «беларускай справы» сярод дзяржструктур савецкай Расіі заняў Беларускі нацыянальны камісарыят (Белнацкам), створаны 31 студзеня 1918 года пры Народным камісарыяце па справах нацыянальнасцяў РСФСР (праіснаваў да сакавіка 1919 года). Белнацкам разгарнуў шырокую працу па стварэнні падмуркаў нацыянальнай дзяржаўнасці: арганізаваў у Маскве два з'езды бежанцаў-беларусаў, склікаў у Маскве нараду беларускіх настаўнікаў, арганізаваў у Маскве Беларускі народны ўніверсітэт, садзейнічаў стварэнню Беларускага навукова-культурнага таварыства, сумесна з беларускай секцыяй РКП(б) у Маскве адкрыў клуб «Беларус», меў друкаваны орган — газету «Дзянніца».

Кіраўнікі Белнацкама Аляксандр Чарвякоў, а потым Зміцер Жылуновіч лічылі магчымым стварэнне Беларускай Савецкай Рэспублікі ў згодзе з бальшавікамі. Гэтую пазіцыю падтрымалі і беларускія секцыі РКП(б), арганізаваныя з ліку бежанцаў-беларусаў у Петраградзе, Маскве, Саратаве і іншых гарадах. 21–23 снежня 1918 года Канферэнцыя беларускіх секцый РКП(б) у Маскве прыняла рашэнне пра стварэнне на тэрыторыі Заходняй вобласці Беларускай Савецкай Рэспублікі. 25 снежня адбылося экстранае пасяджэнне калегіі Белнацкама, прадстаўнікоў Маскоўскага камітэта Беларускіх секцый, на якім Жылуновіч паведаміў пра вынікі перамоў са Сталіным і перадаў яго даручэнне аб фармаванні Часовага рабоча-сялянскага ўрада Беларусі. У выніку тайных выбараў старшынёй урада стаў Жылуновіч.

Тэрыторыя будучай рэспублікі была вызначаная 27 снежня на нарадзе Сталіна з Мясніковым і Калмановічам. У склад яе першапачаткова ўключаліся Гродзенская, Мінская, Магілёўская, Віцебская і Смаленская губерні. Віленская губерня адыходзіла да Літвы.

Права абвяшчэння Беларускай рэспублікі перадавалася VI Паўночна-Заходняй канферэнцыі РКП(б), якая распачала працу 30 снежня 1918 года ў Смаленску. Яе ўдзельнікі абвясцілі сябе I з'ездам Камуністычнай партыі бальшавікоў Беларусі.

Тэрыторыя будучай рэспублікі была вызначаная 27 снежня на нарадзе Сталіна з Мясніковым і Калмановічам. У склад яе ўключаліся Гродзенская, Мінская, Магілёўская, Віцебская і Смаленская губерні. Віленская губерня адыходзіла да Літвы

Літаратурная Беларусь

Выпуск №11 (147)
(лістапад)

Змест

НАВІНЫ: літаратурна-грамадскае жыццё месяца ..... с. 2
ЮБІЛЕЙ: нарыс-эсэ Таццяны ЯКУБОЎСКАЙ да 90-годдзя Радзіма ГАРЭЦКАГА ..... с. 3
ГРАМАДА: Зміцер САНЬКО пра моўную акцыю 1968 года «з гледзішча навуковага камунізму» ..... с. 4
ПАЭЗІЯ: новыя вершы Іны СНАРСКАЙ і Славаміра АДАМОВІЧА ..... с. 5
ЧЫТАЛЬНЯ: «дарожныя» апаведы Стасі НАРКЕВІЧ ..... с. 6–7
ПАЭЗІЯ: Мікола ГІЛЬ — пра «святочны родны кут» ..... с. 8
АРХІВЫ: студэнцкі ліст і апошнія вершы Алега ЛОЙКІ ..... с. 9
КРЫТЫКА: пра адметных сучасных аўтараў і новыя кнігі ..... с. 10
ДРУК: агляд чарговага нумара часопіса «ДЗЕЯСЛОЎ» ..... с. 11
СВЕТ: навіны літаратурнага замежжа ..... с. 12

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org

novychas.by

Бацька і сын Гарэцкія

Да 90-годдзя Радзіма Гарэцкага

Таццяна ЯКУБОЎСКАЯ

7 снежня 2018 года спаўняецца 90 гадоў Радзіму Гаўрылавічу Гарэцкаму — акадэміку, геолагу, грамадскаму дзеячу, пісьменніку, прадстаўніку знакамітага роду Гарэцкіх і Чалавеку, які сваёй шматграннай плённай дзейнасцю ўмацоўвае незалежную Беларусь.

Бацька яго, Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі, — адзін з заснавальнікаў Беларускай акадэміі навук, быў абраны акадэмікам у снежні 1928 года, калі ў Менску нарадзіўся яго другі сыноч, названы ў гонар правядыра племя радзімічаў, што жылі ў старажытнасці на ўсходзе нашай краіны. Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі — аднагодак цяперашняй Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. На сайце акадэміі пра Р. Г. Гарэцкага можна даведацца, што ён вучоны ў галіне геалогіі і геатэктонікі, з'яўляецца замежным членам Расійскай адэміі навук, доктарам геолога-мінералагічных навук, прафесарам, Заслужаным дзеячам навукі, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР і Дзяржаўнай прэміі БССР, а таксама Прэміі НАН Беларусі і Прэміі Расійскай АН, узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, медалямі і іншымі адзнакамі.

Але згаданы афіцыйны сайт акадэміі не дае даведкі аб усебаковай дзейнасці нашага знакамітага сучасніка. У навуковай, навукова-арганізацыйнай, грамадскай і асветніцкай працы Радзім Гаўрылавіч прадоўжыў справы бацькі, асноўныя напрамкі якіх дзіўна супадаюць: у абодвух любімая навука геалогія, абодва былі дырэктарамі навуковых інстытутаў, абодва працавалі ў вядучых вышэйшых навуковых установах, сталі выбітнымі спецыялістамі ў прафесійнай дзейнасці, абодва — лідэры Адраджэння, абаронцы незалежнасці і беларускасці роднай краіны.

Навуковыя дасягненні Р. Г. Гарэцкага ў геалогіі — тэктоніцы і геадэнаміцы платформ і радовішчаў карысных выкапняў — добра вядомы ў колах геологаў не толькі Беларусі, але

і Еўропы, і многіх краін свету. Яны адлюстраваны ў сённяшніх навуковых публікацыях, сярод якіх фундаментальныя манаграфіі і тэктанічныя карты, створаныя на падставе тэорыі тэктонікі пліт і адмыслова распрацаванай метадыкі картаграфавання структур зямной кары, матэрыялы міжнародных праектаў, даклады на сесіях Міжнароднага геалагічнага кангрэса, Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА і шматлікіх іншых форумаў навукоўцаў свету і розных краін.

Навукова-арганізацыйная праца Радзіма Гаўрылавіча ў якасці дырэктара Інстытута геахіміі і геафізікі НАН Беларусі ў часы яго росквіту (1977–1993 гг.), калі інстытут налічваў 300 супрацоўнікаў, стваральніка, прафесара і загадчыка кафедры дынамічнай геалогіі геаграфічнага факультэта БДУ (ён вярнуў у БДУ геалагічную спецыялізацыю), віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук Беларусі, арганізатара і кіраўніка міжнародных навуковых праграм і нарад па тэктоніцы, не могуць не выклікаць захаплення.

Шырока вядомая і няспынная грамадская ды асветніцкая праца Р. Г. Гарэцкага як сябра Рады і Прэзідэнта Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», сябра Рады многіх грамадскіх аб'яднанняў (Таварыстваў беларускай мовы і Беларускай інтэлігенцыі, Беларускага фонду культуры, прэзідэнта Фонду імя братаў Луцкевічаў, старшыні Фонду братаў Гарэцкіх), натхняльніка і аднаго з арганізатараў штогадовых «Чытанняў братаў Гарэцкіх» і навуковых чытанняў,

Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі, — адзін з заснавальнікаў Беларускай акадэміі навук, быў абраны акадэмікам у снежні 1928 года, калі ў Менску нарадзіўся яго другі сыноч, названы ў гонар правядыра племя радзімічаў

прысвечаных памяці Г. І. Гарэцкага, аўтара шматлікіх публіцыстычных артыкулаў у газетах і часопісах аб важных падзеях у гісторыі Беларусі і сучасным жыцці. Гэтая дзейнасць Радзіма Гаўрылавіча выяўляе яго шырокую эрудыцыю, гарачую ўвагу да пытанняў нацыянальнага развіцця Бацькаўшчыны, глыбока чалавечае, інтэлігентскае стаўленне да людзей і праблем, якія хваляюць сучаснікаў.

Бацька і сын — Гаўрыла і Радзім Гарэцкія ў Інстытуце геахіміі і геафізікі АН БССР, 1978 г.

З 2006 года Радзім Гарэцкі — сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. Яго знакавыя літаратурныя творы апублікаваныя значна раней гэтай даты. Сярод іх — «Шляхам адраджэння» (1997), «Ахвярую сваім «Я»» (1998), «Вечна жыве Беларусь!» (2003) ды інш.

Творчасць пісьменніка Р. Гарэцкага мае трывалыя карані ў родзе Гарэцкіх: яго бабуля Еўфрасіння Міхайлаўна была бардам свайго часу, ад яе запіса-

ны больш за 300 песень, частку якіх сама і стварыла, а дзядзька Максім Гарэцкі стаў прызнаным класікам беларускай літаратуры. Акрамя ўжо названых кніг тэма жыцця і творчасці Максіма і Гаўрылы Гарэцкіх распрацоўваецца Р. Гарэцкім на падставе ўспамінаў родных і сяброў, розных дакументаў і асабліва эпістальнай спадчыны Гарэцкіх у кнігах «Браты Гарэцкія» (2008), «Акадэмік

Гаўрыла Гарэцкі і Украіна» (2009), «Лісты жыцця і кахання» (2013). У гэтых кнігах Радзім Гаўрылавіч прадоўжыў апісваць гісторыю роду Гарэцкіх, якую распачаў Максім Гарэцкі ў сваёй «Камароўскай хроніцы». Дзмітрый Бугаёў адзначаў: «Кніга пра братаў Гарэцкіх напісана з такімі замілаванасцю і сардэчнасцю, што кожны, хто ўважліва прачытае яе, абавязкова адчуе самаадданасць абодвух братаў у працы дзеля Беларусі, іх чалавечае высакародства, вышыню душэўных памкненняў і вялікую таленавітасць у многіх адносінах» (прадмова да кнігі «Браты Гарэцкія»). Вельмі важным момантам у гэтых творах, якія можна аднесці да дакументальна-эпістальных, з'яўляецца пастаянная прысутнасць самога аўтара, эпізоды яго ўласных успамінаў аб перажытым сям'ёй і ім самім. Па гэтых эпізодах узнаўляецца дзяцінства, сталенне і шлях у навуцы самога Радзіма Гаўрылавіча, яго стаўленне да бурлівых падзей нашага часу, яго чалавечыя, нацыянальныя і грамадзянскія ідэалы.

У кароткі момант даступнасці да архіваў КДБ на пачатку 1990-х гадоў Радзім Гаўрылавіч здолеў адшукаць і прачытаць справы братаў Гарэцкіх і апу-

блікаваць гаротную праўду пра іх лёс. Радзім Гаўрылавіч здзейсніў подзвіг, вывучаючы матэрыялы следства па прысудах любым бацьку і дзядзьку, іх паказанні, пачварныя абвінавачванні і прысуды, асэнсаваў гэтыя страшныя падзеі і напісаў аб іх, перш-наперш, у кнізе, загаловак якой была абрана сутнасць жыццёвага крэда Максіма Гарэцкага: «Ахвярую сваім «Я» ва ймя святога ўсім нам Адраджэння». Немагчыма чытаць без душэўных пакут гэтыя апаведы і лісты ды ісці ўслед за аўтарам па крыжовай дарозе волатаў духу. А ісці павінны, бо толькі на гэтым шляху мы пазнаём Праўду.

...У 1927 годзе Г. І. Гарэцкага прызначаюць дырэктарам новага Беларускага навукова-даследчага інстытута сельскай і лясной гаспадаркі імя У. І. Леніна. Праз 3,5 гады 24 ліпеня 1930 года яго, ужо акадэміка, арыштоўваюць па справе «Працоўнай сялянскай партыі», якая быццам была арганізавана прафесарамі Пятроўскай (тады Ціміразеўскай) сельскагаспадарчай акадэміі, а таксама па справе неіснуючага, выдуманнага ў ДПУ «Саюза вызвалення Беларусі».

Р. Гарэцкі доўга вагаўся, ці варта публікаваць асабістыя лісты паміж ягонымі маці і бацькам, але сыноўні і грамадзянскі доўг перамаглі — і «Лісты жыцця і кахання» пабачылі свет. Ліставанне Гаўрылы Іванавіча і яго любай жонкі Ларысы Восіпаўны, якія большую частку свайго жыцця амаль да вяртання ў Беларусь у 1969 г. пражылі ў разлуцы, «дапамагло выжыць і быць шчаслівымі, стварыць і захаваць добрую сям'ю, узгадаваць двух сыноў, дасягнуць вышынёў у прафесійнай дзейнасці. [...] Чытаючы гэтыя лісты, можна яскрава адчуць жыццё не проста адной сям'і, але і многія моманты падзей усёй краіны і свету» (Р. Г. Гарэцкі, «Лісты жыцця і кахання»).

Калі Гаўрылу Іванавіча арыштавалі, меншаму сыну было толькі паўтары гадоўкі. Бацьку асудзілі да расстрэлу, які змянілі на 10 гадоўсылкі ў Салаўкі. Як адукаваны спецыяліст, ён быў накіраваны на будаўніцтва Беларуска-Балтыйскага канала ў яго самай паўночнай частцы на Кольскай паўвыспе. Пачалося пакутнае, амаль на 40 гадоў, вандрунае жыццё сям'і Гарэцкіх.

Цёплыя сустрэчы ў халодны лістапад

Нават халоднымі і шэрымі лістападаўскімі днямі Саюз беларускіх пісьменнікаў і грамадская культурніцкая кампанія «Будзьма беларусамі!» дораць сваім сябрам цёплыя і яркія сустрэчы.

Так, у Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце адбылася літаратурна-музычная сустрэча з пісьменнікам, перакладчыкам і бардам Аляксеем Камоцкім. Як зазначыў сам выступоўца, вечарына была цёплай і нязмушанай. Гледачамі былі ўдзельнікі народнага тэатра «Жывое слова», які існуе пры ўніверсітэце ўжо больш за 50 гадоў. Размаўлялі з тэатраламі пра рознае, у прыватнасці, пра ролю Саюза пісьменнікаў у сучасным задэвайшаным грамадстве. Таксама паспявалі. Што тычыцца рэпертуару, то выконваліся самыя разнастайныя песні, як на замову, так і з ініцыятывы выканаўцы.

А ў дзіцячай бібліятэцы № 10 Мінска адбылася сустрэча школьнікаў малодшых класаў з літаратурна-музычным пісьменнікам і бардам Сержам Мінскевічам, падчас якой паміж гасцем і школьнікамі ўзнікла гутарка пра беларускі фальклор, выяўленчае мастацтва, кіна- і мультыплікацыйнае мастацтва, а таксама пра беларускую мову і літаратуру.

Школьнікі расказалі, якіх яны ведаюць беларускіх пісьменнікаў, што па-беларуску чыталі, якія ведаюць беларускія казкі, легенды. Нават расказалі свае легенды. А выступоўца прачытаў урыўкі са сваіх казак, праспяваў свае песні, шчыра адказаў на ўсе пытанні школьнікаў, настаўнікаў і бібліятэкараў.

У Цэнтральнай дзіцячай бібліятэцы імя М. Астроўскага адбылася этнакультурна-музычна-літаратурная сустрэча «Святыя Дзяды, прыходзьце сюды!...». Навучэнцы будаўнічага ліцэя разам з вядомым этнографам і паэтэсай Антанінай Хатэнка пад чароўныя гукі сакраль-

ных музычных інструментаў (музыка Кацярына Радзівілава) патрапілі ў незвычайнае падарожжа Памяці...

Вось што пра гэта распавяла спадарыня Антаніна:

«Некуды ў невядомасць, скуль спяшаліся ў гнёзды мудрыя птахі-Дзяды, свяцілі трапяткія свечкі. Некуды ў прышласць, снаваную са збыласці, уздымаліся вершы, песні і спаміны сучаснікаў, што знайшлі-такі вядунскі ключ Сутнасці і адкрылі найпершы і наймагутны закон Быцця — закон паяднання. Паяднання ўсяго, што было, ёсць і будзе. Усяго, што надае сэнс жыццю, паміраць і павяртацца».

У бібліятэцы № 13 пасёлка Сосны ў межах кампаніі «Будзьма беларусамі!» і пры падтрымцы Саюза беларускіх пісьменнікаў адбылася сустрэча з музыкам Ярашам Малішэўскім і пісьменніцай Аксанай Спрычан.

А вядомыя беларускаму чытачу Пэтсан і Фіндус наведлі Пружаны. Аўтар фэнтэзізнага рамана «Сем камянеў» Аляксей Шэін прэзентаваў у Пружанскім Палацыку новыя пераклады апоўдэаў Свэна Нурдквіста «Час пеўня» і «Мігуня ў агародзе». Дзеці і іх бацькі змаглі ўпершыню пабачыць пераклады знакамітых кніг на беларускую мову. Кнігарняў, на вялікі жаль, у Пружанах няма, няма таксама беларускага Пэтсана і ў пружанскіх бібліятэках. І яркія, цікавыя апаведы пра дзядзьку Пэтсана і яго коціка Фіндуса захапілі як малечу, так і дарослых.

У мінскай бібліятэцы № 2 малодшым школьнікам прапанавалі адправіцца ў цікавае падарожжа ў краіну, дзе людзі расказваюць легенды, казкі, дзеляцца сваімі ведамі пра прыроду. А правадніком у гэтую краіну быў Серж Мінскевіч. Выступоўца расказваў легенды, казкі і паданні, спяваў свае песні і чытаў вершы, а вучні ўзгадалі сваіх бабуль і дзядуляў, распавялі гісторыі, пачуцця некалі ад іх. А таксама патанчылі пад песню Сержа Мінскевіча. Выступоўца расказваў легенды, казкі і паданні, спяваў свае песні і чытаў вершы, а вучні ўзгадалі сваіх бабуль і дзядуляў, распавялі гісторыі, пачуцця некалі ад іх. А таксама патанчылі пад песню Сержа Мінскевіча, паадгадвалі яго загадкі, падарылі шмат шчырых усмешак адно адному ды гасцю...

Фота www.rasuja.com

Галоўнае пытанне пра расстраляных паэтаў

Яно гучыць так: чаму б дзяржаве на гэтым этапе, у 2018-м, праз 81 год, не адасобіцца катэгарычна ад злчынстваў НКУС? Навошта гэтае двудушніцтва? Навошта бясконца гульня ў «прызнаем — не прызнаем»? У чым яе глабальны сэнс?

З 1991 года на мапе свету існуе незалежная Рэспубліка Беларусь, якая не нясе непасрэднай адказнасці за злчынствы, здзейсненыя ў 1937-м саветамі. Дзяржава можа станавіцца на пазіцыі тых, хто расстрэльваў, пераймаў іх логіку і іх падман толькі ў тым выпадку, калі ёй з нейкіх цьмяных прычынаў самой хочацца за іх заступацца.

Бо ад яе гэтага не чакаюць. Ніхто не чакае. Насельніцтва не чакае, бо насельніцтву заўсёды нашмат больш важныя заробкі. Да таго ж шмат у каго прадзедаў пасеклі кулямі, то чаго б ім спакуваць катам? Еўропа не чакае, бо ёй, Еўропе, было б прасцей размаўляць з элітамі, якія разабраліся ў сабе і сваёй гісторыі. І нават Расія не «замаўляе» таго заступніцтва, бо Расія выбудавала сваю «новую савецкасць» праз вырачэнне ад заганаў «старой савецкасці». Логіка такая: савецкія НКУС і КДБ былі дрэннымі, мы гэта прызнаем, але мы — не НКУС і КДБ. І наш новы «Савецкі Саюз», з ягонымі ФСБ і ГРУ, будзе белым і пушым. Так, мы зноўку ўступаем у гонку ўзбраенняў і на ўвесь свет кажам, што «рыхтуемся да вайны», але ж мы гэта робім з чыстага ліста і ад усяго сэрца. Бо на свежую галаву вырашылі, што гэта адзіны магчымы для нас напрамак думкі. Не можам мы без «Чапігі» з «Башыравым»! Але нікому тут не прыходзіць у галаву ляпнуць з экрана тэлевізара, што «ГУЛАГ» стварылі фашысты». І я нават не ведаю, што б зрабілі з дзіваком, які б сказаў, што «ў ГУЛАГу сканалі тья, каго, можа, і трэба было забіць»...

Беларускай дзяржаве ж чамусьці гэтая простая рэч — аддзяленне сябе ад НКУС — катастрафічна не даецца. Беларусь не проста святкуе стагоддзе камсамолу — яна робіць выгляд, быццам гэта яна, Беларусь, той камсамол заснавала. Незалежнасці 27 гадоў, камсамолу — 100,

і нічога! Ва ўсіх усё зрастаецца. Але ў гэтым ёсць нешта большае за спробу выглядаць больш старажытнымі, больш абцяжаранымі традыцыямі і часам — большымі, чым мы ёсць насамрэч. Бо калі б рэч была толькі ў пагоні за штучнай спадчынай, пісалі б на плакатах «Беларускай міліцыі 630 гадоў», а не «Беларускай міліцыі 100 гадоў». Ягайла, «паспалітае рушанне» і г. д. — падставаў звязваць з сучаснасцю не меней, чым атаясамліваць сябе з савецкім НКУС. Але менавіта з НКУС, камсамолам, а не з ВКЛ ці Ягайлам яны сябе асацыююць.

І так, зразумела, што СССР ім родненкі, а ВКЛ ці Рэч Паспалітая — не. Але ж нават паўторную каланізацыю савецкай гісторыі можна было б ажыццявіць без уцягнення ў сваю будучыню крывавага праклёнаў чорных начэй 1937 года.

Чаму так трымаюцца за 1937-ы? Ці не таму, што ў любога тутэйшага прыхільніка «чырвоненькага» ў форумных баталіях раз-пораз абавязкова ўсплывае наган? У Нямецчыне кажуць, што ў любой лаянцы, якая цягнецца даўжэй за 15 хвілін, абавязкова хтось згадае Гітлера, каб абразіць суразмоўцу. У Беларусі спрэчка пра савецкае мінулае няўмольна па дасягненні пэўнай гучнасці віску выцягвае аргумент, што мы, маўляў, вас, сссук, яшчэ вывезем у ярачок. Яшчэ паставім на ўскраек яміны. Яшчэ пультём вам у патыліцу. Што ты за чырвоны, калі не марыш стаць камісарам? Што ты за камісар, калі хаця б раз не ўяўляў сябе на сцюдзёным ветры ў скурацы да пятак, з чапаеўскай шабляй падпахай, з пісталетам, з якога чпокаеш ворагаў народа?

Сённяшнім камсамольцам не прасцей прызнаць, што ў Курапатах ляжаць ахвяры НКУС, чым было гэта зрабіць камсамольцам савецкім. Ну сапраўды: дзіўна было б чакаць, што верныя леныцы пагодзяцца з тым, што іншыя верныя леныцы патрапілі краіну ў юшцы.

Але я прапусціў момант, калі тья «верныя леныцы» раптам сталі ў Беларусі галоўнай інстанцыяй, што адказвае за сярэдняю і вышэйшую адукацыю. Праглядаў фоткі «святочных мерапрыемстваў да 100-годдзя камсамолу» з Твітара і Інстаграма і не мог зразумець: Хэлоўін? Касплэй? Адкуль яны ўзялі мар'яіванаўнаў з майго дзяцінства?

І як гэтыя Мар'і Іванаўны выкладаюць беларускую літаратуру? Беларускую гісторыю? Як кажуць пра саму беларускасць?

«Дзеці, сягоння мы будзем прахадзіць творчства вялікага беларускага савецкага паэта Цішка Гартнага, імем якога названа вуліца Жылуновіча, на каторай стаіць Адміністрацыя Завадскога раёна сталіцы, у якім знаходзіцца наша школа. Цішка Гартны работаў рэдактарам газеты «Савецкая Беларусь», якая выходзіць і сягоння. Напісаў першы беларускі раман «Сокі цэліны». У маябры 1936-га года... ён быў... арэстван за сувязь з фашысцкімі і нацдэмскімі элементамі... І за гэта яго... справядліва поўнасцю, я шчытаю. У Магілёўскую псіхіятрычную лячэбніцу. Дзе ён... Так сказаць... Ой... Нешта душа тут... Ну, кароча, вы самі разумеце. Заўтра прыходзьце на мерапрыяціе па 100-лецію абразавання Ленінскага камсамолу»...

Стагоддзе камсамолу супраць Ночы расстраляных паэтаў... Усё як было 81 год таму. Адны адкрываюць шампанскае, іншыя імкнучыся ў цэмуру, на холад, пад дождж. Усюды гэтае дужанне ўжо скончылася: на ўсходзе ад нас перамог «новы камсамол», на поўдні, поўначы і захадзе — «Ноч расстраляных паэтаў». Мы ж мусім кожны год праходзіць праз выпрабаванне. Мы ж кожны год мусім назіраць, як камсамол узбіраецца на высокія трыбуны, а знішчаныя творцы застаюцца ў сутонні народнай памяці.

Уявіце сабе якую-небудзь дзіўную мелодыю, напісаную стагоддзі таму. Напрыклад, мадрыгал «Zefiro torna e'l bel tempo ritorna» Клаўдыя Мантэвердзі. А цяпер уявіце, што чалавецтва не вынайшла спосабу занатаваць гэтыя цудоўныя шматгалосці. Што нотнай граматы не існуе ў прыродзе. І што, прагучаўшы адзін, два, дзесяць разоў, — аж покуль не памрэ апошні чалавек, які памятаў пра яе, — гэтая мелодыя знікне назаўсёды. Расстраляныя паэты для мяне — нешта гэтага кшталту. Калі вы не збіраліся ў Курапаты ў ноч з 29-га на 30-га — хаця б адкрыце вершы Уладзіміра Жылкі ці Алеся Дудара ды пачытайце. Бо пакуль вы іх чытаеце, яны жывыя.

Дзяржаве ж самы час схаваць наган і скуранку куды далей.

Віктар Марціновіч, budzma.by

Алесь Камоцкі і «Жывое слова»

Бацька і сын Гарэцкія

«Працяг.
Пачатак на стар. 7(1)

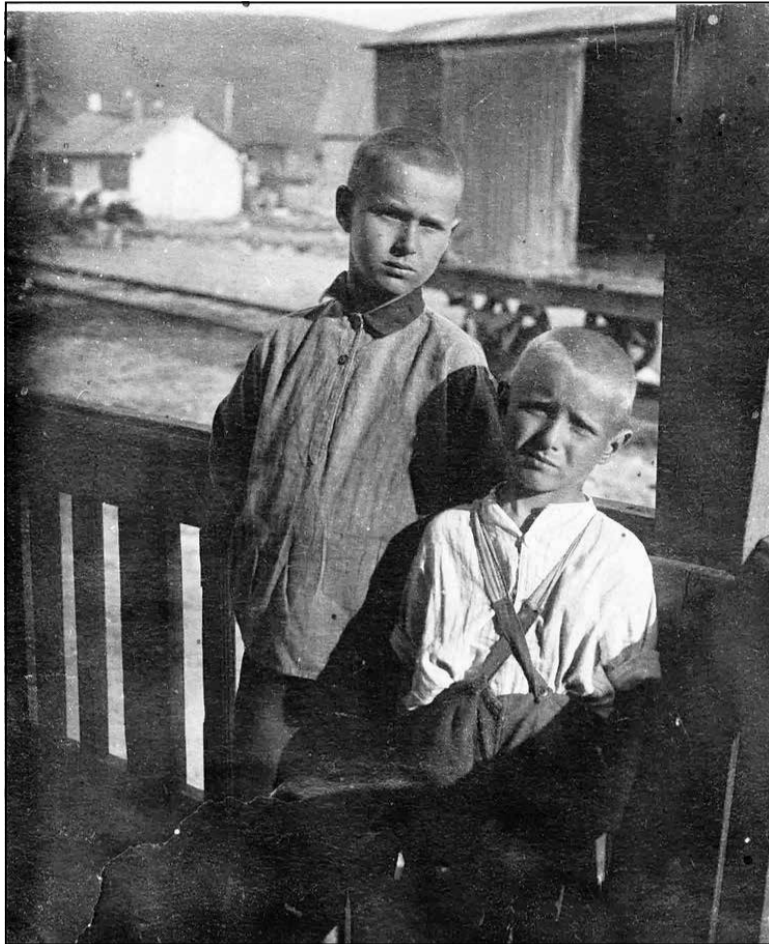
І хаця ў 1934 г. пасля датэрмінавага вызвалення Гаўрылы Іванавіча сям'я аб'ядналася, ёй можна было жыць толькі ў месцах яго зняволення ў Коле, Туломе і Мядзевжай Гары на Кольскай паўвыспе ды іншых далёкіх ад Беларусі краёх. Потым былі яшчэ арышты 1937-а і самы страшны — у 1938-м, пасля якіх Гаўрыла Іванавіч доўгі час працаваў інжынерам-геолагам на будоўлях вялікіх і малых гідраэлектрастанцый, каналаў і плацін у арганізацыях, падпарадкаваных НКВС.

Для Радзіма і яго брата Усяслава лісты бацькі ў дзяцінстве і, бадай, да канца студэнцкіх гадоў былі магутнай падтрымкай, праяўленнем бацькоўскай любові, клопату і дапамогі, выхоўвалі ў іх лепшыя чалавечыя якасці, загартоўвалі характар. У перапісцы з бацькам Радзім з 9-га класа пачаў пісаць па-беларуску, засвойваць родную мову, бо даводзілася жыць і вучыцца ў рускамоўным асяроддзі ды яшчэ ў 13-і розных школах ад Колы ў Мурманскай вобласці да Чкалаўску пад Ніжнім Ноўгарадам. Здзіўляе загадкавая сувязь бацькі і сына праз почырк, бо рукапісныя старонкі Радзіма Гарэцкага цяжка адрозніць ад почырка Гаўрылы Іванавіча. Моцная спадчынасць выявілася, нягледзячы на тое, што бацькі не было побач амаль усе школьныя гады.

Загартоўваўся характар Радзіма Гарэцкага і ў гады ваеннага ліхалецця, калі ён з маці, яе бацькамі і яе братавай з восені 1941 г. жылі ў эвакуацыі ў сяле Вавоўж ва Удмурціі. Пачуццё пастаяннага голаду суправаджала Радзіма Гаўрылавіча з самага ранняга маленства і амаль усе студэнцкія гады, нягледзячы на намаганні маці і бацькі, які рэгулярна прысылаў частку свайго сціплага заробку для падтрымкі сям'і.

Напрыканцы ліпеня 1943 г. сям'я з трох чалавек аб'ядналася ўпершыню за доўгі час. Да Гаўрылы Іванавіча, які жыў і працаваў у Чунжыне (пасёлак на беразе ўральскай ракі Чусавая) пераехалі з Вавожа спачатку Ларыса Восіпаўна, потым і Радзім. Старэйшы сын Славік тады працаваў токарам у Маскве на аўтамабільным заводзе імя Сталіна (ЗІС). Малодшага сына паслалі на лесапавал, але Гаўрыла Іванавіч праз некаторы час змог уладкаваць яго рабочым на геалагічных вышуканых.

Кніга «Академік Яншин — дорогой мой учитель и друг» (2005) напісана па-руску, бо выдавалася ў Маскве Інстытутам праблем нафты і газу РАН. Уражанне ад гэтага твора мастацкай літаратуры надзвычай моцнае і незабыўнае, бо гэта і дакумантальная аповесць пра знакамітага сусветна вядомага вучонага — геолога і даследчыка прыроды Аляксандра Леанідавіча Яншына, якім ганарыцца і геолог Беларусі, бо ён — «ліцвін са Смаленску», і цікавыя даследаванні на шляху сцвярдзення ў навуцы 1960-х гадоў новай глабальнай

Усяслаў і Радзім Гарэцкія. Пасёлак Кола, дзе Гаўрыла Гарэцкі працаваў на будаўніцтве Беламорска-Балтыйскага канала, ліпень 1936 г.

тэктонікі (тэктонікі пліт) і яе важнай часткі — вучэння аб малядах платформах, і пра тое, як выпускнік геолога-разведчага факультэта Маскоўскага нафтавага інстытута Радзім Гарэцкі стаў знакамітым тэктаністам і лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР. Роля А. Л. Яншына ў лёсе Радзіма Гарэцкага выявілася ў запрашэнні яго працаваць у Геалагічным інстытуце Акадэміі навук СССР. Пры заканчэнні Маскоўскага нафтавага інстытута Радзім Гарэцкі атрымаў накіраванне на працу ў Геалагічнае ўпраўленне БССР. Гэтаму былі рады і бацька і сын, бо Гаўрыла Іванавіч тады ўжо рабіў намаганні вярнуцца на працу ў Беларусь. Была праверка ў пэўных органах як сына неаднойчы рэпрэсаванага «ворага народа»...

За час згаданай працы (1952–1971 г.) у Радзіма Гаўрылавіча ў поўнай меры развіўся талент вучонага і арганізатара. Яго надзвычайная працавітасць, звычка да напружанай працы, выдатныя веды па спецыяльнасці, адказнасць за даручаную справу, добрасумленнасць, лагодны характар — у адносінах з людзьмі, але цвёрды ў прынцыповыя моманты, спрыялі поспехам і аўтарытэту ў калектыве.

У знакавым у навуковай кар'еры Радзіма Гаўрылавіча 1969 г. яму прысудзілі званне доктара геолога-мінералагічных навук за працу «Тэктоніка маладых платформ Еўразіі», і ён стаў лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР.

У тым жа 1969 г. Гаўрыла Іванавіч з Ларысай Восіпаўнай пераехалі ў Мінск (у 1954 г. з Г. І. Гарэцкага была знята судзімасць, а ў 1958 г. ён быў рэабілітаваны). У званні акадэміка АН БССР Г. І. Гарэцкі быў адноўлены ў 1965 г. На працу ў Беларусь Гаўрыла Іванавіч змог вярнуцца толькі праз 10 доўгіх гадоў пасля рэабілітацыі — спачатку

старшым навуковым супрацоўнікам Лабараторыі геахіміі і геафізікі, а пры ўтварэнні ў 1970 г. на базе гэтай лабараторыі Інстытута геахіміі і геафізікі АН БССР узначалі ў аддзел геалогіі і палеапатамалогіі антрапагену. Пакутлівы шлях да роднай Беларусі завяршыўся, калі Гаўрыла Іванавічу было 69 гадоў. Галоўнай мэтай жыцця і працы ў Акадэміі Навук было стварэнне навуковай школы даследчыкаў і вывучэнне геалогіі і выяўленне карысных выкапняў як неабходнай падставы гаспадарчага росквіту Бацькаўшчыны. Заставалася яшчэ гарачае жаданне, каб і яго сын, ужо знакаміты геолог-тэктаніст, таксама працаваў разам з бацькам у Беларусі. І ў 1971 г. прэзідэнт АН БССР М. А. Барысевіч запрашае Р. Г. Гарэцкага на працу ў Мінск,

Чытаць тэксты Радзіма Гарэцкага — асалода і ўзрушанасць надзвычайна высокія, бо ў іх нанова перажываеш падзеі і з'явы, сведкамі і ўдзельнікамі якіх былі мы самі

у Інстытут геахіміі і геафізікі АН БССР. У снежні таго ж года Радзім Гаўрылавіч вяртаецца на Радзіму і ўзначальвае створаны ў інстытуце аддзел агульнай і рэгіянальнай тэктонікі. У хуткім часе ён становіцца прызнаным лідэрам тэктанічнай школы Беларусі і Прыбалтыкі, дырэктарам інстытута, а ў 1992–1997 гадах — віцэ-прэзідэнт НАН Беларусі.

Праца ў Беларусі адкрыла новыя перспектывы і дала магчымасць апантана служыць на карысць беларускай геалагічнай навукі, культуры і грамадства (падрабязна аб навуковай і грамадскай дзейнасці акадэміка Р. Г. Гарэцкага і калектыву тэктаністаў, геафізікаў, сейсмолагаў ды іншых спецыялістаў-ге-

олагаў Беларусі пры ўдзеле і пад яго кіраўніцтвам выдатна напісаў адзін з лідэраў рэгіянальнай і нафтавай геалогіі Беларусі член-карэспандэнт Р. Е. Айзберг — гл.: «Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі. Бібліяграфія вучоных Беларусі». — Мінск, 2013).

А я трымаю ў руках кнігу Радзіма Гарэцкага «Апантаны Бацькаўшчынай. Жыццёвы меланж-2», якая выдадзена ў Мінску ў 2018 годзе накладам 150 асобнікаў. Я адна з нямногіх, хто мае кнігу ды яшчэ з дарчым надпісам! Ёсць і першая кніга — «Жыццёвы меланж» (2013), наклад якой аж... 300 асобнікаў! Гэта кнігі новага жанру мастацкай літаратуры, створанага пісьменнікам Радзімам Гарэцкім. Вось як сам аўтар характэрызуе гэты жанр у «Прадмове» да першай кнігі. «Жыццёвы меланж — так я называю жанр кароткіх замалёвак, міняцюр, нярэдка блізкіх да вытрымак з дзённікавых запісаў, якія тычацца розных здарэнняў, праяў, эпизодаў штодзённага жыцця і выкліканых імі пачуццяў, думак. Сюды ж трапляюць успаміны ці роздумны пра розных сяброў, знаёмых, выдатных дзеячаў літаратуры, культуры, навукі, часта звязаныя з іх юбілейнымі датамі» («Жыццёвы меланж», 2013). Аўтар тлумачыць, што геологі ўспрымаюць меланж (ад французскага «сумесь») як назву горнай пароды, якая ўтвараецца пры стрэсавых з'явах, напрыклад, ад насоўвання з вялікай сілай аднаго блока зямной кары на другі, у выніку ў разломныя зоны трапляюць адломкі разнастайных па рэчавым складзе і па колеры парод, якія і ўтвараюць прыгожыя стракатыя адклады пад назвай меланж. І далей — глыбокая філасофская выснова: «Так у жыцці людзей уздзейняе чалавек на чалавек, адной супольнасці людзей на другую, краіны на краіну, прыродных феноменаў і самых разнастайных з'яў выклікаюць стрэсавыя сітуацыі як станоўчыя, так і адмоўныя, якія і застаюцца ў памяці ча-

творы Ніла Гілевіча і Анатоля Вярцінскага.

Чытаць тэксты Радзіма Гарэцкага — асалода і ўзрушанасць надзвычайна высокія, бо ў іх нанова перажываеш падзеі і з'явы, сведкамі і ўдзельнікамі якіх былі мы самі за апошнія 27 гадоў. Позірк на іх нашага знакамітага Суайчынніка, Вучонага, Інтэлігента, Чалавека высокай духоўнасці, адданага Бацькаўшчыне, — невычэрпная крыніца Натхнення, Веры і Надзеі на шчаслівую будучыню Беларусі.

Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі да гэтага часу плённа працуе галоўным навуковым супрацоўнікам у лабараторыі геатэктонікі і геафізікі Інстытута прыродакарыстання Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Яго кожны дзень можна «знайсці» на працоўным месцы, абмеркаваць з ім самыя складаныя пытанні, атрымаць параду, падтрымку і дапамогу. З'яўляюцца ў друку яго навуковыя артыкулы і сумесныя манаграфіі з новымі ідэямі і канцэпцыямі, у перыядычным друку — нарысы на хвалючыя тэмы жыцця нашай незалежнай краіны, апаведы пра знакамітых суайчыннікаў. Абдумваюцца планы і сюжэты новых кніг навуковай і мастацкай літаратуры, рэдагуюцца манаграфіі даследчыкаў Беларусі і другіх краін, карговыя нумары часопісаў, здзяйсняецца праца па захаванні спадчыны Максіма і Гаўрылы Гарэцкіх, па выданні матэрыялаў штогадовых «Чытанняў братоў Гарэцкіх» (у 2018 г. адбыліся 25-я чытанні), абмяркоўваюцца дысертацыі, якімі кіруе або якім апаніруе, прапануюцца тэмы новых пошукаў і прагнозаў карысных выкапняў і шмат іншага, што на самым высокім узроўні можа зрабіць толькі Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі.

Захопленасць навукай, служэнне любой Бацькаўшчыне, высокія чалавечыя якасці прыцягваюць да Радзіма Гаўрылавіча ўсіх, хто яго ведае. Яму ўласцівы шляхетная інтэлігентнасць, аптымізм і добразачлінасць, дэмакратызм, увага да калег і вучняў, здольнасць бачыць галоўнае ў складаных праблемах. Ён — маральны аўтарытэт і жыццёвы арыенцір для ўсіх, каму дарага Беларусь.

Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі — адзін з тых, хто працягвае ствараць Беларусь, аб якой марыў яго бацька: заможнай, культурнай, адроджанай, вольны народ якой сацыяльна і нацыянальна свядомы, не саромецца «беларусам звацца». «І над усім — ва ўсім — перш за ўсё Вялікае Роднае Слова, Мова, крыніца жыцця, падстава неўміручасці, душа і сэрца народа, яго Бог, яго жыццё, сам народ». (З запіснай кніжкі Г. Гарэцкага, «Ахвярую сваім «Я», 1998).

Напярэдні Юбілею вельмішаноўнага Радзіма Гаўрылавіча шматлікія прыхільнікі яго Таленту і яго Спраў, беларусы ўсяго свету зычаць яму моцы духу, добрага здароўя, шчасця і радасці ад сваёй вялікай і так неабходнай сучаснікам працы дзеля светлай будучыні нашай Бацькаўшчыны!

«Гэта супярэчыць інтарэсам беларускага народа»

Моўная акцыя 1968 года з гледзішча навуковага камунізму

У 1966-м я прыехаў у Менск вучыцца ва ўніверсітэце на біяфаку. Пасля іўся ў інтэрнаце на Паркавай магістралі. І хоць з'явіліся новыя сябры, прыяцелі, было адчуванне самоты.

Горад — беларуская сталіца — быў прасякнуты чужым духам. Нідзе не чуваць роднай мовы, пройдзеш па праспекце — усяго дзве-тры шыльды па-беларуску, як адчэпае: «Чаравічкі», «Паўлінка». Мне гэта балела, закранала маю годнасць. І, што асабліва засмучала, не было з кім пагаварыць. З суседзямі па інтэрнаце адразу пастанавіў размаўляць па-беларуску, але ніхто не адказаў узаемнасцю. Так і павялося: я па-беларуску, да мяне — па-расейску. Не скажу, што ўсе былі абьякавыя. Хтосьці ставіўся спачувальна, шкадуючы, што мову заціскаюць. Нехта, асабліва з старшакурснікаў, пасміхаўся з майго «дзівацтва». А бальшыня, мабыць, не дужа пераймалася гэтым або проста прымала як на канаванасць, што пры камунізме застаецца толькі адна мова — нездарма ж афіцыйнай палітыкай у нацыянальным пытанні было «збліжэнне і зліццё моў».

Пры канцы кастрычніка 1968 года па інтэрнаце пайшла палогаска, што студэнты філфака выступілі на абарону беларускай мовы. Брат нашай аднакурсніцы Аляксандр Дабрыян якраз вучыўся там, здаецца, на чацвертым курсе, і ад яго я даведаўся падрабязнасці: Аляксандр Рязанаў з сябрамі арганізавалі на беларускім аддзяленні збор подпісаў за навучанне на роднай мове. Добра памятаю, як узрушыла мяне гэтая навіна. Не адкладваючы, у той жа вечар падняўся на паверх, дзе жылі філолагі. Знайшоў патрэбны пакой і, папрасіўшы Аляска выйсці на хвілінку, сказаў, што рады пазнаёміцца з ім і ўсцешаны, што ёсць у нас такія людзі. Крыху пагутарылі. Аляксандр распытаў, адкуль я, хто мае бацькі. Потым не раз сустракаліся, ён пазнаёміў мяне з Віктарам Ярацам, Лявоном Барташам, Яўгеніяй Янішчыц. Апавядаў, як драматычна развіваюцца падзеі на філфаку.

Пад канец года, у снежні, я запрасіў яго на сваю радзіму, у вёску Азярычына. Памятаю, як цёмначы, марозлівым вечарам, пешшу ішлі ад чыгуначнай станцыі. У гутарцы непрыкметна адолелі дванаццаць кіламетраў дарогі. Бацькі сустрэлі Аляска як даўгага гасця. Назаўтра была другога зацікаўлена размова. Пазней сябар прызнаўся, што менавіта гэтая сустрэча канчаткова пераканала яго, з кім ён мае справу.

Зімовую сесію Аляксандр здаваў датэрмінова. Па ўсіх дысцыплінах атрымаў адзнакі выдатна або добра, акрамя вайсковай падрыхтоўкі, па якой яго «за-

Аляксандр Рязанаў. Фота Андрэя Лянкевіча

валілі»: не ўклаўся ў вызначаны час з разбіраннем-збіраннем аўтамата Калашнікава. Фактычна справа ішла да выключэння з універсітэта... Дзякуючы падтрымцы Максіма Танка і Уладзіміра Калесніка, Аляксандр быў залічаны на трэці курс Берасцейскага педінстытута. Па нейкім часе я намерыўся з'ездзіць туды, каб маральна падтрымаць сябра. Мой старэйшы брат Юрась падахвоціўся далучыцца, і мы разам з ім 24-га красавіка прыехалі ў Берасце. Знайшлі інстытут, факультэт. У вестыбюлі ўбачылі Аляска ў атачэнні грамады студэнтаў і зразумелі, што наша маральная падтрымка яму, відаць, не дужа і патрэбная. Цёпла прывіталіся, распыталі адзін аднаго пра жыццё. Аляксандр прапанаваў далучыцца да іх кампаніі, што збіралася ў вандрожку па Белаўскай пушчы. На жаль, мы не маглі пакарыстацца з гэтай прапановы...

У канцы 1969 года, калі я быў на чацвертым курсе, адбылася такая гісторыя. Іван Іванавіч Уласенка вёў у нас курс навуковага камунізму. Лекцыі чытаў не спяшаючыся, павольна, каб усе паспелі запісаць. Калі трэба — паўтараў. Нашыя папярэднікі, студэнты старэйшага курса, казалі пра яго: «Маеш канспект — пяцёрка гарантаваная». Не патрэбныя былі ні падручнікі, ні дадатковыя літаратуры. Запісаў, вывучыў, здаў. Вось мы і пісалі.

Чарговы семінар (па міжнацыянальных дачыненнях) Іван Іванавіч, з нейкіх меркаванняў, пастанавіў зрабіць аб'яднаным: правесці яго адначасова з дзевяцю групамі (а гэта прыблізна паўсотні студэнтаў). Усё ішло вызначаным парадкам, аж покуль ён не закрнуў нядаўнія падзеі на філфаку, дзе Аляксандр Рязанаў з сваімі аднадумцамі Віктарам Ярацам і Лявоном Барташам наладзілі збор подпісаў пад петыцыяй наконт выкладання вучэбных дысцыплін на тым факультэце па-беларуску. Не называючы імёнаў, Уласенка ахарактарызаваў гэтую акцыю як нацыяналістычную.

Тут раптам мой сябар, Юзік Прышчэпа, з якім мы жылі ў адным пакоі студэнцкага інтэрната, выгукнуў з месца: «А за-

што іх выгналі з універсітэта?!». У ягоным пытанні, асабліва ў тоне, якім яно было прамоўленае, чуліся і выклік, і пратэст. Юзікаў дэмарш быў для мяне нечаканым, хоць і цалкам вынікаў з ягонай запальчывай, экспансіўнай натуры.

Упэўнены ў сабе, Іван Іванавіч спакойна адказаў, што не ведае, выгналі іх ці не, аднак, калі б гэта залежала ад яго, то ён выгнаў бы. Адначасова пагразіла, што за пытаннем, якое тут прагучэла, ён бачыць пэўныя ўплывы нацыяналістычных колаў, асяродак якіх атабарыўся ў Акадэміі навук, і на гэта варта звярнуць пільную ўвагу. Каб паказаць, да чаго такія настроі могуць спрычыніцца, ён згадаў незайздросную долю сваіх сяброў-аднакурснікаў, з якімі вучыўся некалі ў Маскве. У выніку размеркавання яны трапілі ў Эстонію і адтуль у 1953-м ці 1954-м годзе, пасля смерці Сталіна, іх выперлі.

Што да беларускай мовы, дык тут для нашага выкладчыка ўсё было зразумела: яна недастаткова развітая, не мае распрацаванай навуковай тэрміналогіі, не можа абслугоўваць усе патрэбы сацыялістычнага грамадства і, самае галоўнае, народ ад яе адмаўляецца. Да скарбаў сусветнай культуры беларусы далучаюцца праз расейскую мову, гэта мова будучыні. Трымацца за беларускую мову, якая ўжо аджыла сваё, — гэта супярэчыць інтарэсам беларускага народа, які разам з усім савецкім народам упэўнена крочыць да камунізму.

Паставіўшы такім чынам тоўстую кропку на тэме, І. І. Уласенка дзяжурна запытаўся, ці ёсць яшчэ якія пытанні. Пытанні ні ў кога не было... Мяне тым часам прыгнятала думка, што пакідаю сябра ў няпростай сітуацыі ў адзіноце. І хоць я не штурхаў Юзіка на гэтую авантуру, усё ж адчуваў маральную адказнасць за яго: калі б не мой уплыў, ён таго пытання, можа, і не задаў бы... Я падняў руку.

Мне было што сказаць, да таго часу я прачытаў ужо кнігу Ярэма Найдзюка «Беларусь учора і сёння: Папулярны нарыс з гісторыі Беларусі» (Менск, 1944). Зместам майго выступу было

зняпраўджанне Уласенкавых тэзаў пра нашу мову. Пачаў я з таго, што ў 20-х гадах беларуская мова была дзяржаўнаю, на ёй вучылі ва ўсіх навучальных установах, у тым ліку вышэйшых, вялі справядства ў савецкіх і партыйных органах. Падкрэсліў, што наша мова была моваю навукі: былі выдадзеныя 24 выпускі беларускай навуковай тэрміналогіі. Але на пачатку 30-х гадоў па сфабрыкаванай ГПУ справе «Саюза Вызвалення Беларусі» сотні пісьменнікаў, навукоўцаў, дзеячоў культуры — квецень нацыі — былі арыштаваныя і па нейкім часе расстраляныя. Скончыў жыццё самагубствам прэзідэнт Беларускай акадэміі навук Усевалад Ігнатоўскі, спрабаваў зрабіць сабе харакіры Янка Купала. Пасля знішчэння нацыянальнай інтэлігенцыі пачалася русіфікацыя. Беларускаю мову ўжо не было каму бараніць, яе выгналі з уладных структур, з вышэйшай школы. Вось чаму яна стала непрэстыжнай. А не таму, што бедная і няразвітая.

Мой выступ не пакінуў аўдэторыю абьякавай. Па чарзе ўставаў Рыгор Долбик, Тацяна Бяляева, нехта яшчэ (здаецца, Валодзя Касмачоў). Яны гаварылі ў асноўным пра тое, што беларускую мову трэба ведаць хоць бы дзеля таго, каб чытаць беларускія пісьменнікі ў арыгінале. Аднак для мяне і гэта было вялікай маральнай падтрымкай... Іван Іванавіч змаўчаў, нічога не каментываў.

На перапынку пасля семінара дыскусія прадоўжылася ў калідоры. Я ў ёй удзелу не браў. Шчыра кажучы, хацелася расслабіцца, бо, як для мяне, псіхічная напруга была занадта вялікая. Стоячы непаводдаль, я толькі слухаў, што казалі мае аднакурснікі. Але да мяне падшоў Аркатаў (гаварылі, што ён генеральскі сын). Манерна адставіўшы нагу і пакручваючы цыгарэту, ён сказаў: «В трыдцать третьем году в Германии все начиналось так же». Што можна было адказаць на гэтую лухту? Я толькі пасміхнуўся.

Назаўтра Мікола Лемязя, староста нашага курса, спаткаўшы нас з Юзікам, папярэдзіў: «Ну, хлопцы, рыхтуйцеся! Пасля семінара Уласенка паклікаў мяне і папытаўся вашыя прозвішчы».

Мы і самі не цешылі сябе ілюзіямі, выдатна зразумелі, што нам тое дарэмна не пройдзе. Не чакаючы сесіі, узяліся за падрыхтоўку. Студыявалі не толькі канспект, але і ўсе даступныя падручнікі, іншую літаратуру. Вучылі так, што пара з галавы ішла. Што да Юзіка, дык ён увогуле не вылазіў з чыгальнай залі. Зубрыў, як тады казалі, «аж нос гнуўся»...

Білет мне трапіўся нескладаны. Калі настаў час адказаць, Іван Іванавіч, спаслаўшыся на тое, што яму трэба на кафедры, выйшаў, пакінуўшы замест сябе аспіранта Вячаслава Бянь-

коўскага. Той выслухаў, пачаў задаваць дадатковыя пытанні тыпу: «Які працэнт кааперацыі ў сельскай гаспадарцы Польшчы?» Я адказаў, што невялікі, але дакладнай лічбы назваць не магу. «А ў Югаславіі?» — працягваў ён... Я ведаў, што навуковы камунізм — навука спецыфічная, асабліва сваёй неабсяжнасцю. Але тут, на экзамене, я напоўніцу адчуў сябе ў ёй прафаманам «Ну вот, видите, — рэзюмаваў Бянькоўскі, — на основные вопросы вы ответили хорошо, а в дополнительных совершенно не ориентируетесь. Больше тройки поставить не могу». Я не хацеў такога «ўпрыгожання» ў сваім дыпламе і сказаў, што буду пераздаваць. Мой сябар, дарма што па праграме ведаў усё на памяць — «аж ад зубоў адскоквала», атрымаў двойку... Пераздавалі мы самому Уласенку. Як і звычайна ў такіх выпадках, адзнака павысілася кожнаму з нас усяго на адзін бал. Мне Іван Іванавіч пра тую справу і словам не згадаў, а вось Юзіка, паводле ягоных словаў, зневажаў.

На пятым курсе, а гэта быў ужо 1971 год, Анатоль Цімафеевіч Пікулеў прапанаваў мне застацца на кафедры біяхіміі і біяфізікі і паступаць у аспірантуру. Такі гонар выпадаў аднаму чалавеку з курса і тое не штогод. У сувязі з гэтым ён пацікавіўся, ці ёсць у маёй заліковай кніжцы лішні «чацвёркі» і па якіх прадметах. Яму, як загадчыку кафедры, хацелася, каб у мяне быў «чырвоны» дыплом. Для гэтага сапраўды пару экзаменаў трэба было пераздаць. Я назваў тыя прадметы. Пачуўшы пра навуковы камунізм, Анатоль Цімафеевіч запэўніў: «Ну, гэта ўвогуле не праблема!»... Аднак болей да пытання аспірантуры ён не вяртаўся, а да пераэкзаменавання і пагатоў. Відаць, на кафедры навуковага камунізму яго адгаварылі ад тых планаў у дачыненні да мяне. Юзік Прышчэпа, зразумела, таксама меў праблемы з размеркаваннем.

З Алесем Рязанавым мы пасля рэгулярна ліставаліся — калі ён служыў у войску і калі я вучыўся ў Маскве. Абменьваліся навінамі, думкамі пра нашу жыццё, сваімі планами. А калі я, абараніўшы дысертацыю, вярнуўся ў Менск, супрацоўнічалі ў грамадскіх справах. Дзякуючы Аляска я пазнаёміўся з выдатнымі людзьмі, самаахвярнымі патрыётамі: Арсенам Лісам, Міколам Прашковічам, Ларысай Геніюш, Алесем Каўрусам, Яўгенам Куліком, Міхасём Чарняўскім, Алесем Зайкам, Міколам Пракаповічам, Віктарам Маркаўцом, Міхасём Раманюком, Генадзем Сакаловым, Міколам Ермаловічам, Алесем Лабанком, Віктарам Сташчанюком, Пётрам Драчовым, Ірынай і Аляксеем Марачкінымі, Міколам Купавам. Шмат хто з іх стаў маім сябрам на ўсё жыццё.

Зміцер Санько

Прачнуцца дома

Іна ШАРСКАЯ

Абляпіхіны слёзы

Што адчувала бабуліна хата,
калі яе руйнавалі,
выбівалі вокны, рушылі печ,
разбіралі ганак?..
З фотаздымкаў на бяздушную тэхніку
глядзелі вочы маіх далёкіх
і блізкіх сваякоў.
Іхніх слёз не бачыў ніхто,
акрамя абляпіхі,
якую пасадзіў каля хаты мой бацька.
Абляпіха ўвабрала боль і слёзы
бабулінай хаты,
таму яе духмяныя ягады заўсёды
горкія.

Хата

«Дзе той гладыш? Дзе кварта тая?»
Анатоль Вяргіцкі

На ўскрайку стамлёнай душы
Пытае блакітная кветка:
— Чаму ўспамінаеш так рэдка
Даёнку, фатэль, гладышы?
І печ, і куфэрак — усё
З бабулінай хаты спрадвечнай
Засыпалася небыццём,
І друзам, і хмызам, і веццем.

У хату ласкава прайсці
Дазволілі мне. Пустэча
Няволяй сірочых айчын
Мае знепрытоміла плечы.

Ні слоіка на сталі,
Ні дзежкі з мукой ці мукай.
Пустэча ўсміхнулася мне
Шчарбатай нямой разлукай.

І трэснула раптам акно,
І бразнулі клямкай сені,
І ангелы з маіх снюў
На вусцішны ганак селі.

***

Адыходзяць суніцы
за сінія горы, за малочныя рэкі,
ляцяць на захад сонца,

хаваюцца за лесам,
за восенню, за зімой.
А матуля мая
ўсё стаіць на палянцы пасярод неба
з кошыкам спелых суніц,
апошніх у гэтым сезоне.

Тры сны

Мой першы сон
пасівеў, як бацька,
які не пасыпеў пасівецю.

Фота www.citydog.by

Мой сон другі здарожыўся,
як дзядуля Іван,
які не хадзіў далёка,
бо на адной назе.

У трэцім сне
я адчула сябе шчаслівай,
хоць не заснула ні на хвіліну.

Сакральнае

Бабуля мясіла гліну.
Матуля ляпіла збан.
А я задрамала ў збане
на самым дне.
Аднойчы прачнуся ў сябе дома.

Ангелу вінаграду

На лева — восень, а на права —
праўда,

Але была і праўда, як залева.
І золак цымяна ўжо свяціў на дрэва,
Ды дрэва дастаяла да зімы.

Тады сказаў мне ангел вінаграду,
Прыціснуйшыся да вакна шчакою:
— Ты ўжо не будзеш, як раней, такою,
Аднак ляці, кажу табе — жыві!

...І зацвітуць цяроўныя званіцы,
Начны туман засвеціцца зарою.
Расправіць плечы валачобнік ніцы
За той апошняй, звонкаю гарою.

У колерах сепіі

Славамір АДАМОВІЧ

***

Лістапад, панядзелак, 13-га,
востра хочацца паваяваць —
да крыві да жалезістай, да аберацыяў
у вачах, якія пакуль глядзяць.
Адчуваю, брат: штохвіліны

ўшчыльняецца

атмасфера водарам H2S
і надзвычай хутка ў двары змяркаецца,
а ў ружпарку пацеюць ствалы АКС...
Панядзелак чортавы! Хутка восьмая,
ты ізноў з гаўбца недапалкам плюеш,
бо, хоць лоб разьбі, — не здабудзеш
просьбамі
нават самы просты любоўны верш...

Украінскае

...любіць цябе, рыжую-рыжую,
ў зялёнай-зялёнай траве
не дзесьці там пад парыжамі,
а тут, у айчыннай журбе;
любіць, як, здаецца, не люблена
яшчэ ніколі ў нідзе,
у жоўта-блакітным лубіне
прыпаўшы да белых грудзей!

На смерць сябра

Калі раптам заўтра паміраць —
я памру шчаслівы і здаровы,
бо, у д'ябла душу тваю маць,
жыў жыццём не дойнаю каровай!
Не карміў з рукі сваім рублём
ні мянтоў, ні попикаў патлатых,
с...ць хацеў на «жоўты дом» з гэб'ём,
кпіў нахабна з чалавечай «ваты»,
«пахана» галоўнага прыбіў
словам да слупа ганебнай славы,
а найболей я жыццём любіў,
як бясконцай вечнасці праяву.
Калі раптам заўтра — не шкада,
неадменны бо закон Прыроды
для мяне, для следчага-вужа,
для суддзі-смаўжа і для віжа,

што сканаў аднойчы ад нажа,
так і не патрапіўшы «на воды»...
Калі раптам... — ведаю, за мной
будуць спадкаемцы новай хвалі
паўставаць, знішчаючы канвой
тых, што нас заўчасна адпявалі!

***

Прыгожая, чужая, не мая,
і дзеці не мае ў такой прыгожай.
Чужое ўсё... Шматкроп'е: акрамя
таго, што непрыгожым быць не можа...

Запавет

Час ідзе, і без ніякіх,
блісне момант зноў, тады
не збяёдай, не праганай
так, як мы, — свае гады!
Вырастай! Крапчэй! Гартуйся!
Маладосць дарма не блэць...
Беларусь сваю згарусціць
трэба ўмець!..

***

Без цябе жыю, напята,
як цымбальная струна...
Спяць у куфры меч і латы,
толькі ты не спіш адна —
Муза дзёрзкага паэта,
песняра вішнёвых руж...
Ты мне рай і цэнтар свету,
цэнтравая ў свеце душ!
Будзь! І буду неўнікнёны
я, спалучаны з табой,
і радок свой пранікнёны
без развагі кіну ў бой!..

***

Як тысячатонны атамаход,
прайшла, гайдаючы ватэрліній,
і я пацягнуўся за ёю ўброд,
нібы французы на штурм Бастыліі.
Я бачыў, як пеніліся за ёй
вада салона з акавітай...
Адно і паспеў, што прабулькаць «ой!»,
глыбінным пражэктарам воч прашыты...

***

...А сцяг сабе лунае кожны месяц
і хоць штампуй чарговы свой «указ», —

не знішчыць вам, што нашы сэрцы крэсяць
за проста так, а не расейскі газ...

Інтымна-палітычнае

Рыжае-рыжае лета
і зеляніна кантэксту...
Не сонцам — табой сагрэты,
на талент праходжу тэсты.
Ці ўсё я магу? Ці здольны
па-за мяжой узросту
быць і застацца вольным,
адкрытым і злёгка вострым?..
Абы не зламаць раптам
костку рабра Адама
і дажываць экспатам
у роднай Краіне пад хамам!

Зямля народнай памяці...

(Вершы з перыметру Курапат)

«Крок за крокам! Стэп бай стэп!
Спынім будоўлю! Адменім дэкрэт!..
Праўда за намі і сіла, Брат!» —
сказаў мне ўчора з Гомелю свят.
«Харэ баяцца! Дастала, нах..!
Свабода альбо, ці адвечны страх...
Я першую выбраў, са мною давай
Сябе вызваляць і любы наш Край!..».

***

Даруйце, пані Проза!
Паэзія ўва мне
у самай зручнай позе
прылегла — на спіне.
Падмахвае імпэтна,
радкі ў радкі кладзе,
метафару-німфетку
падклала кагадзе.
Паверце мне, я мару
заглыбіцца ў раман,
але згушчае хмары
паэзіі падман.
Не выйсці мне з цяноў
рыфмічнае гульні,
як навабранцу з доту
у першы дзень вайны.

Раманс

Ізноў чудаўны зімовы дзень.
Ціха навокал. Падае снег.
За рогам дома пухнаты цень

да плота заснежанага не дабег...
Паленцы сасновыя у агмяні
перастварае у попел агонь,
грэючы цэглу і камяні,
і тваю
маладую

далонь...
Ты выбачай, я так многа любіў...
Што засталася — табе на разбор...
Ды без кахання кім бы я быў?
На халастых часта гложне матор...
Ты мне па ўзросце унучка, і вось
што скажуць маці і бацька твае?
Ты ж ахвяруеш сваю маладосць
хоць і здаровай, ды сталай Літве...
Паабяцай мне — я верай жыў! —
паабяцай, што не кінеш любіць
І Беларусь, і Вялікалітву,
і разам са мной будзеш іх бараніць...

***

Не паспяваю... Паўсюль шматкроп'і...
І трэба выбраць, што напісаць:
заяўку на грант ці «Цану Еўропы...»,
ці плюнуць на ўсё і пайсці ваяваць...

А, зрэшты, далёка хадзіць не трэба,
вайна ўжо сама прыходзіць да нас...
У гэтым сезоне апошняе дэрбі,
і выйграе той, хто згуляе на пас...

***

Межы свае пільнуйма,
не прагнуць выйсці з іх,
каб не накалолі нумар
аднойчы на нас, жывых!..

Чужога ніколі не прагнуў,
але і свайго не аддам —
нават калі з панагіяй
прыйдзе суседскі хам!..

***

Любоў да Радзімы і Жанчыны
прасякнуты я ўвесь, ніяк інакш,
а калі што — уласным Збройным Чынам
абараню свой палюбоўны стаж!..

***

З новым годам! З новым змаганнем!
З новым набыткам і новым каханнем!
З новай надзеяй і поспехам новым!
З позіркам дзёрзкім з-пад чорненькіх
броваў!
Сёстры-зямлячкі! Браты-суайчыннікі!
Лёс перайначаць нашыя ўчынкі!..
2017, Мар'іна Горка

Цягнік пайшоў...

Стася НАРКЕВІЧ

Дарожнае

Дзень абяцаў быць гарачым — ні хмурынкі на небе. І промні сонца ўжо зранку так смалілі, што ад іх нельга было схавацца ні пад разгалістымі шатамі клёнаў, ні ў памяшканнях. Асабліва стала невыносна гарача апоўдні.

«Як жа дабрацца да вакзала, няма чым дыхаць?» — падумала, калі апынулася на прыпынку. Зірнула на гадзіннік, на расклад руху трансарту і вырашыла ісці — час дазваляў. Але не гэта стала галоўнай прычынай майго вымушанага падарожжа, а ўчарашнія ўспаміны пра паездку дадому з працы ў бітком набітым аўтобусе, дзе нельга было нармальна паставіць ногі, як і падняць рукі, каб ухапіцца за поручні і трымацца. Хаця ведала, што ісці ў такую спякоту — не цукар есці: духата сцісне грудзі, а едкі дым, які выціскалі машыны, заб'е лёгкія, і на мяне, як, дарэчы, на іншых гараджан, нападзе кашаль — сухі і працяглы.

«У такое надвор'е трэба на беразе рэчкі сядзець ці якога-небудзь вадаёма», — падумала і спынілася насупраць фантана, заглязелася. Карціна была сапраўды нязвычайная. Некалькі хлопцаў і дзяўчат падставілі гнуткія постаці пад струмені вады і прымалі «душ». Ім хапіла некалькі хвілін, каб вымакнуць да ніткі, а потым з крыкам і смехам выскачыць да сваіх сяброў, якія стаялі збоку і неўпрыкмет прыхінуцца да іх сухога адзення.

— Ну, знайшлі забаву, і дзе? Лепш бы за горад падаліся. Які прыклад падаюць малым, — як старая бабулька, буркнула я. Але раптам схамянулася і адзначыла, што, напэўна, калі і мне было столькі гадкоў, колькі ім, я таксама палезла б у гэты штучны вадаём ды чакала, калі кропелькі вады распуцяць свае нябачныя вееры ды імі адгародзяць ад пякучых промняў шчокі, рукі, галаву.

«Сёння трэба было патэлефанаваць сяброўцы і на яе жоўтай «бубачцы» (так яна называе сваё «Пежо»), паехаць у які-небудзь забыты богам куток да возера і цалюткі дзень лашчыцца ў вадзе,» — мільганула ў галаве. Але гэтага я не магла зрабіць: мяне чакала хворая сястра, якой я везла дэфіцытныя лекі, ды і, урэшце рэшт, у мяне б не хапіла здароўя зноў стаяць у чарзе па квіток.

Колькі хвілін я яшчэ пастаяла, перамянаючыся з нагі на нагу, і хоць дужа не хацела пакідаць «назіральны пункт», але мусіла сябе звярнуць з месца і пакрочыць да будынка вакзала.

Мне хапіла дзесяць хвілін, каб дайсці да залы чакання, і столькі ж часу, каб трапіць у раз'юшаную плыню пасажыраў, якія, быццам абвараныя кіпенем, уцякалі з памяшкання, у якім не было чым

дыхаць: спёртае паветра, перамешанае з гарачынёй, парфумай, пахам ежы, выганяла вонкі. «Ужо лепш пастаяць на пероне», — падумала і спусцілася ў тунэль. Там хоць было трошкі халадней, але больш небяспечна для здароўя: скразнякі пратыкалі цела.

«І калі ўжо аб'являць пасадку?» — мільганула ў галаве.

Божа! Нарэшце на табло з'явіўся нумар цягніка і платформы, ля якой ён спыніцца, каб забраць мяне і такіх жа гаротных, як я, што наважыліся ў такі небяспечна душны дзень пакінуць кватэры і ехаць.

Падумаюцца па прыступках уверх. Людзей не так багата. Пасажыры з'являцца на пероне перад самым адыходам хуткага. Як заўсёды.

А вось і цягнік. Без цяжкасцей знаходжу свой вагон. Прыгожая правадніца ветліва запрашае зайсці ў яго. Працягваю квіток — і праз некалькі хвілін на месцы. Думаю, хто ж будзе маім суседам ці суседкай. А іх прыйшло двое. «Няўжо ж пасажыры — спарышы?» Не. Муж і жонка. Размаўляюць на ўкраінскай мове. Жанчына сядзе ля мяне, муж у наступным купэ шукае месца. Заходзіць яшчэ адна пара, відаць, маладажоны. Ім больш пашанцавала. Дзяўчына і хлопца змогуць прыняць гарызантальнае становішча і з камфортам даехаць да сваёй станцыі. Я за такіх ж грошы — амаль што з пакутамі. Ні паклажу схаваць ад людскога вока, ні самой зашыцца.

Пакуль разважала, не прыкмеціла, як у наша купэ зайшлі яшчэ два пасажыры — матуля з сынам, якому на выгляд было гадоў з пяць. Жанчыне, відаць, дваццаць пяць-дваццаць сем. Хлопчык такі маленькі, такі худзенькі, што без спачування нельга было глядзець на яго. Апануты вельмі сціпла. Дарэчы, адзенне ў яго матулі не адпавядала модзе сённяшняга дня: паркалёвая сукенка простага фасону шчыльненька абхоплівала прывабную постаць. На нагах старамодныя чаравічкі і шкарпэткі даўнейшага фасону, якія мы насілі ў 70-х. Светлыя ва-

— А навошта вам такі муж? — не вытрымала я, каб не папракнуць. Кіньце — і канцы ў ваду. — Добра казаць... «кіньце!», а каханне? Яно ж як маланка наляцела і запаліла маё нутро. Вы не можаце сабе ўявіць, які мой Сцяпан. Постаць, як у Апалона. Я тут не так даўно хварэла, дык ён мяне, быццам пушынку, падняў і да карэты хуткай дапамогі занёс

ласы, заплеченыя ў косы, хавала хустка з бацісту — тоненька-танюсенькая, з някідкім малюнкам па краях. Твар у яе быў белы.

Зірнула я на маладзіцу і падумала, што яна, відаць, ніколі не падмалёўвала вусны, не наносіла румяну на шчокі.

Маці і сын сядзелі ціха. Жанчына пазірала ў акно, малы гуляў з чырвонай машынкай.

Цягнік непрыкметна крагнуўся і пачаў набіраць хуткасць. Замітусіліся мае спадарожнікі-суседзі: збіраліся палуднаваць. Калі ля жонкі з'явіўся галодны муж, я пажадала «смачна есці» і хуценька ўступіла сваё месца, а сама перасела да маладых.

А што апетыт быў у той пары адмысловы, красамоўна сведчылі прыпасы, якія неўзабаве з'явіліся на сурвэтцы: свежыя агуркі, даволі тоўстыя кавалкі свініны, кружочкі розных каўбас, жоўтыя яйкі. Завяршала сервіроўку пузатая бутэлька віна.

«Як можна такую тлустую ежу ўжываць у такую гарачыню ды яшчэ запіваць моцнымі напоямі?», — падумала і не вельмі ласкава, нават гідліва зірнула на людзей, якія не зважалі ўвагі на нас, а ўпляталі за дзве шчакі прадукты, часам прысмоктваючы. Дарослым было ўсё роўна, хто што рабіў і чым займаўся, толькі хлопчык касіў свае вачанятны на мужа і жонку і праз колькі часу нахіліўся над вухам матулі, гучна сказаўшы:

— Мамачка, я таксама хачу есці. Мы хутка будзем палуднаваць?

— Зараз, Федзечка, зараз, маё сонейка. Я толькі па вадзіцу схаджу, — адказала маці і

прыхіліла малага да сябе, пацалавала ў выбеленую сонейкам галаву і ўстала. Падняла рукі да верхняй паліцы і пачала поркацца ў палатнянай торбе. Дастала з яе кубак і накіравалася да купэ праваднікоў. Прынесла кіпень, які выкручваў баранкі пары і на нейкі момант забавіў хлопчыка. Федзечка разглядаў пару, а маці збіралі на стол харч. Палажыла пяць бульбін у лупшпінні, соль у карабку, у якім калісьці былі сярнічкі, некалькі лустачак тонка нарэзанага сыру.

Жанчына ўзяла ў рукі бульбіну і пачала з яе здымаць «адзенне». Рухі яе былі вытанчаныя і дакладныя. Праз некалькі хвілін яна працягнула «распануты» клубень сыну. Федзечка асцярожна ўзяў у рукі бульбінку і, перш чым адкусіць, пасаліў. Ён вельмі далікатна адкусваў слянянскі дэлікатэс, як і жаваў. І раптам папярхнуўся і закашляў. Матуля працягнула кубак з вадой і папрасіла:

— Цішэй, Федзечка, цішэй. Прагані бульбачку вадзіцаю, мякчэй пойдзе ў страўнік, і сыр вазьмі, трывалей будзе, — сказала і працягнула жоўтую лісцінку сыра. Федзя адкусіў спярша поспую сухую бульбіну, потым сыр — і зноў закашляў.

Малы душыўся клубнем, а муж з жонкай — смехам і тлустым жыццём. Я не магла больш назіраць за імі: слёзы пачалі збірацца ў вачах, і, каб не паказаць сваю бездапаможнасць, хуценька паднялася і выйшла ў тамбур. Стаяла доўга, а калі вярнулася да свайго месца, адна жанчына з хітрай усмешкай згортвала крошкі хлеба, другая ж — з суровым тварам збіралі лупшпінне. Сталы мужык сыйшоў

у сваю бакавушку, раскінуў ногі, быццам варотцы загарадкі, у якой стаяла свінчо, выкаціў живот і з задавальненнем захроп. Маленькі ж мужчынка ляжаў на верхняй паліцы, і яго сінія, быццам пралескі, вочкі глядзелі ўверх. Што ён згадваў, пра што марыў — ніхто не ведаў, і ніхто не мог даведацца, бо кожны спадарожнік быў заняты сабою. І я не спытала, не хацела перашкаджаць малому, відаць, лятаць на аблоках. Я толькі пазірала на яго і чакала, калі ён сам пачне гутарку. Не дачакалася. Федзечка праз нейкі час падклаў пад шчаку руку, заснуў. Спаў соладка, і па яго вуснах блукала шчаслівая ўсмешка. Мая ж суседка па купэ і яе тоўсты муж праз некалькі прыпынкаў выйшлі з вагона, уступіўшы месца яшчэ аднаму персанажу жыццёвай п'есы — шумнай, крэатыўнай жанчыне, якая неяк неспадзявана з'явілася перада мною і пачала рассыпаць словы, што каласок спелее зерне.

— Вы не можаце сабе ўявіць, з якімі цяжкасцямі я здабыла білет на гэты цягнік. Дзякуй міліцыянеру, дапамог. Думала, што сёння не змогу выехаць з горада, з гэтага страшнага горада, — стракатала яна і пазірала на маю рэакцыю. Потым спахатылася і вымавіла:

— Прабачце, я са сваімі праблемамі нават не прывіталася. Даруйце за такую бестактоўнасць. Давайце пазнаёмімся. Клічучь мяне Аксана.

Я таксама назвала сваё імя, але без усялякай ахвоты, больш уважліва зірнула на жанчыну, якая была апранута ў касцюм найнячай як «ад куцюр». Хаця, шчыра кажучы, на ёй і лахманы б сядзелі прыгажэй, чым на брыдкай каралевае самыя дарагія ўборы.

— А вы далёка едзеце? — сядаючы насупраць мяне, спытала яна. Я маўчала.

— А ўсё ж паразіты гэтыя мужыкі, — не ўнімалася маладзіца. — Я столькі верст адмахала спярша на папутках, потым аўтобусамі. Прыехала, а мужа не застала. Я так хацела сюрпрызам на яго галаву зваліцца. Не атрымалася. Размінуліся. Я — сюды, а ён — дадому, відаць. Але ж штосьці мне не верыцца, а датэлефанавацца не магу — абанент не адказвае. Нячыста тут. Нячыста! Можна, якую-небудзь маладзіцу завёў ды штоночкі гушкаецца з ёю. Калі гэта так, не здабравачь яму, ой, не здабравачь. Я ж Сцёпачку прыпомню ўсё: і жонак, і каханак, і розныя гулянькі.

— А навошта вам такі муж? — не вытрымала я, каб не папракнуць. Кіньце — і канцы ў ваду.

— Добра казаць... «кіньце!», а каханне? Яно ж як маланка наляцела і запаліла маё нутро. Вы не можаце сабе ўявіць, які мой Сцяпан. Постаць, як у Апалона. Я тут не так даўно хварэла, дык ён мяне, быццам пушынку, падняў і да карэты хуткай дапамогі занёс. Хоць мне і дрэнна было, але я з задавальненнем слухала, калі доктарка гаварыла, што такіх мужыкоў сёння днём з агнём не знойдзеш. А ў вас які муж? — не ўнімалася Аксана.

— Ніякага няма, — сслусіла я і пачала праз аконнае шкло назіраць за хмарамі, якія белымі баранчыкамі бегалі па небе.

— І ў мяне б не было, каб не мая знаходлівасць. Умець трэба абкручваць мужчын. Тыдня мне хапіла, каб Сцяпан ад сваёй жонкі збег.

— Знайшла чым ганарыцца, — перайшоўшы на «ты», папракнула жанчыну. — Разбіла сям'ю. І не сорамна?!

— Якая сям'я? Яны толькі-толькі пажаніліся. Увесь пасёлак ведаў пра іх адносіны і пра яе кавалераў. Лепш адразу разбегчыся, чым з недаверам жыць пад адным дахам. Ці я не так кажу? — засыпала мяне пытаннямі Аксана. — Затое цяпер мы з любым — бы адно цэлае. Вось, заручальны пярсцёнак нядаўна падарыў. Блішчыць, яшчэ як блішчыць! Не магу наглядзецца. Я яму ніколі не здраджу, — клялася Аксана якраз у той момант, калі ля нас спыніўся малады і прыгожы дзяцюк. Нахіліў галаву над вухам маёй расказчыцы і прашаптаў:

— Прыгажуня, а ці ёсць у цябе чым запаліць цыгарэтку?

— Ёсць, вось, — маланкава адрагавала Аксана і працягнула хлопцу запальнічку.

— Можашце ўзяць, але на нейкі час, я ж таксама палю, — з загадкавай усмешкай, якой звычайна хочучь прывабіць да сябе кавалераў, сказала Аксана.

Хлопец узяў патрэбную рэч і накіраваўся ў тамбур. А верная жонка, якая некалькі хвілін таму клялася ў каханні да мужа, пачала скручваць з пальца заручальны пярсцёнак... Але бялюткі кружочак на загарэлай скуры не толькі выкрываў Аксанін падман, але быццам крычаў за яе на ўсё купэ: «Я замужам, я замужам!»

Ды на гэты нямы крык ніхто не зважаў увагі, акрамя мяне, бо ніхто нічога не бачыў. Сляпой ураз зрабілася і Аксана. А мо не хацела бачыць, што ў чалавека ў руцэ была свая запальнічка, а на пальцы правай рукі быў такі ж тоненькі паясок ад заручальнага пярсцёнка.

«Вось і яшчэ з'явіўся адзін герой сённяшняга падарожжа, — чамусьці падумала. — Напэўна, будзе клеіцца да Аксаны. Нездарма ж зняў пярсцёнак».

Я не памылілася. Прыгажун нечакана зноў намаляваўся перад Аксанай, падзякаваў за запальнічку і адразу накінуў на яе сетку, сплеченую з кампліментамі і прыгожых слоў. Потым спахапіўся і, як нядаўна Аксана, папрасіў працавання, што забыўся пазнаёміцца. Назваў сябе, спытаў, як клічуць нас.

— Я Аксана. Мая спадарожніца — Тося, — адрапартавала суседка Віктару.

Я маўчала. У мяне ж знікла ўсялякая ахвота падтрымліваць гутарку, і я ўткнула свой твар у часопіс, аднак чытаць не змагла. Байка, якую сцішаным голасам баіў Аксане чалавек, адцягвала ўвагу ад артыкула і пераконвала ў тым, што да нас падзеі балбатуна-выдумшчыка, а мо і аферыст-бабнік, які праз некалькі хвілін раскажа самую неверагодную жыццёвую гісторыю, а можа, папросіць грошай, а нашы імёны запіша ў свой памінальнік ды перад мужчынамі будзе хваліцца, які ён герой-палюбоўнік...

— Аксаначка... Як пачую гэтае імя, мая кроў шпарчэй па

жылах бяжыць. А ў скронях звініць, быццам там званочкі. Яны і вяртаюць мяне ў мінулае, да маёй прыгажуні Аксаны. Да маёй любай здрадніцы. Дарэчы, вы так да яе падобная. Такія ж рысы твару, усмешка, ямачкі ў шчоках. А рукі — што ў каралевы, — усё нахвальваў Віктар маю спадарожніцу.

Я адклала ўбок часопіс і зірнула на Аксану. Жанчына свяцілася. Яе танклявыя пальцы хваліваліся, перапляталіся, блыталіся, бы ніткі. Маладзіца не знала, што ёй рабіць і як рэагаваць на кампліменты. Яна вагалася, а Віктар не сціхаў:

— Аксаначка, а чаму вы маўчыце? Вам не цікава, чаму я сваю каханую назваў здрадніцай?

— Чаму ж. Вельмі. І што яна такое зрабіла? Пакрыўдзіла такога прыгажуня, відаць, тым, што пакахала іншага? — спытала жанчына.

— Яна не пакахала, мая Аксанка нарадзіла дзіця. Дзяўчынку. Маленькай ужо восем месяцаў, і па сённяшні дзень так і не прызналася, хто бацька Малы. Усё сцвярджае, што неўмалятка — мая дачушка. Я не памятаю, каб... Я ж амаль круглы год працую ў Расіі.

— Не трэба падазраваць чалавека, не высветліўшы ўсе абставіны, — заўважыла Аксана.

і паднёс яе да маіх вачэй. Прыгожым почыркам былі ўпісаны прозвішчы і імёны жанчын: адрасы, нумары тэлефонаў.

— Ну, што вы на гэта скажаце? — пераможна выгукнуў Віктар.

— А гэта яшчэ не факт, — праз зубы выціснула я. — Пакуль дадзеце да канечнага прыпынку, яшчэ не з адной жанчынай ці дзяўчынай пазнаёміцеся ды іх адрасы наніжаце на шарыкавую ручку. Мне непрыемна нават сядзець ля вас, таварыш плаксівец, а не тое, што слухаць вашу пустую балбатню. Дзякуй богу, што хутка мой прыпынак, — сказала і паднялася. Потым павярнула галаву да Віктара і выпаліла.

— Хіба вы мужык, калі кожнаму стрэчнаму расказваеце пра жанчыну, якая, пэўна ж, кахала і кахае. Навошта?

Я гаварыла, а Віктар маўчаў, быццам вады ў рот набраў. Думаю, ён не чакаў такой развязкі і такім паваротам справы быў збіты з панталыку. Я ж у нейкай ступені засталася задаволенай. Шкада, што ўсё накіпела не змагла выказаць. Ды і ці трэба было далей псаваць сабе настрой і з кіслым тварам з'явіцца перад сястрой, у якой і без мяне хапае турбот?

Не развітваючыся, я халодна-калюча зірнула на сваіх спадарожнікаў і пакрочыла да вы-

жывае, утваралі гузакі, тырчэлі наперадзе, быццам бы нарывы. Сподняга ў яго не было.

Грудзі з рэбрамі-граблямі хаваліся пад кашуляй, зашпіленай на адзін гузік. Галаву дзівак накрываў анучкай, якая была калісьці, відаць, хусцінкай белага колеру. Каб кавалак матэрыі не зваліўся, чалавек абвязаў яе вярочкай.

У адной руцэ былі дзве торбачкі з пажыткамі, у другой — кіёчак, на канцы якога матухна-прырода вылепіла нейкага дзіўнага звярка; яго да бляску адшліфавалі ахайныя рукі з доўгімі, быццам у музыкі, пальцамі, якімі дзівак раз-пораз дакранаўся да шчок, ілба. А вось вочы, блакітна-шэрыя, ліхаманкава «стралялі» па жанчынах, якія з цікаўнасцю назіралі за ім. Чалавек гэта адчуў, і таму пачаў актыўней «працаваць» на публіку: чытаць на памяць вершы рускіх і беларускіх класікаў. Рабіў гэта з такім замілаваннем, з такім акцёрскім майстэрствам, пагладжваючы шыкоўную сіваю бараду, што можна было толькі пазайздросціць. А то і спяваў, у асноўным песні 80-х, і вельмі добра. Калі адну з іх даспяваў да канца, падышоў да касы і працягнуў грошы. Назваў выразна станцыю, на якой меўся выйці з электрычкі, узяў рэшту і вельмі міла ўсміхнуўся касірыцы. І маё падазрэнне, што

Амаль гадзіну мы вывучалі яго паводзіны, назіралі тонкую гульню акцёра.

«Толькі навошта ён ломіць камедыю», — міжволі прабегла думка. — Навошта? Мабыць, уживаецца ў новую ролю. Трэба зрабіць на памяць фотаздымак». І, гледзячы яму ў вочы, пачала расшпільваць сумку, каб дастаць фотаапарат. Не паспела зрабіць і рух, як чалавек падхапіўся і на ўсю залу крыкнуў: «Папарацы!»

— Ага, значыць, ты не дурны, калі ведаеш, што такое папарацы, — ціха сказала. Але крык усё ж спыніў мяне, а мае намеры прымусілі пасажыра больш пільна пазіраць у мой бок і глядзець — вочы ў вочы. Напэўна, ад такога пільнага погляду мяне разабраў смех, які так і рассыпаўся, што пясоч-цукар па падлозе, раствараўся ад гарачыні і салодкім водарам напуўняў памяшканне. Думаю, смяшынак нахапаўся і наш дзівак, які стварыў вобраз дурня і, як малое дзіця, стаў яшчэ актыўней весяліць публіку. Пацешыўшы пасажыраў (але як мне здалосся — больш сябе), ён пакінуў залу. Перш чым зачыніць дзверы, «акцёр» шматзначна зірнуў на мяне, быццам спытаў:

«Ну, як я табе?».

Замест адказу я ўсміхнулася. А праз некалькі хвілін так-

Умець трэба абкручваць мужчын. Тыдня мне хапіла, каб Сцяпан ад сваёй жонкі збег. — Знайшла чым ганарыцца, — перайшоўшы на «ты», папракнула жанчыну. — Разбіла сям'ю. І не сорамна?! — Якая сям'я? Яны толькі-толькі пажаніліся. Увесь пасёлак ведаў пра іх адносіны і пра яе кавалераў

Фота www.from-ua.com

— Вось і высветлю. Толькі грошы вялікія трэба, каб зрабіць аналіз на ДНК. Пяцьсот далараў, не менш.

— Казалі-мазали... Дарэмна будзеце такое рабіць, ой дарэмна, — не стрымалася я, каб не ўстаўць свае пяць капеек. — Радуйцеся, што ваша жонка нарадзіла і ў вас ужо сапраўдная сям'я. Не крыўдзіце сваю Аксану. Гэтым учынкам вы перакрэсліце ўсё жывое і каштоўнае. За такі ганебны ўчынак яна можа вас выкінуць не толькі з кватэры, але і з сэрца свайго. А як цяжка жыць у абдымках з адзінотай.

— Я такі гарны хлопец — і буду адзін? Кінце дурное. У мяне столькі дзяўчат, жанчын. Усе так хочучь пшчоты, каханья. Яны ж, як смала, ліпнуць. Ды толькі на ўсіх здароўя няма.

— Так ужо і ліпнуць. Вы, мужчыны, перабольшваеце свае магчымасці, — злосна адказала я.

— А хочаце, я вам дакажу. Нават зараз, — і Віктар дастаў з кішэні запісную кніжку. Адкрыў

хаду, каб праз колькі хвілін не толькі пакінуць прыкрых мне людзей, але і выкінуць іх са сваёй памяці. Тым больш, што мяне ўжо сустракаў родны горад, дзе кожны ліхтар быццам бы падміргваў жоўтымі вачыма, відаць, радуючыся нашай сустрэчы.

Дзівак з вакзала

Мужчына гадоў сарака, а мо і трошкі больш, шпаркім крокам зайшоў у памяшканне, дзе знаходзіліся прыгарадныя касы. Ён адразу на сябе звярнуў увагу не чыста-сакавітай беларускай мовай і аксамітава-саладкаватым голасам, а хутчэй за ўсё вычварным «касцюмам». Зрэшты, тое, што хавала яго худыя ногі, пакрытыя шчачінем, якое выгарала пад спякотным для гэтага года сонцам, нельга было назваць адзеннем: падраныя кашулі, а іх было, відаць, штук пяць-шэсць, абхоплівалі сцёгны, вылазілі адна з-пад адной, а іх рукавы, якія былі завязаны на

спадарожнік бомж ці псіхічна хворы, развеелася.

Ад касы да лаўкі пасажыр не ішоў, а з прытупам набліжаўся. Прысеў. Закасаў рукаў і амаль крыкнуў:

— А мяне нават наркатыкі не бяруць. Вось зірніце...

І я зірнула, бо сядзела не вельмі далёка ад незнаёмца. На жылістай руцэ не было слядоў ад уколаў.

«І навошта на сябе такое нагаворваць, — падумала. — Лепш далей бы спяваў ды тымі спевамі вяртаў у юнацкія гады». Але чалавек больш не зацягваў рамансы, а пачаў абурацца на сваіх суайчыннікаў, якія не любяць беларускую мову, не хочучь на ёй размаўляць, як і не ведаюць сваіх каранёў. А як ён усхваляў жанчын (напэўна, што ў памяшканні былі адны кабеты)! Мужчына гаварыў, што жанчыны яго абагаўляюць, узносяць, узбагачаюць, бо ў іх найтанчэйшыя душы і добрыя сэрцы.

сама накіравалася да выхаду — аб'явілі пасадку. Да вагона ішла марудна, і раптам адчула чыйсьці позірк. Азірнулася. Мяне свідравалі вясёлыя вочы нядаўняга суседа па лаўцы. І я пачула:

— Мо вам дапамагчы? Тады пачакайце. Я падыду і ўскулю ваш хатую у электрычку.

— Дзякую. Не трэба. Сумка ў мяне лёгкая, хоць з выгляду грукасткая, — строга адказала і пакрочыла далей. Падышла да вагона, падняла сваю паклажу і паставіла спярша на адну, потым на другую прыступку.

— Аднак вы ганарлівая і дужая жанчына, — пачулася збоку, — але ж і нейкая дзіўная: адмовілася ад дапамогі.

Я прамаўчала, толькі падукала: «Цікава, хто з нас большы дзівак...». Хоць праз некалькі хвілін пашкадавала, што адмовілася ад дапамогі чалавека, які такім чынам хацеў наладзіць кантакт. І я б даведлася пра яго... Тым больш, што падарожнік уладкаваўся ў вагоне, у якім была і я. Ды толькі было позна.

Як кажуць, цягнік адышоў...

Родны кут — святочная радзіма

Мікола Гіль

***

Тры дубы над лецішчам маім,
Корань тут пусцілі з маіх рук.
Два сыны — Мікола і Максім,
Трэці Ян — адзіны мой унук.

Часам аж не верыцца мне ўжо,
Што пасаджаны калісьці мной:
Голле развінулі на ўсе сто,
Неба падпіраюць галавой!

Сведкі хуткаплыннасці яны
Часу, што імчыць, бы сам не свой:
Вунь — сівыя мужыкі сыны,
Ды і ўнук — даўно не хлопчык-бой.

Выйду ў сад — шумяць мае дубы,
Шырака раскінуўшы шацёр.
Хай ідуць, імчаць, ляцяць гады —
Будуць сведчыць: я яшчэ не ўмёр!

11.02.2018

***

Помніца, канечне, і благое,
Добрае, аднак, усё-ткі лепш.
Штосьці добрае, амаль святое,
Просіцца з душы й цяпер у верх.
Ну а што яно, дык і не знаю,
Толькі адчуваю ўсім нутром,
Як мяне маркота пакідае,
Як вакол святлее ўсё сусьдrom...

12.02.2018

***

Чуюць, чуюць вароны вясну,
Мітусяца — шукаюць пару,
Зразумела тут і няздару —
Чуюць, чуюць вароны вясну!
Карацее ноч — час ахвяраў,
Мкне жывое насустрач дню,
Чуюць, чуюць вароны вясну,
Мітусяца — шукаюць пару...

***

Нудзяцца доўгай зімой бабулі
У клетках сынавых усіх Чыжовак,
Жывуць чаканнем клопат вясновых
У вырай гнанья птушкі-бабулі.

Колькі джоўляў нэндзы крыжовай
За час зімовы скукуюць зязюлі?
Нудзяцца доўгай зімой бабулі
У клетках сынавых усіх
Чыжовак...

13.02.2018

***

Каго ні ўспомню, каго ні згадаю,
Няма ні першага, ні другога
З часу ішчлівага, маладога,
Каго ні ўспомню, каго ні згадаю.
Вось боль і горыч жыцця старога:
Вакол — пустэча, без меж, без краю,
Каго ні ўспомню, каго ні згадаю —
Няма ні першага, ні другога.

***

Амаль раслінным я жыву жыццём —
Паем ды і сяджу, бы ў задуменні,
Мяне ўжо не бярэ і недаўменне,
Што вось жыву раслінным я жыццём.
І не відаць ніякага збавення —
Дыктуе гэтка лёс само быццём.
Амаль раслінным я жыву жыццём —
Паем ды і сяджу, бы ў задуменні...

14.02.2018

***

Каторы дзень ідзе-гудзе гульня
Па ўсёй краіне — выбары ў саветы...
Ніхто не бачыць сэнсу ў ёй і мэты,
Ды ўсё ж ідзе-гудзе ва-ўсю гульня!
Таўчэцца зноўку фарс-спектакаль гэты,
Каб спрэс была стабільнасць, цішыня,
Каторы дзень ідзе-гудзе гульня
Па ўсёй краіне — выбары ў саветы...

15.02.2018

***

Родны кут — святочная радзіма,
Грэх яго радзімай зваць малой.
Матчынна-бацькоўскі, помны, свой
Родны кут — святочная радзіма!
Ён не нейчы і не ўсіхны — твой,
У цалюткім свеце ён — адзіны,
Родны кут — святочная радзіма,
Грэх яго радзімай зваць малой!

17.02.2018

***

Жыву я, бы ў чужой краіне:
Свайго — ні гуку, ні адкуль.
Адсюль чужое і адтуль —
Жыву я, бы ў чужой краіне.
Нянаскае гучыць паўсюль,

І хоць бы знак, што з часам знікне,
І ўжо душа ў адчай нікне, —
Свайго — ні гуку, ні адкуль...

25.02.2018

***

Цьмы цьмушчыя канулі ў лету,
Ды нямногіх зберагла памяць
Праз нялічаных годаў замець, —
Цьмы цьмушчыя канулі ў лету.
Горка мне і вусцішна цяміць,
Што не будзе і па мне следу...
Цьмы цьмушчыя канулі ў лету,
Ды нямногіх зберагла памяць.

26.02.2018

***

Вясне — усё жывое рада.
Усё ірвецца да жыцця
Са сну паўстаўшы, з небыцця, —
Вясне — усё жывое рада!
Прыроды й чалавек дзіця,
І ўдзельнік весняга параду, —
Вясне — усё жывое рада,
Усё ірвецца да жыцця!

1.03.2018

***

Вясна, і ты ўжо мала цешыш —
Жаданні зглухлі, згаслі мрой,
Штодня ў мінорным я настроі, —
Вясна, і ты ўжо мала цешыш.
Бяда душы і сэрца кроіць,
Але каму іх разнасцежыш?..
Вясна, і ты ўжо мала цешыш —
Жаданні зглухлі, згаслі мрой.

7.03.2018

***

Старыя фільмы — сведкі прошласці,
Глядзець іх сумна і — цікава.
Не ўбогія кіназабавы
Старыя фільмы — сведкі прошласці.
Жыцця рэальнага праявы,
Дзе было шмат хлусні і жорсткасці,
Старыя фільмы — сведкі прошласці, —
Глядзець іх сумна і — цікава.

9.03.2018

***

Не сны ўначы — адны кашмары,
Хоць тут наогул не лягай,
Ад ложка мулкага ўцякай, —
Не сны ўначы — адны кашмары.
Сцяной каменнай — небакрай,
Свінцом атрутным — зверху хмары,

І ўдзень не ява — спрэс кашмары, —
Хоць ты сябе жыўцом хавай.

10.03.2018

***

Чым больш жыву, тым больш сумненняў
Адносна вартасці жыцця:
Усе рэаліі быцця
Крычаць аб марнасці імгненняў!
Далар — паходня развіцця,
Прагрэс — шлях да самазнічэння,
Сама Зямля нэкст пакаленням
Ці будзе здатна для жыцця?

19.03.2018

***

І хоць усё яшчэ марозік
Начамі цісне (больш па звычцы),
Ды сонца ўжо — на летняй вышыці:
Ў калясцы грэецца курносік!
Я сонцу, нібы добрай кніжцы,
Таксама рады — жывіць кросы,
Хаця усё яшчэ марозік
Начамі цісне (больш па звычцы)...

20.03.2018

***

Чые ўзяў гены, чалавеча,
Такім і твой складзецца лёс,
І калі чымсь цябе абнёс,
Дык не шукай віны ў тым нечай.
Я й не шукаю, бо наўпрост
Мне бацькаў лёс-нядоля сведчыць:
Чые ўзяў гены, чалавеча,
Такім і твой складзецца лёс.

***

Ах, людзі, вас вакол — мільёны,
І быццам розныя ўсе вельмі, —
Чаму ж між вас так многа шэльмаў
І толькі рэдка хто — анёлы?
Няшмат ахвотных узяць кельмы
І будаваць наш дом саснёны,
Які ахоўвалі б анёлы, —
Мо ўсё-ткі меней было б шэльмаў?

23.03.2018

***

Калісьці беллага ваўка
Пабачыў я між зграі шэрых...
Сягоння згадка апякла, —
Шкада чамусь мне стала звера:
Ён пачуваўся між сваіх
Бадай, чужым, мо і самотным...
Не між сваіх, а між чужых
Жыву выгнанцам я маркотным...

24.03.2018

***

Дзянёк «святые яшчэ ад рання»...
О так, святые! Сто год прабегла
З Дня нараджэння, з Дня світаньня,
З Дня, Беларусь калі ўваскрэсла!
Выходжу. Двор — у сонца бляску,
Ды без святочнага гамону,
Ёсць чорны шэраг аўтазакаў,
Ёсць ічыльныя шыхты АМОНу...

25.03.2018

***

Народ, адкуль тваё пракляцце
І доля — знікнуць з мапы свету?
Ні Касінера, ні Паэта
Не ўчуў — к табе не дагукаца!
Ты, зрокшыся высокай мэты
Паўстаць народам, людзьмі звацца, —
Навёў сам на сябе пракляцце
І выбраў долю — кануць ў Лету...

26.03.2018

***

«Сыноч, ніколі не хвалі сябе!
Няхай цябе пахваляць людзі!»
Я так і жыў — у свята й будзень:
«Сыноч, ніколі не хвалі сябе!»
Гады ж — без подкupu спрэс судзі! —
Ішлі ў дакоры больш, чым пахвальбе,
Але я помніў: «Не хвалі сябе!
Няхай цябе пахваляць людзі!»

2.04.2018

«Паставіў клічнік...»

(Студэнцкае пісьмо Алега Лойкі 1949 года)

Пісьменнік, перакладчык, літаратуразнавец, доктар філалагічных навук, прафесар, член-карэспандэнт Нацыянальнай Акадэміі Навук Алега Лойка (1931–2008) быў родам са Слоніма. Там прайшло яго маленства, там ён і дажываў свае апошнія гады ў доме на Віленскай вуліцы.

юнака з заходнебеларускага горада Слоніма сур'ёзна задумаў над жыццём, над стаўленнем да чалавека, да свайго часу.

Алег Лойка пачаў пісаць вершы са школы. Першыя паэтычныя творы з'явіліся ў 1943 годзе ў «Баранавіцкай газэце». Спрабаваў ён іх пісаць і ў студэнцкія гады, але без вялікага поспеху. Сяды-тады заходзіў пачатковец у рэдакцыю газет і часопісаў. І хоць не друкаваўся, але не прыкметна набіраўся пэўнага вопыту, дзякуючы перш за ўсё шчырым, клапатлівым адносінам літаратараў Міколы Аўрамчыка і Сяргея Дзяргая. А ў 1959 годзе слонімец выдае свой першы паэтычны зборнік «На юначым шляху».

Родная сястра Алега Лойкі Людміла Антонаўна Клімовіч,

якая жыве ў Слоніме на Зялёнай вуліцы, пазнаёміла мяне з адным з першых студэнцкіх пісьмаў Алега Лойкі, датаваным 27 лютага 1949 года. Юнак толькі тры тыдні адвучыўся ў Мінску. І напісаў бацькам у Слонім свой першы ліст. Пачытаем яго. Пісьмо пачынаецца з верша:

*Добры дзень, каханья,
Хата пажаданая,
Хлеўчыкі, садок —
Ўсё! Нат халадок,
Што царыць ля печкі
І не грэе плечкі
Ні маме, ні Люсі,
І сягоння мусіць!
Жыў, здароў, і Вам чаго
Арганізм жадае мой,
Ўсім прыветы да таго
Я кладу суды ў пісьмо,
Плюс шчэ пацалункі
Шлю пісьма я клункам
Вам усім, каханья!
Далей прозаю пішу,
Бо сказаць кой-што спяшу,
А іменна...*

Далей юнак са Слоніма апісвае сваё студэнцкае жыццё, як ён кажа, прозаю. А піша ён з гумарам; быў, відаць, у добрым настроі. Вось што ён піша: «Тры тыдні прайшлі, як я тут. Ніякіх цяжкасцей няма. Усё — норма. Стыпендыю — ура! — атрымаў! І... павышаную. Вылічылі за інтэрнат 90 руб. і яшчэ там на нейкія дробязі, і на рукі атрымаў 257 руб. Так што грашымі забяспечаны да новай стыпендыі. Сёння ў мяне на руках 200 руб. з капейкамі, за тое забяспечыў сябе ўсім неабходным і купіў аўтаручку, ножык, шчотку, гуталін да ботаў, шнуркі, сшыткаў, паштовак... Ну і яшчэ тое-сёе, успамінаю. Хлеб купляў, купляў лапшу, варыў. Сёння, як яго... кхххх... не магу ўспомніць... ну... гэтага... а! Балерона — на канец успомніў — прыкончыў: засталіся рожкі ды ножкі! Цыбуля, як гэта кажуць, канула ў ваду, але не ў ваду. А ў нешта больш паважнае, благачасцівае, вазвышанае — у гэтае, значыць, маё, так сказаць, хайло, а па-медыцынску — поласць рота, глотка, страваец, кішэчнік, дванаццаціперсную... баюся пералічваць, бо яшчэ дабярэся... кропка! (А паставіў клічнік — от махляр!) І так,

капут балерон (а смачны быў, ей Богу, капут і цыбуля). І сала ўжо мала. Хоціць да канца гэтага тыдня. На пасылку не спадзяюся. Думаю, сам глянуць праз тыдзень-другі дахаты за падсілкаваннем. Мама! Вы мне прыгатуйце альбо кг масла, альбо шмальцу. Больш не трэба. Апошняя — здагадаецца і ведае лепш самі мяне. Мука ў мяне яшчэ ёсць — палавіна ўзятай. Зубы свае балючыя я вылечыў, ляжаць «пробныя» пломбы, на днях угняздзяцца і сапраўдныя. Штаны ў мяне — красата, любата, захапленне, і канты яшчэ трымаюцца, во! Што ж яшчэ?! Ну, сёння я дзяжурны ў пакоі, і парадак добраўпарадкаваў. Наогул, усё ідзе добраўпарадкаваў. Вам жадаю і, кахаючы Вас, застаюся — Алег.

Шлю табе, Люсёнак (маецца на ўвазе сястра Алега Лойкі Людміла. — С. Ч.), паштоўку. Напішы. Ці спадабалася і яшчэ што-небудзь. Прывет! Прывет! Прывет! Пацалункі! Лёлек-студэнт».

...Вось такі быў першы ліст студэнта Алега Лойкі ў Слонім да бацькоў. Ён вельмі добра адлюстроўвае той пасляваенны час, калі некаму пашанцавала быць студэнтамі.

Сяргей Чыгрын

Беларусі купель

Алег ЛОЙКА

Беларускае

*Беларусь дарагая —
Прожылкі сцяжын,
Гасцінец да неба краю
Дзівасілу, ажын,*

*Чырвань ружаў балючых,
Свойскіх палотнаў бель,
Шэпт крыніц неўміручых —
Беларусі купель.*

*Бароў векуістых пагоркі,
Спакананых бяроз,
На вуснах — прысмак горкі
Ад неўміручых слёз,*

*Вясельны блакіт у келіхах
Ледніковых азёр,
І заклёны ад ліха
Пад дрыжаннем зор,*

*Маладзікі і ветах,
Млечнага Шляху кайма
І канец свету,
Канца якому няма.*

Пра шчырасць і смеласць

Шчыры заўсёды смелы.

Ул. Рубанаў

*Слову ляцець у вырай,
(Твар стаў бялей мелу), —
Я — смелы, бо я — шчыры,
Я шчыры, бо я — смелы.*

*Шчыры, ці спёка ці лівень,
Як мова наша і песня,
Шчаслівы ці нешчаслівы,
Я — хлеб-соль каля весні;*

*Самотны ці на трыбуне,
Гарэзлівы ці смутны,
Ці крыўда сэрца струніць,
Ці вір цягне каламутны,
Ці ў невымоўным горы,
Ці ў маўклівай слязіне,
Пакорны ці ў непакоры,
Я шчыры пад небам сінім.*

*Ды толькі... О, Божа, о, Неба,
Дзе, над якім йшчэ вірам
Быць вельмі смелым трэба,
Каб мілаваць край свой шчыра?!*

***

*Нам не забыцца таго,
Нам не пазбыцца таго
З-пад чырвоных сцягоў
Без святых і Багоў.*

*Вось яно і вісіць
Над беднаю галавой
Пра нешта не марыць, не сніць,
Мне шэрых дзён сувой,*

*Запыняе рух,
Натхнення, сіл не стаяе:
Мінула прах і пух
Уваскрасаць не дае.*

***

*Я ў бітвах не забіты,
Не сню я саракі,
Я — валуном забытым
Ля бурнае ракі.*

*Ёй плыні не мучу я
Ні поўднем, ні ўначы,
Імшэючы, маўчу я,
Маўчу, нібы сплючы.*

*Ды чую, хоць каменны,
Ды бачу: віры, тамы,
Вадаспады ў пене,
Рык хваляў самы, самы,*

*Ды я зусім не ў скрусе,
І не ў жалобнай раме, —
Яшчэ я заіскруся,
Бо не без іскраў камень!..*

Наўзбоч, небыліцы!..

*Наўзбоч, небыліцы
Ілжы і лухты!
О, маці-сталіцу
Ўважце, браты!
З бальзамаў крывавай
Хай чорны дахне
Ў праклятай дзяржавы
Брацкай труне.*

*І хоціць прастору
Яму між магіл
Ахвяраў тэрору,
Што быў яму міл.*

*Досць слепнуць, маліцца,
Нібыта краты;
Маўзалеі — не капліца,
Ён — не святы.*

*Такое ж — не позна
Між родных сцягоў:
Расіі бярозы
Мо ждуць і яго,*

*Хай і зажурыцца
Крыж каля труны,
Даруе зямліца,
Адзводзяць званы.*

Сябрам

*Адкуль вы, непагадзь, беды,
Завыванні вятроў?..
Я не магу без бяседы,
Я не магу без сяброў!..*

*Мне вятрыска — не сябар,
Не сяброўка слава,
Піліпаўкі чорны табар,
Цемрадзі глухата, —*

*Не ім жа мая сасонка
Цягне галінкі страе,
Чакаючы гамонкі
Аб праўдзе, любові, красе,*

*І, быццам рукою, здыме
Непагадзяў кілім,
Прагнаў долі Радзіме,
Свету ўсяму і ўсім...*

*Дык дзе ж вы, сябры-непаседы
З блізкіх і далніх бароў?..
Цяжка мне без бяседаў,
Пакутліва без сяброў!..*

Даражэюць тэлефоны...

*Свет няўмоўна прэ ў адхоны —
Нівы, сенажаць, лясы, —
Даражэюць тэлефоны,
Даражэюць галасы,*

*Ды не выбарчыя, — маці,
Што не толькі сцэле лён,
А ў аграрнадумнай хаце
Абнавіла тэлефон.*

*Са сталічнаю дачкою
Гаварыць ёй, гаварыць,
Толькі ж... На табе такое —
Белым полымем гарыць:*

*Здаражэў званок дашчэнту...
І каго, за што вініць?..
Дарагому прэзідэнту
Трэба, трэба пазваніць!..*

Шарае прагну гадзіны...

*Прагну не жартаў і глуму,
Можа, такі ўжо адзіны,
Брату, і свату, і куму
Шарае прагну гадзіны:*

*Цішыні кутавое
Дзедавай мілай хаты,
Вечару, што ў сувоі
Песняў, і казак багаты.*

*Чым распачаць вячэру,
У дзеда я не пытаю,
Думцы яго веру,
Кленічаў не вітаю,*

*Аднак жа гатовы і хорам,
І шарай гадзіны вечам
Рэкламаў ілжу і сорам
Усіх вакзалаў развенчаць!..*

Адступіцеся, цары і каралі!..

*«Толькі закаханы мае права
назвацца чалавекам».*

Аляксандр Блок

*Адступіцеся, цары і каралі,
Прынцы, князі, фюрэры і ханы, —
Чалавекам на бязлюднае зямлі
Можа быць адно, хто закаханы!..*

*Жаль, не я прамовіў гэта, Блок,
Ды ягоным эпігонам быць я згодзен
Між маланкавых, грывотлівых аблок
І між мудрасці, што тоіцца*

ў народзе,

*Бо на свеце ні зубром, ні матыльком
Быць ніколі не жадаў я, не жадаю
І глынаю найгарчэйшы ком,
Калі лёс мяне ў нянавісьць закідае,*

*Згубнай — ёй Шлях Млечны не любіць,
Не ўслаўляць натхнёныя сакрэты, —
Закаханым чалавекам быць мне, быць,
Як былі дагэтуль ўсе паэты!..*

Пошук незвычайнага ў звычайным

(Малая проза Сяргея Рублеўскага)

Проза віцебскага літаратара Сяргея Рублеўскага — з'ява адметная, шматстайная, рознажанравая, яна даўно ўжо выйшла за рэгіянальныя граніцы, вызначаецца сваёй філасофіяй, актыўнымі наватарскімі пошукамі, арганічна ўліваецца ў сучасны літаратурны працэс і дапаўняе яго.

Фота www.live.lib.ru

Першая кніга пісьменніка мела назву «Апостраф» (тэксты аб праявах быцця). Апостраф — надрадковы знак у выглядзе коскі, які ў беларускай мове аналагічны цвёрдаму і мяккаму знакам у рускай мове. Сам аўтар патлумачыў назву кнігі ў творах, змешчаным напрыканцы пад аналагічнай назвай. «Апостраф — беларуская паўза ў сусветным Логасе», «Апостраф — імгненне паміж уздыхам і выдыхам, час, які, як мушка ў бурштыне, застыў паміж ваганнямі ківача». Сапраўды, апостраф — гэта паўза, невялікі перапынак, што дае магчымасць спыніць рух, азірнуцца назад, больш пільна ўгледзецца ў звыклае і, на першы погляд, добра знаёмае, над чым-

сьці задумацца і паразважаць. Гэта своеасаблівы позірк на жыццё, аб'ектыўны пункт гледжання. Змест кнігі цалкам адпавядае арыгінальнай назве.

Зборнік складаецца, у асноўным, з невялікіх твораў, якія можна вызначыць як лірычныя мініяцюры ці абразкі на патрыятычную тэму («Мамін шэпт пад абразамі»). Некаторыя больш упадабляюцца навеле («Сляпыя словы пра незваротна страчаны і нанова абяцаны рай», «Час за смактаў...»). У кожным творы, у кожным радку праступае новы погляд на стары свет, адчуваецца аўтарскае светабачанне і ўласная філасофія.

Арыгінальнай назвай вызначаецца і наступная кніга празаіка — «Азярод». Атрымаўся багаты рознакаляровы плот з цікавымі апавяданнямі («Амар», «Хірургі»), дакладнымі назіраннямі («Хукі, як хоку», «Жвысь»), біяграфічнымі нататкамі («Чысціня ў чырвоным куце і ў кожным куточку душы») і трапнымі афарызмамі («Жменя самасейнай цыбулі»). Пісьменнік закранае ў зборніку тэмы Вялікай Айчыннай вайны, развіцця культуры і адукацыі, светлага пачуцця кахання, стасункаў чалавека і прыроды.

Назву трэцяй кнігі «Абмытыя валуны» патлумачыў сам аўтар: «Абмытыя валуны — гэта тыя, што ляжаць у рацэ, — восенню ападае ў небыццё, як аджылы ліст... Усё адно ж верыцца, што на самай быстрыні, на самай сярэдзіне наравістай плыні часу ты, не раўнуючы як той тапелец, ухопішыся за саломінку вечнасці». Кніга з'яўляецца грунтоўным працягам дзвюх папярэдніх, складаецца з адной аповесці «Спавадальныя дні ў чужым горадзе», апавяданняў з цыклу «Замовы з вучнёўскага сшытка», эсэ «Піва», «Крэсла» і іншых, дзённікаў «З мамай», «Уроссып».

Адны творы ўраджаюць сваёй складанасцю, нават неразу-

меласцю пры абмалёўцы зусім звычайных рэчаў і з'яў, іншыя — наадварот — шчырасцю і ўвагай да дэталю. У сваіх літаратурных працах пісьменнік імкнецца раскрыць сапраўдную існасць душы беларуса, вылучыць філасофскую складаніцу разнастайных праяваў чалавечага быцця.

Важнае месца ў творчай спадчыне С. Рублеўскага займаюць апавяданні, прысвечаныя розным падзеям з жыцця знаёмых і незнаёмых людзей. У іх адчуваецца і замілаванасць маленькай радзімай, і шчырыя сыноўнія пачуцці да маці і ўсіх вясковых жанчын, і цікавасць да актуальных пытанняў сучаснасці. Як правіла, арыгінальныя па месце творы маюць нескладаныя займальны сюжэт («Амар», «Два качагары», «Чорны дым у белы свет», «Ма бі-бі», «Дванаццатая ноч у Рэйнсбруку», «Смачныя цмочки», «Смерць Ёселя»).

Нягледзячы на тое, што аўтар прыйшоў у літаратуру як паэт, замалёўкі, апавяданні, мініяцюры, эсэ з асаблівасцямі дзённікавых запісаў сталі сапраўднай вяршыняй яго творчасці. Асаблівай увагі заслугоўваюць дзённікавыя запісы аўтара («З мамай», «Уроссып» і іншыя).

Звяртае на сябе ўвагу і аўтарскі стыль: дакладнасць, дасканаласць, паэтычнасць, майстэрства мастацкай дэталі,

багацце вобразнай мовы. Усё гэта дазваляе сцвярджаць, што творчасць віцебскага празаіка мае шмат агульнага са спадчынай класіка беларускай літаратуры Янкі Брыля. Абодва — лірыкі па спосабе адлюстравання рэчаіснасці, манеры пісьма; у іх творах выразна выяўляюцца адметнасці асобы, рэчы, з'явы, раскрываюцца індывідуальныя характары. Падобныя нават па назве зборнік мініяцюр Янкі Брыля «Жменя сонечных промняў» і літаратурныя запісы С. Рублеўскага «Жменя самасейнай цыбулі»...

Сяргей Рублеўскі творча самарэалізаваўся ў жанры малой прозы. Для яго самабытнага таленту характэрны асабліва назіральнасць, вытанчанасць успрыняцця, эмацыянальная чуйнасць, увага да тонкіх зрухаў чалавечага быцця, інтэлектуальна-стылёвая далікатнасць, асацыятыўнасць мастацкага мыслення. Заслугоўвае ўвагі і мова твораў празаіка: каларытная, жывая, якая ўяўляе сінтэз уласна беларускай, іншамоўнай, нейтральнай і стылістычна абмежаванай лексікі. А самае галоўнае — празаік з'яўляецца выдатным знаўцам чалавечай душы, каларытным мастаком нашага звычайнага і незвычайнага жыцця.

Ірына Саматой

Што застанецца, калі аддаць усё

Абвяшчэнне наступнага прыпынку — гэта тое, з чаго пачынаецца раница шараговага мінака.

...Паэтычная кніга Алеся Замкоўскага «Наступны прыпынак» (выдавецкая серыя Саюза беларускіх пісьменнікаў) прымусіць чытача згадваць імя аўтара штораду, калі лагодны мужчынскі голас прамовіць на роднай мове: «Асцярожна, дзверы зачыняюцца. Наступны прыпынак...»

Таму назва зборніка — адназначна ўдалы ход. Шкада, што аўтар не быў паслядоўным у структураванні кнігі: у пачатку змясціў раздзел «У залатым акне» з рамантычна-ўзнёслымі, а часам нават празмерна сентыментальнымі вершамі пра каханне:

*Агонь тваёй пяшчотнае тугі
люструецца у возеры глінтвейну...*

Многіх гэтыя вершы будуць раздражняць. Але гэта падманлівае ўражанне пра паэтычны стыль А. Замкоўскага: найлепшае акурае у наступных раздзелах «Скрозь бездань сну», «Між глухіх сцяжын», дзе паэтычныя радкі — без пафаснай тэатральна-пастановачнай асады.

У першай частцы герой сумленна праходзіць усе «колы амуравага пекла»: закаханасць, недасяжнасць мары, прызнанне, фізічная блізкасць, вера ў светлую будучыню, горыч расстання... Кожнаму адценню пачуцця прысвечаны некалькі вершаў.

Калі ў некаторых радках можна ўбачыць «прывітанне» ад Адама Глобуса («не расказвай пра гэта / нават тату»), то ў творах з наступных раздзелаў — алюзію на Васіля Быкава («толь-

кі пясок / жоўты пясочак са смакам шэрага попелу»). Аднак найбольш выразна ўсё ж чуем нарэшце голас А. Замкоўскага.

Аўтар прапаноўвае герою (самому сабе, чытачу):

*выцягні ўсё
што было ў табе
выцягні
і аддай
...аддай
калі ёсць чым усё гэта замяніць*

«Гэта» складаецца з аскепкаў будзённасці, ад якіх чалавек так заўзятая ў пошуках прасвятлення імкнецца пазбавіцца, як ад лішняга цяжару, але без якога насамарэч папросту не існуе. Калі А. Замкоўскі прамаўляе свае вершы не як драматычны актёр з відавочным разлікам на ўхвальныя воплескі залы, а як паэт, што заўсёды сам-насам — і з часам, і з горадам, і з каханнем, і з радзімай, калі ён ідзе за вобразам, тэмай, гучаннем, а не выбірае тэму ў якасці хатняга задання, мы бачым адметнае, непаўторнае ўсведамленне рэчаіснасці.

У самых цікавых вершах няма шчымлівых інтымных нотак, затое нашмат больш сапраўднасці. Шматзначныя сімвалы рэчаіснасці, горад з безаблічнымі аtryбутамі пазнавальнасці (бо пазнаем мы найперш не геаграфію, а сябе), штодзённая мітусня, у якой мы губляемся (бо як бы ні імкнуліся «слухаць вечнасць», усё адно «чуем выключна сябе»)...

Алеся Замкоўскі сапраўды чуе першасны сэнс сцёртых метафар, і ўводзячы іх у паэтычны кантэкст, вяртае нам нашу штодзённасць.

Жана Капуста

Восеньскія фарбы зямных эцюдаў

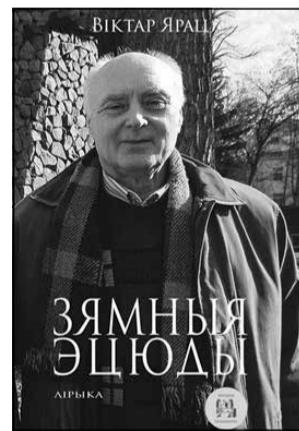
Да 70-годдзя паэта і выкладчыка Віктара Яраца ў кніжнай серыі Саюза беларускіх пісьменнікаў выйшаў яго новы зборнік «Зямныя эцюды».

Паэтычнае пытанне Віктара Яраца «Калі пачынаецца восень — / вада ці старэе рачная?» правакуе на адно, менш узнёслае, больш зямное: калі надыходзіць сталасць, ці старэюць вершы? Ці можна вызначыць узрост пісьменніка па тэме, стылі, лексіцы, як вызначаюць па знешніх прыкметах надыход восені?

Вершы ў кнізе лірыкі В. Яраца «Зямныя эцюды» сутучныя настальгічна-тужлівым восеньскім настроям. Самы час прыпыніцца пасярод штодзённай мітусні і разгледзець не толькі класічныя лістападаўскія фарбы, але і адшукаць у памяці важнае — насуперак падманліва-выпадковаму. Нібы праз партрэтную галерэю, паэт вядзе чытача калідорамі памяці ў раздзеле «Воблікі вёрстаў», дзе змешчаны літаратурныя прысвечэнні А. Разанаву, С. Алексіевічу, Г. Бураўкіну, Р. Барадуліну, А. Вярцінскому, А. Жуку, Н. Гілевічу...

Праўда, заўсёды ёсць тыя, згядкі пракаго не патрабуюць адмысловай нагоды — тыя, з кім мы ніколі не развітваемся, што б нас ні раздзяляла: гады, эмоцыі, абставіны ці... смерць. Для галоўнага героя кнігі «Зямныя эцюды» гэта каханая і маці. У вершах, прысвечаных ім, ужо не скруха першых дзён страты, а глыбокая, нязменная ў сваёй безвыходнасці туга, перададзеная з такой праніклівай шчырасцю, што кожны радок чытаецца як водгалас болю.

Родныя, якіх з намі ўжо няма, прыходзяць часам снамі і ўспамінамі. Мабыць, да паэтаў яны вяртаюцца вершамі, нібыта кампенсуючы незваротнасць страты. Тэма, зрэшты, небяспечная: краналь-

на-важнае для творцы не заўсёды адчуваецца чытачом, бо гранічная шчырасць часта падманліва ўспрымаецца як адзнака літаратурнай якасці. Аднак узважаемае, а не пафасна-гучнае, разлічанае на эмацыйны водгук слова ў тых вершах В. Яраца, дзе асэнсоўваецца боль страты, выклікае павагу, уражвае сталай стрыманасцю:

*Як адна ты ў хаце смерць
пачула —*

*невядома мне.
Запяклася кроў твая, матуля,
на руцэ на правай і на рукаве...*

У сваіх «зямных эцюдах» аўтар сапраўды напоўніцу выкарыстоўваў палітру вясковых метафар. Карціна, створаная з такой натуралістычнай дакладнасцю, не ва ўсіх адгукнецца пазнаваннем. Для гэтага трэба памятаць вёску такой, якой памятае яе аўтар і якой ужо няма, якая засталася жыць толькі на старонках мастацкага твораў. Таму многія вершы — сапраўды як эцюды са зніклай натуры.

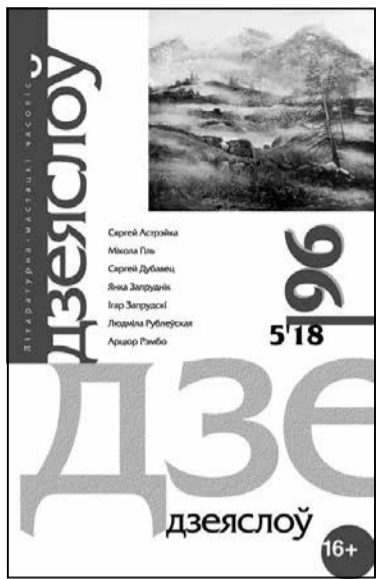
...Вершы сталеюць разам з аўтарам: пачаткоўцы задаюць шмат пытанняў, сталыя паэты ведаюць, што адказаў насамрэч няма. І гэта не стома: колькі б за плячыма ні было дарог, паэт заўсёды ў пачатку шляху, заўсёды гатовы «ступіць на сцэжку босымі нагамі — пачуць світалыны халадок травы».

Жана Капуста

Бясконца лесвіца ў неба...

Чарговы перадзімны нумар часопіса «Дзеяслоў» пачынаецца містычным трылерам з жыцця пражскіх голамаў «Д'ябал запрэжаны ў плуг» вядомага крытыка і літаратара Сяргея Дубаўца.

Амаль рэалістычны тэкст, атулены містычным туманам аўтарскай дадуманасці. Не, лепш, — містыфікацыя рэальнасці. Месца, час, героі — усё абсалютна пазначана і пазнавальна беларускамоўнаму чытачу: Прага з яе велічнай гісторыяй і архітэктурай, штаб-кватэра амерыканскага Радые Саларыс, супрацоўнікі гэтай установы. Сам аўтар уводзіць сябе ў кантэкст твора, больш за тое, робіць сябе галоўным героем. Калі казаць філалагічна, то гэта маналог у дыялогу, дзе загалоўную ролю вядзе наратар. А перадусім — пошук чалавечага ў нацыянальным і нацыянальнага ў чалавечым.

«— Ты жывеш заўсёды для таго, з кім ты жывеш, каму перадаеш энергію і хто перадае табе, — працягваў разважаць Есіп. — У гэтым сэнс жыцця. Калі ты адзін, у тваім жыцці няма сэнсу. Пакуль ты толькі пачынаеш, толькі выйшаў на дарогу і перадаёй шырокі свет, ты не заўважаеш гэтага...»

— А калі змагаешся за адраджэнне... Не, не так. Русіфікацыя — гэта ж таксама перадача энергіі? — спытаў Імбрык.

— Не, гэта наадварот — як забойства, як выключыць ток. У такім выпадку мы перастаем быць народам і як народ ужо не перадаем энергію, страчваем сэнс існавання.

Безумоўна, гэта не завуаліраваная пад мастацкі тэкст адраджэнская справаздача старэйшага пакалення перад малодшым. Хутэй, настаўленне і папярэджанне наступнікам, дзе вытлумачваюцца шараговыя часовасць і пазнакі вечнага: з'яўленне, сыход, змена, эвалюцыя... Бо калі малодшы (Імбрык) пераймаецца знанасцю і вялікасцю, то старэйшы (Есіп) — значнасцю і трываласцю. Як бы між іншым у кантэксце фігуруюць і філасофскія развагі пра гармонію духоўнага і нацыянальнага як галоўнай сутнасці чалавечага жыцця.

«Ну, каб старэйшыя скідалі маладых. Знайдзі мне такі прыклад. І каб ён быў гэтакі ж пераканаўчы, як гісторыя майстра Хірама, што кіраваў будоўляй сабора цара Саламона ў Ерусаліме. Хірама забілі, і што? Храм ягоны ў выніку так і не быў дабудаваны. А ведаеш, хто яго забіў? Ягоныя ж падначаленыя, моладзь, чаладнікі. Скінулі, што называецца, з карабля гісторыі. Знайшлося трое варадкаў, якія хацелі гвалтам дамагчыся ад майстра таемнага слова, каб самім стаць майстрамі, хоць на тое яшчэ не мелі надставаў. Не дараслі. Страшны ўзрост. Ты ўжо не вучань, ты ўмееш абчэсваць дзікі камень. Ты чаладнік. Але каб быць майстрам, трэба ўмець мысліць усім будынкам, трымаць яго ў галаве. Гэта як

пільменнік трымае ў галаве ўсю кнігу, якую піша, ці як рэдактар сайта трымае ў галаве ўвесь сайт». У рэшце рэшт галоўныя героі дыялогу, дзе малодшы затоена-варожа ставіцца да старэйшага, падымаюцца на вядомы ў Празе Нусельскі мост самагубцаў. Гэта не метафара аўтара, гэта — сімвал пераадолення ўласнай духоўнай немачы ў самім сабе.

«Д'ябал запрэжаны ў плуг» Сяргея Дубаўца, як на маю думку, адзін з лепшых твораў сённяшняй беларускай літаратуры. Магчыма, каб ён быў у сёлетнім шорт-лісце прэміі Гедройца, то не ўзнікла б той незадаволенасці і псеўда-крытычнага вярха вакол уганараваных і неўганараваных твораў і творцаў. Бо гэта якраз той тэкст, які змушае да ўдумнасці і развагі над нашым нацыянальным жыццём і чалавечым жыццём увугуле, схіляючы чытача да палемікі ў спрадвечным пошуку адказаў на пытанні, што вынікаюць з грамадскіх праяў чалавечага зямнога часу.

А вось пераважная большасць таго, што піша Людміла Рублеўская, можна сказаць, — па-за рэальнасцю. Вось і ў гэтай публікацыі — вершы «пра фобіі і маніі». Гэта метафарычная спроба разгадаць прыроду прамінулага па яе пакінутых, ледзь заўважных блытаных слядах. Каму цікавая такая лірычна-лабараторная празорлівасць, той атрымае эстэтычнае задавальненне ад гэтых паэтычных тэкстаў.

Фэйсбучны раман, як пазначыў свой твор «Край ваўкалкаў» Алесь Бычкоўскі, раманам назваць можна толькі сыходзячы з сучасных дыскусій у сацыяльных электронных сетках. Хутэй — проста нататкі, запісы, зацемкі, пазнакі часу, дзей, учынкаў і асобных людзей... Там, дзе аўтар успамінае пражытае і крэўнае, ёсць душэўнасць і літаратура, а там, дзе тэкст зводзіцца да факта альбо паказкі, ён раздражнёна расслабляе чытача, як, да прыкладу, гэты фрагмент:

«Падслухаў размову двух, так бы мовіць, чытачоў-падпісчыкаў, працаўнікоў вытворчасці.

— У «Лясной газеце» папера крэпкая, мацней за туалетную, а вась у «Савецкай Беларусі» рвецца...

— Не кажы ты. А з «Бярэзінскай панарамы» добра самакруткі круціць. Трэба выпісаць.

А ў газетах тым часам спрачаюцца, чый матэрыял лепей?»

Ну няўжо і сёння самакруткі круціць?! Даўно не палю, і ўсё ж сумняваюся...

Вершы чалавечай скрухі і хісткай надзеі... Так можна пазначыць паэтычную нізку шаноўнага Міколы Гіля.

Дзеці, унукі, праўнукі —
Мой ланцужок у прышласць;
Бацькі, дзяды і прадзеды —
Мой ланцужок у прошласць.
З прошласцю я паяднаны
Памяццю, духам і мовай;
З прышласцю ж рвуцца-парваны
Тры тыя самыя звёны —
Памяць і дух наш, і мова...

Традыцыйна-класічная праза Леаніда Левановіча пра чалавечую прагу да стваральнага жыцця, пра напоўненасць крэўнага роду любоўю і чалавечнасцю. Такі аўтарскі пасыл апавядання «Белая, белая яблыня».

Вельмі блізкае — па духу ды ідэі — апавяданне «За Крывою Грываю» Міхася Візіюка, маладзейшага за папярэдніка на трыццаць гадоў. Калі коратка, то паднімаецца тая ж тэма: чалавек перад крыжам уласнага лёсу. Трапляючы ў трагічную сітуацыю, стары чалавек чапляецца за ўсё жывое, што скіроўвае яго выратавальны шлях па таемных слядах уласнай планіды. Усё, з кім дзяліўся сваім жыццём, працягвае яму сваю спагадлівую руку — і жывое, і мёртвае... Ну вось такое, як своеасаблівы адказ дубаўцоваму Імбрыку: «Тады ён многа думаў, перажываў, і з перажытага вынес: беражы тое, што маеш. Няма нічога даражэйшага на свеце за сям'ю, дзяцей, радню, блізкіх сяброў, за той куточак, у якім нарадзіўся, вырас і жывеш — усё тое, што завецца радзімай. Калі выходзіш на вуліцу і тваё сэрца цешыць старая таполя, што серабрэста-шапталівай кронай узнеслася высока ў неба, калі ты радуешся вераб'ям, што цвыркаюць пад страхом твайго хлечука, лёгенька, з нейкай замілаванасцю дубцом падганяеш да хаты сваю карову, усміхаешся новаму дню, які пырскае ў вочы яркім ранішнім сонцам, ганарышся поспехамі сваіх дзяцей — ці можа быць штосьці даражэй за гэта?». Пад такімі словамі можна і крытыку падпісацца.

Па-добраму здзіўляе, што нават вельмі сур'ёзныя людзі лічаць за лепшае лунаць у звершаваным паднеб'і, чым з усіх сіл трымацца за сярмяжную прозу жыцця... Адзін з такіх і літаратуразнаўца са Слоніма Сяргей Чыгрын. Вось якія строфы ён прысвячае вершам:

Вас мала хто сёння, паверце,
чытае,
І зборнікі-хаткі у шафах пыляем.
Мы вечныя ісіцы там не шукаем,
Мы ў вершах ішчаслівымі хочам застацца.
.....
О, вершы-ратункі, о,
вершы-адкрыцці,
Мы хочам з тужой назаўсёды расстасца.
Бо там нашы лёсы, бо там нашы жыцці...
Ды ўсе яны разам у шафах пыляцца.

Настальгічна-біяграфічныя, а таму ўзнёсла-шчырыя і пацуцэва-эмацыйныя апаведы бялыніцкага літаратара і барда Юры Несцяранкі аб'яднаныя пад агульнай назвай «Шлях ад Вялікай ночы да Вялікага дня». У іх ёсць шчыmlівая памяць і жывыя моманты штодзённасці, кроў і пот жыцця, і незваротнасць зямнога чалавечага накіравання...

Не адразу заўважаеш, але спаквалі разумеш, што традыцыйна-класічна стыль вершаў Пятра Жаўняровіча вельмі адмыслова (праўда, не скрозь) уфармаваны ў такі оруэлаўскі «наваяз» сучаснай беларускай філасофскай думкі. Працігую ўрываць з верша «Перадзімоўе»:

Скінуўшы апошні ліст руды,
Дуб самотны стыне на марозе.
Шэранню кранутыя груды
Нібы стыль аўталагічнай прозы.
Нудная нямая далачынь
Пасівела ад густых аблокаў.
Скрыпне дзесь паўмёртвую латынь
Журавель у вёсцы за пратокай.
Быццам сімулякры з камяноў
Візуэрнкі дымныя ўзлятаюць.
Лапікі нязвезеных ільноў
Папшматала скрозь трава густая.
Поўніцца канцэптамі тугі
Позні дыскурс восеньскай прыроды...

Нізка вершаў Анатоля Івашчанкі не губляецца ў паэтычным еўрапейскім кантэксце: вобраз сучаснага сацыяльна-актыўнага, індывідуальна-прагматычнага і пры ўсім тым духоўнага чалавека напярэдадні заўтрашніх пературбацый жыцця... Неаднастайнасць зместу і формы, думкі і пачуцця прывабляюць сваёй шчырай арыгінальнасцю чытацкую ўвагу да творчай сутнасці аўтара.

я кармлю праз акно галубоў
дробна папшаткаваным батонам
я кармлю не таму што люблю
больш няма пакрышыць на каго
.....
хтосьці скажа што чэл я някепскі
што старанна выконваю справу
можа хтосьці нат вершык пахваліць
(я ахвотна паверу усім)

А вось у дэбютнай падборцы вершаў Марыі Бадзей шмат практычнай (філалагічнай) напрацоўкі для будучага творчага вопыту («І да поўні ў вадзе дапаўзае гадзюкай крыніца»?! — занадта красвордны вобраз). Ад яе хаатычных, але схільных да гармоніі, строф на чытацкіх вуснах нярэдка застаецца помны новаайчыны смак слова:

Ружа вятроў жартуе і пахне
фугаю,
Скрыпкі восеньскіх студняў,
Брагі журба.

Яблыкаў у траве разгубленасць
Слухаю.
Дзён малацьба.

Вельмі насычаная замежным і архіўным зместам другая палова часопіса. Прапануюцца цудоўныя вершы Арцюра Рэмбо ў перакладах А. Хадановіча.

Ні думкі ў галаве і слоў шукаць дарма,
Ды сэрца любіць свет і ўсім на свеце сябар.
Шчаслівы, як цыган, пакрочу,
бо сама прырода ў ноч вядзе,
як прыгажуня ў табар.

І. Багдановіч (з уласнай прадмовай) прапануе пераклады апавяданняў Габрыэлы Пузыні пад агульнай назвай «Заклад на талерку вустрыцаў» (з польскай мовы). Друкуецца гутарка А. Данільчык з Алінай Аляксеенка пра родавы архіў, у тым ліку і літаратурны (публікуюцца вершы яе бабулі Галіны Гайлевіч). В. Жыбуль распавядае пра лёс рэпрэсаванага паэта Сяргея Астрэйкі (1912–1937) і рукапіс яго згубленай паэмы «Бенгалія» (фрагмент якой усё-ткі адшукаўся ў архівах ужо згаданай вышэй Г. Гайлевіч і друкуецца ў часопісе). Літаратуразнавец і крытык Таццяна Алешка выступае з грунтоўным артыкулам «пра вобразы Кітая ў сучаснай беларускай паэзіі». Ігар Запрудскі, вядомы крытык-палеміст, і на гэты раз змагаецца за сваё (за права Паўлюка Багрыма звацца нацыянальным паэтам): «Мы жывём у постсекулярным свеце, насельнікам якога трэба абразы для пакланення. І цяпер, я думаю, што, відаць, лепш залічыць пытанне атрыбуцы верша «Зайграй, зайграй, хлопчык малы...» да катэгорыі «вечных». Няхай «багрымаўскае» пытанне займае ганаровае месца побач з гамераўскім і шэкспіраўскім». Янка Запруднік, вядомы эмігранцкі гісторык і грамадскі дзеяч, у сваім артыкуле «Веру ў неўміручасць Бацькаўшчыны» цёпла і душэўна ўспамінае свае сустрэчы з пісьменнікам Барысам Сачанкам. Філасаф Валянцін Акудовіч працягвае публікацыю «хронікі беларускага інтэлектуала», тэкст якой будзе адным са складнікаў яго новай кнігі.

Васіль Дранько-Майсюк падае нам своеасаблівую характарыстыку постаці пісьменніка і грамадскага дзеяча Цішкі Гартнага (Зміцера Жылуновіча). Завяршае публікацыі гэтага нумара рэцэнзія Леаніда Галубовіча на зборнік вершаў Усевалода Сцебуракі «Сны дарог».

Словам, як вы зразумелі, у 96-м нумары «Дзеяслова» шмат вартага чытання. Не прапусціце.

ЛеГал

Будзьма з «Дзеясловам»!

Падпісачца на часопіс «Дзеяслоў» можна ў любым паштовым аддзяленні Беларусі і атрымліваць яго шэсць разоў на год. Індэкс для індывідуальных падпісчыкаў — 74813, Для ведамаснай падпіскі — 748132. Будзьма разам!

ПРЭМІІ

Букераўская прэмія

Пісьменніца з Паўночнай Ірландыі Ганна Бернс стала лаўрэатам Букераўскай прэміі (Man Booker Prize) за свой раман «Milkman» («Малочнік»).

Як пераможца прэміі Бернс атрымала чэк на 50 тысячаў далараў. «Малочнік» напісаны ад асобы 18-гадовай дзяўчыны. Журы асобна адзначыла «незвычайную арыгінальнасць» рамана. 56-гадовая Ганна Бернс — першы аўтар з Паўночнай Ірландыі, які атрымаў Букера. «Малочнік» — яе чацвёрты раман. У 2017 годзе Букераўскую прэмію атрымаў амерыканскі пісьменнік Джордж Сондэрс за раман «Лінкольн у Бардо».

«Альтэрнатыўны Нобель»

У Стакгольмскай грамадскай бібліятэцы было абвешчана імя пераможцы літаратурнай прэміі Новай Акадэміі Швецыі.

Сёлета Нобелеўская прэмія па літаратуры «ўзяла перапынак». Аднак група з больш чым ста шведскіх пісьменнікаў, акцэраў і журналістаў арганізавала Новую Акадэмію і ўзялася прысудзіць у гэты год прэмію, якую яны самі называюць «альтэрнатыўнай Нобелеўскай прэміяй па літаратуры».

Першая і апошняя ўладальніца гэтай узнагароды — 81-гадовая пісьменніца з Гвадэлупы Марыз Кондэ, у творах якой, па словах прэзідэнта журы Новай Акадэміі, незалежнага рэдактара і выдаўца Ан Полсан (Ann Pålsson), «спалучаюцца магія, мара, тэрор і любоў, выдумка і рэальнасць».

М. Кондэ лічыцца адной з найбольш выбітных пісьменніц Карыбскага рэгіёну. З'яўляецца аўтаркай каля дваццаці раманаў і ўладальніцай некалькіх прэстыжных літаратурных узнагарод. Была прафесарам Калумбійскага ўніверсітэта ў Нью-Ёрку, але цяпер жыве ў Гвадэлупе і ў Францыі. У сваіх творах яна сканцэнтравана на тым, як каланіялізм змяніў свет і як пацярпелы ад яго спрабуюць вярнуць сваю спадчыну.

Бібліятэкарка Эліс Торберн (Alice Thorburn), прэзентуючы кнігі лаўрэаткі, адзначыла, што больш за ўсё прозе Кондэ падыходзіць слова «complexity» — яна складаная, у ёй мноства герояў, дэталі і лакацыі. Тым не менш, кнігі пісьменніцы захапляюць і чытаюцца лёгка.

Марыз Кондэ запісала відэазварот для тых, хто сабраўся на цырымонію, у якім падзякавала журы не толькі ад сябе, але і ад нешматлікіх жыхароў Гвадэлупы, для якіх гэтая ўзнагарода вельмі важная.

Урачыстая цырымонія ўзнагароджання пераможцы пройдзе 9 снежня, пасля чаго Новая Акадэмія будзе распушчаная.

Ганкураўская прэмія

Французскі пісьменнік Нікаля Мацье стаў лаўрэатам Ганкураўскай прэміі (Prix Goncourt) — самай прэстыжнай літаратурнай прэміі ў франкамоўным свеце.

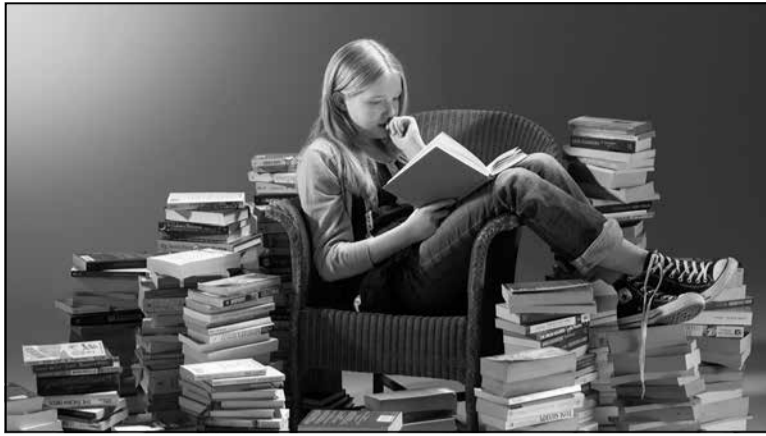
Узнагароду ён атрымаў за раман «Leurs enfants apres eux» («Дзеці пасля іх»).

Абвешчэнне імя пераможцы адбылося ў парыжскім рэстаране «Друан», дзе традыцыйна праходзіць урачысты абед 10-ці крытыкаў і пісьменнікаў Ганкураўскай акадэміі.

Пераможца прэміі, стоячы перад мікрафонамі ў рэстаране «Друан», сказаў: «Я правёў 18 месяцаў у адным пакоі, і я раптам стаў паловаца фараў аўтамабіля». І дадаў: «Гэтая ўзнагарода непазбежна зменіць мае жыццё. Я думаю пра майго сына Оскара. У такіх выпадках мы вяртаемся да асноў, я думаю пра сваю сям'ю, пра маіх бацькоў, пра горад, дзе я нарадзіўся, пра людзей, якіх я згадаў у кнізе...».

«Дзеці пасля іх» стаў другім раманам 40-гадовага літаратара. Назва паходзіць з біблейскай цытаты: «Ёсць іншыя, чыя памяць страчана, яны мёртвыя; <...> гэтакі калі б яны ніколі не нарадзіліся, а таксама іх дзеці пасля іх».

Журналістам аўтар кнігі паведаміў, што «Leurs enfants apres eux» — «гэта раман расчаравання», у ім паказана жыццё некалькіх падлеткаў, якія мараць вырвацца з будзённай рэчаіснасці, а таксама іх бацькоў. Нягледзячы на ўсе свае яркія мары, падлеткі асуджаныя існаваць у цесным жыцці сваіх бацькоў. Жаданні застаюцца няздзейсненымі, нават прага жыць знікае...

Чытанне літаратуры падаўжае жыццё

Навукоўцамі былі праведзены даследаванні, у выніку якіх высветлілася, што чытанне кніг, у адрозненне ад перыядычных выданняў, істотна падаўжае чалавечая жыццё.

У даследаванні прымалі ўдзел 3635 чалавек ва ўзросце 50 гадоў і старэй, якія ў часе эксперыменту былі пад-

зеленыя на 3 групы. У першую ўвайшлі тыя «паддаспытныя», якія сумарна чыталі ад 3,5 гадзін у тыдзень і больш. Другую групу

склалі тыя, хто чытаў кнігі менш 3-х гадзін у тыдзень, а ў трэцюю ўвайшлі тыя, хто наогул ігнараваў чытанне кніг.

За чытачамі назіралі на працягу 12 гадоў. І па выніках выявілася, што сярод аматараў пачытаць мастацкую літаратуру смяротнасць была на 6% ніжэй, чым сярод тых, хто не чытаў зусім. Таксама навукоўцы высветлілі, што чытачы кніг у сярэднім пражылі на 23 месяцы больш, чым «нечытальныя» рэспандэнты.

Навукоўцы звярнулі ўвагу, што даўгажывучы спрыяла чытанне менавіта кніг, гэта значыць мастацкай літаратуры, а не перыядыкі. У адрозненне ад газет, кнігі забяспечваюць эмацыянае, «глыбокае апусканне» ў матэрыял, а такая практыка павялічвае канцэнтрацыю ўвагі, пашырае слоўнікавы запас, трэніруе розум, а таксама спрыяе развіццю ўмення суперажываць.

Цяпер перад навукоўцамі паўстала пытанне: ці валодае аналагічным эфектам для чалавека чытанне электронных кніг і праслухоўванне аўдыёкніг.

Архіў Джорджа Оруэла

Архіў англійскага пісьменніка і публіцыста, радыёведучага і літаратурнага крытыка Эрыка Артура Блэра, якога ўвесь свет ведае пад творчым псеўданімам — Джордж Оруэл, — гэта асабістыя дзённікі, журналісцкія і пісьменніцкія нататкі, разнастайныя фразы і цытаты з кніг.

Нядаўна ён быў уключаны ў рэестр дакументальнай спадчыны ЮНЕСКА — спіс самых важных дакументаў свету.

Брытанскі аўтар шырока вядомы дзякуючы сваім аўтабіяграфічным аповесцям «Фунты ліха ў Парыжы і Лондане» і «Дні ў Бірме», а таксама сатырычнай аповесці «Жывёльны двор», але

ў першую чаргу яго ведаюць як аўтара кульгавага рамана-антыўтопіі «1984». Менавіта з гэтага рамана ў сусветным лексіконе з'явіўся выраз «халодная вайна», а таксама сталі шырока вядомымі тэрміны «двухдумства», «думзлачынства», «навамоўе», «прававерны». У рамане чытачы ўпершыню прачыталі злавесны лозунг «Вялікі брат глядзіць на цябе» і «Вайна — гэта мір. Няведанне — гэта сіла. Свабода — гэта рабства».

Створаная ў 1949 годзе кніга стала ідэйным працягам «Жывёльнага двара» — сатыры на рэвалюцыю 1917 года ў Расійскай імперыі. У «1984» Оруэл выявіў альтэрнатыўную будучыню таталітарнага іерархічнага грамадства, якое заснавана на фізічным і духоўным рабстве, працята усеагульным страхам, нянавісцю і даносамі.

У ЮНЕСКА адзначылі, што творчая спадчына Дж. Оруэла

«моцна паўплывала на развіццё чалавечай думкі ва ўсім свеце, і гэты ўплыў актуальны і сёння». На думку сусветнай арганізацыі, ні адзін сур'ёзны агляд сучасных падзей на пачатку XXI стагоддзя не абыходзіцца без згадвання Оруэла ці яго ідэй. Сын Оруэла, пісьменнік Рычард Блэр, падкрэсліў, што рашэнне ЮНЕСКА — гэта дакладнае сведчанне каштоўнасці працы бацькі.

Год таму ў Лондане за 2 дні да выбараў і 68-й гадавіны выдання кнігі прайшлі публічныя чытанні рамана «1984», у якіх прынялі ўдзел больш за 50 вядомых культурных дзеячаў Вялікабрытаніі. Масавое чытанне ў Сенат-хаўс, першым хмарачосе англійскай сталіцы і прататыпу Міністэрства Праўды, працягвалася з 9 раніцы да 10 вечара, яго транслявалі ўсе бібліятэкі і тэатры краіны.

Невядомыя апаведы Хэмінгуэя

Паводле паведамлення агенцтва «Associated Press», два раней не выдадзеныя апаведы вядомага амерыканскага пісьменніка, лаўрэата Пулітцэраўскай і Нобелеўскай прэміяў Эрнэста Хэмінгуэя, якія ён напісаў у сярэдзіне 1950-х, будуць апублікаваныя ў наступным годзе.

Распарадчык літаратурнай спадчыны Хэмінгуэя Майкл Катакіс нядаўна паведаміў «Associated Press», што апавяданні «Манумент» і «Краіна індзейцаў і армія белых» увойдуць у спецыяльнае перавы-

данне класічнага рамана аўтара «Па кім звоніць звон». Гэтае ж выданне дапоўнілі яшчэ адным апавяданнем «Пакой у сад», які мала каму быў вядомы па-за кругам навуковай грамадскасці, перш чым амерыканскі часопіс «The Strand Magazine» апублікаваў яго сёлета.

М. Катакіс, чыя кніга «Эрнэст Хэмінгуэй: Артэфакты з жыцця» выйшла некалькі тыдняў назад, кіруе шматлікімі пасмяротнымі праектамі пісьменніка. Ён працаваў разам з сынам аўтара — Патрыкам — пры перавыданні ўспамінаў пісьменніка пра малдыя гады ў Парыжы.

Э. Хэмінгуэй напісаў пяць апавяданняў у 1956 годзе, разважаючы аб сваёй бытнасці ў якасці карэспандэнта і ўдзель-

ніка Другой сусветнай вайны. Ён распавёў свайму выдаўцу Чарльзу Скрыбнеру-малодшаму, што гэтыя гісторыі павінны былі з'явіцца ў друку толькі пасля яго смерці, бо, на яго думку, яны былі «трохі шакуючыя» і апісвалі «нерэгулярныя войскі, баявыя дзеянні і людзей, якія забіваюць людзей».

Адно з тых апавяданняў, «Чорны асёл на скрыжаванні» («Black Ass at the Crossroads»), быў выдадзены шмат гадоў таму. Іншая гісторыя, «Дутая рэпутацыя», пакуль застаецца неапублікаванай.

У падрыхтоўцы старонкі выкарыстаны матэрыялы novostiliteratury.ru, Newsru.ua і «Associated Press».

«Заканчэнне. Пачатак на стар. 6

Пытанні пра ўтварэнне Беларускай Рэспублікі ў парадку дня канферэнцыі не было. У адпаведнасці з дырэктывай ЦК РКП(б), у даклад старшыні прэзідыума Мяснікова «Бягучы момант» быў уключаны пункт «Беларуская Савецкая Рэспубліка» з прапановай абвешчэння Заходняй вобласці Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай Беларусь.

Яўхім Кіпель, які быў сведкам абвешчэння ССРБ, наступным чынам апісваў свае ўражанні: «Мала каму ведама, як праходзіў смаленскі з'езд, на якім была абвешчана Беларуска-Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка (БССР). Гэты з'езд камуністы выстаўляюць як голас беларускага народу, а прадстаўнікоў Беларускага народу на гэтым з'ездзе толькі і было 60–70 чалавек вайскоўцаў-чырвонаармейцаў ды каля 10 чалавек беларускіх эсэраў. Праўда, людзей у залі з'езду было шмат: тры, а мо і чатыры сотні, толькі невядома было, хто з іх дэлегаты, а хто госці.

Я тады вучыўся ў Смаленскай Вайсковай Школе Штабной Службы... Адночы камісар школы прыйшоў са спісам і выклікаў усіх тых, хто ў фармуляры быў запісаны беларусам. Такіх знайшлося чалавек дваццаць. Ён сказаў, што пойдзем абвешчаць Беларуска-Савецкую Рэспубліку, і загадаў пагалаціцца, наглянцаваць боты і надзець новыя гімнасцёркі. Калі ўсе былі гатовыя, нас маршам павялі ў Дом Культуры. Тут нас сустрэў Вільгельм Кнорын. Ён нас рассадзіў на прыстаўных крэслах. Як толькі мы селі, зараз жа прыйшла і другая група чырвонаармейцаў; іх таксама парасаджалі на прыстаўных крэслах. У Смаленску тады, апрача школы штабной службы, былі яшчэ і вайсковыя курсы, на якіх вучылася 250 чалавек; з іх каля 70 былі беларусы; вось гэтых беларусаў і прывялі на з'езд.

Хутка адчынілі пасяджэнне з'езду. Прэзідыуму не выбіралі, а прынялі цэлым спісам. За старшыню прэзідыуму быў нехта з Народнага Камісарыяту За межных Спраў. Зараз жа пасля адчынення з'езду пачаліся прывітанні. Ад беларускіх камуністаў з'езд вітаў латыш Кнорын, ад беларускіх сацыялістаў-рэвалюцыянераў дазволілі выступіць эсэрцы Палуце Бадуновай. У сваім выступленні яна запатрабавала безадкладнага зачынення з'езду як неправамоцнага.

— Беларуска-Савецкая ўжо абвешчана законнымі прадстаўнікамі беларускага народу. Усё, што вы тут робіце, — гэта фальш. Ніхто нас не выбіраў! — крычала Бадунова і настойвала на зачыненні.

Бадунову супакоілі: старшыня прэзідыуму прыстрашыў вывесці яе з залі, калі яна не сціхне. Найбольш спрачаўся з Бадуновай Зміцер Жылуновіч (Цішка Гартны). Быў момант, калі ён ледзь не падскочыў біцца да яе. Бадунова сціхла і пакінула залю.

Пасля Бадуновай з'езд вітаў паляк Юзеф Уншліхт. За ім выступаў летувіскі камуніст Смілга. Ён у сваёй прамове дзякаваў Кампартыі, што яна аднаўляе дзяржаву старажытнай Літвы, якая многа зрабіла для Маскоўскага Княства. Пасля Смілгі выступіў латышскі камуніст Бэрзін. Ён гаварыў доўга і раў аднавіць на

тэрыторыі Беларусі Крывію, бо, як ён казаў, крывічы далі пачатак не толькі беларускаму народу, а нават Маскоўскай Русі.

У часе з'езду былі перапынкі. На перапынках частавалі чаем з цукрам і бутэрбродамі. А 5-й гадзіне ўвечары прыступілі да галасавання той рэзалюцыі, якую прапанаваў прэзідыум. Галасавалі ўсе прысутныя, у тым ліку і вайскоўцы. Супраць рэзалюцыі галасавалі эсэры. На гэтым з'езд і скончыўся.

На другі ж дзень пасля з'езду ўсяму гораду стала ведама, што абвешчана Беларуска-Савецкая Рэспубліка і што Смаленск — беларускі горад. Так выглядала і з тых картаў ды прапагандавых плакатаў, што былі парасклеяваныя ўсюды на сценах. На этнаграфічных картах гарады Ярава, Вязьма, Бранск і нават Арол уваходзілі ў склад Беларусі. На паўднёвым усходзе беларуская граніца падыходзіла да самага Мцэнску. На поўдні, на мяжы з Украінай, граніца заставалася непарушнай, а на поўначы — уся Пскоўшчына да самага мора таксама была пазначаная як беларуская тэрыторыя. Карты былі зробленыя добра, шмат у якіх месцах давалася тлумачэнне, што гэта — гістарычныя межы Літвы, а Беларусь — тая самая Літва...

Частка насельніцтва была незадаволеная з такіх зменаў, але большыня была вельмі рада аддзяліцца ад Расіі, бо, як яны казалі, ад Расіі ніколі добра не мелі.

У горадзе была моцная групоўка расійскіх сацыялістаў-рэвалюцыянераў, якая арганізавала мітынгі пратэсту супраць абвешчэння Беларуска-Савецкай Рэспублікі. На гэтыя мітынгі пайшлі і беларускія эсэры, тыя, што былі на з'ездзе пры абвешчэнні Савецкай Беларусі. Там, на камуністычным з'ездзе, яны былі супраць Савецкай Беларусі і стаялі за БНР, абвешчаную на Першым Усебеларускім з'ездзе.

Паслухаўшы прамовы расійскіх эсэраў, якія ніякіх беларусаў не прызнавалі, беларускія эсэры (апазіцыйныя камуністам) пачалі разам з камуністамі выступаць супраць расійскіх эсэраў. Добра прамаўлялі супраць расійскіх эсэраў У. Фальскі, Я. Дыла, М. Маркевіч ды іншыя, толькі ім часамі не давалі гаварыць па-беларуску. Тую ж самую Бадунову, што выступала супроць камуністаў у ДOME Культуры, на мітынг у пляцы перад поштай расійцы сцягнулі з трыбуны ды яшчэ і пабілі за тое, што агітавала за Беларусь. Беларуска-Савецкая Рэспубліка — ці то Народная, ці то Савецкая — была для расійцаў проста крамолаю...

Першы з'езд Кампартыі Беларусі абраў кіруючы орган: Цэнтральнае Бюро (пераважна з праціўнікаў беларускай незалежнасці), вызначыў тэрыторыю Беларусі ў межах Мінскай, Магілёўскай і Гродзенскай губерняў цалкам, Віцебскай губерні без частак трох паветаў, пяці паветаў Смаленскай губерні і па адным павеце з Віленскай і Сувальскай губерняў.

Старшыней Часовага работніцка-сялянскага ўрада быў зацверджаны Жылуновіч. Ва ўрад увайшлі 7 прадстаўнікоў Белнацкама і Беларускіх секцый, а таксама 9 прадстаўнікоў Паўночна-Заходняга абкама і Аблвыкама — праціўнікаў беларускага руху. У ноч з 1 на 2 студзеня 1919 года быў надру-

Спроба пабудовы нацыянальна-камуністычнай дзяржавы ССРБ аказалася няўдалай. Як і спроба пабудаваць нацыянальна-дэмакратычную дзяржаву БНР. Але гэтыя першыя крокі былі вельмі важныя для развіцця беларускай нацыі

каваны «Маніхвэст Часовага работніцка-сялянскага Савецкага правіцальства Беларусі», які абвешчаў аб утварэнні Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусі ў складзе РСФСР. Распараджэнні Рады БНР, як было зазначана ў Маніфесте, скасоўваліся.

У вызначаных на Першым з'ездзе КП(б)Б межах новаўтвораная беларуская дзяржава праіснавала зусім нядоўга. 16 студзеня 1919 года ЦК РКП(б) прыняў рашэнне аб перадачы РСФСР Віцебскай, Магілёўскай і Смаленскай губерняў. Дэлегацыі беларускіх бальшавікоў у Маскве заявілі, што паколькі гэтыя губерні не маюць агульных межаў з суседнімі краінамі, то іх можна выключыць са складу БССР і далучыць да РСФСР. У адказ на такое рашэнне Я. Дыла, У. Фальскі, Ф. Шантыр і яшчэ двое ўрадаўцаў выйшлі са складу ўрада.

У Нацыянальным архіве Беларусі захаваліся некаторыя пратаколы пасяджэнняў Цэнтральнага Бюро Кампартыі Беларусі за студзень 1919 года. З кароткіх запісаў бачна, што прыхільнікаў «беларускай ідэі» тут няма. Так, 10 студзеня па дакладзе Мяснікова, які «выказваецца супраць выдання газеты на беларускай мове», прымаецца рашэнне — Белнацкам распусціць. Газету не выдаваць.

Некаторыя даследчыкі сцвярджаюць, што, нягледзячы на інтрыгі ворагаў беларускай дзяржаўнасці, кіраўнікі ССРБ працягвалі яе юрыдычнае афармленне. Распрацоўвалася свая схема арганізацыі вышэйшай улады — урада. Галоўны орган — Савет сацыялістычных дэпутатаў Беларусі, выканаўчы орган — Савет камісараў. Абодва Саветы мелі агульны прэзідыум. У літаратуры ёсць звесткі, што 31 студзеня 1919 года ССРБ была перайменаваная ў Сацыялістычную Савецкую Рэспубліку Беларусі і выйшла са складу РСФСР. Падаецца, што вызначэнне на першым месцы ў назве краіны яе сацыялістычнага, а не савецкага характару заклала магчымасць для будучага супрацоўніцтва беларускіх бальшавікоў з прадстаўнікамі іншых сацыялістычных партый, папулярных у Беларусі, у першую чаргу, эсэраў і бундаўцаў.

У той жа дзень, 31 студзеня, была выдадзена Пастанова

Прэзідыума Усерасійскага цэнтральнага выканаўчага камітэта «Аб прызнанні незалежнасці Беларускай Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі», якая быццам бы не толькі канчаткова зацвердзіла стварэнне савецкай беларускай дзяржавы, але стала першым актам яе міжнароднага прызнання.

Разам з тым, тэкст пастановы сведчыць пра тое, што кіраўнікі РСФСР зусім не разглядалі магчымасці самастойнай дзейнасці беларускага ўрада, нават пры ўзгадненні гэтых дзеянняў з Масквой. Узгадаем гэтую пастанову:

«ПАСТАНОВА Прэзідыума Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта

Прэзідыум Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта вітае працоўныя масы Беларусі, вызваленне якой ад заняцця ўзброенымі сіламі імперыялістычных заваёўнікаў ужо амаль завершанае. Зыходзячы з прынцыпу поўнага і сапраўднага самавызначэння працоўных мас усіх краін, Прэзідыум Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта прызнае незалежнасць Беларускай Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі.

Прэзідыум Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта яшчэ раз пацвярджае, што факт прыналежнасці Беларусі, як і іншых краін, якія знаходзяцца ў тым жа становішчы, да старой царскай імперыі, не патрабуе ад яе ніякіх абавязальстваў, выказвае пры гэтым цвёрдую ўпэўненасць, што толькі цяпер, на глебе прызнання поўнай свабоды самавызначэння і пераходу ўлады ў рукі працоўнага класа, ствараецца добраахвотны і непарушны саюз усіх нацый, якія насяляюць тэрыторыю былой Расійскай імперыі.

Прэзідыум Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта вітае намячаемае аб'яднанне працоўных мас Беларусі з працоўным народна-Літвы, цесна звязаным з імі сваім мінулым і эканамічнымі ўмовамі свайго існавання.

Прэзідыум Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта заўяляе прагаюнасць Расійскай Сацыялістычнай Федэратыўнай Савецкай Рэспублікі аказаць усялякую дапамогу і падтрымку працоўным масам

Беларусі ў іх барацьбе супраць панавання эксплуатацыі і прыгнёту і ў абароне іх свабоды і незалежнасці ад спробаў замежных заваёў.

Старшыня Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта Я. Свядлоў.

Сакратар Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта А. Енукідзэ».

Звяртаю ўвагу на два моманты. Першы — назва беларускай дзяржавы пададзена тут зусім не так, як яна была зацверджаная на канферэнцыі-з'ездзе і ўрадам: БССР замест ССРБ. Другі — з пастановы вынікала, што незалежнасць Беларусі будзе нядоўгай, яе ў хуткім часе чакае аб'яднанне з Літвой. Да сёння даследчыкі губляюцца ў здагадках, што павінна была выказаць гэтыя пастанова: схаваную іронію да выказвання волі камуністычных беларускіх дзеячаў ці адкрытую непавагу да гэтага выказвання. Далейшы ход падзей пацвердзіў, што магчымыя абедзве версіі.

Нават ва ўмовах «рэвалюцыйнай законнасці», абвешчэнне незалежнасці дзяржавы на партыйным сходзе выглядала, мякка кажучы, недарэчна.

Таму 2–3 лютага 1919 года ў Мінску быў скліканы Першы Усебеларускі з'езд Саветаў з удзелам 230 дэлегатаў, які павінен быў узаконіць ССРБ. З'езд прыняў Канстытуцыю ССРБ, зацвердзіў герб і сцяг. У адпаведнасці з Асноўным законам адбыліся выбары вышэйшых органаў улады. У склад ЦВК (старшыня Мяснікоў) увайшлі 50 чалавек. У Вялікі прэзідыум ЦВК, на які ўскладаліся функцыі ўрада, не трапіла ніводнага з прыхільнікаў ідэй беларускай дзяржаўнасці.

Ад імя Усерасійскага ЦВК удзельнікам з'езда вітаў Якаў Свядлоў, які агучыў вышэй прыведзеную пастанову і адразу выказаў прапанову аб зліцці Беларусі і Літвы ў адну рэспубліку. У дакументах зазначана форма, у якой прапанова была агучаная, — матывам стварэння ЛітБел «з'яўляецца імкненне ЦВК засцерагчы гэтыя рэспублікі ад магчымасці праявы ў іх нацыянальна-шавіністычных памкненняў. Лічачы, што прыныповаму абмеркаванню гэтае пытанне ў сілу сваёй яснасці падвяргаецца не можа, тав. Свядлоў пераходзіць да разгляду тэхнікі злучэння Рэспублік».

27 лютага ў Вільні на сумесным пасяджэнні ЦВК Літоўскай і Беларускай рэспублік было пастаноўлена аб'яднаць іх у Літоўска-Беларускую Савецкую Сацыялістычную Рэспубліку (Літбел ССР) са сталіцай у Вільні. Аб'яднаны ЦВК ЛітБел узначаліў К. Цыхоўскі, а Савет народных камісараў — В. Міцквяйтэс-Капсукас, які ўзначаліў і аб'яднанне беларускіх і літоўскіх бальшавікоў. Характэрна, што сярод партыйнага і савецкага кіраўніцтва ЛітБел не было ніводнага беларуса.

Спроба пабудовы нацыянальна-камуністычнай дзяржавы ў выглядзе ССРБ аказалася няўдалай. Як і спроба пабудаваць сапраўдную нацыянальна-дэмакратычную дзяржаву БНР. Разам з тым, гэтыя першыя крокі былі вельмі важныя для далейшага развіцця як беларускай нацыі, так і сучаснай беларускай дзяржаўнасці.

МІЖНАРОДНЫЯ НАВІНЫ

УКРАЇНА. Прычына ўсіх праблем

Калі верыць кіеўскаму гісторыку Аляксандру Зінчанку, на-радзальнасць ва Украіне вышэй на тых тэрыторыях, дзе не лютаваў Галадамор. Галічына, Валынь, Закарпацце, Букавіна і Крым не былі ахоплены голадам у 1930-я гады. Нежаданне нараджаць у рэгіёнах — ахвярах Галадому ён тлумачыць псі-халагічнай траўмай, якая была выкліканая трагедыяй. Пры гэ-тым памяць пра Галадамор таксама адбіваецца на палітычным тонусе. Як піша Зінчанка: «Большасць украінцаў пасля траўма-тычнага вопыту XX стагоддзя запамнілі: уладзе давяраць не-бяспечна. Бо ўлада — гэта не інструмент у руках грамадства, а крыніца пагроз для свабоды і жыцця. Распаўсюджванне смер-ці падчас Галадому і вайны прывялі да дэвальвацыі каштоў-насці чалавечага жыцця. Дэфіцыт сродкаў для выжывання — да дэградацыі маралі». Выснова Зінчанкі вельмі мінорная: «Па-куль большасць украінцаў не зробіць рэфлексію наконт улас-най траўмы мінулага — не варта чакаць імклівых пазітыўных зменаў». Праўда, як вылечыцца ад траўмы Галадому, аўтар тэорыі не патлумачыў.

Паводле ўкраінскай прэсы

ЗША. Забойства Кенэдзі — рытуал ілюмінацыі?

У 55-ю гадавіну забойства амерыканскага прэзідэнта Джо-на Кенэдзі актыўна агучваліся альтэрнатыўныя варыянты. Далей за ўсіх пайшоў расійскі сайт pravda.ru, які прыпісаў забойства ў Даласе... ілюмінатам — секце філасофскага і мі-стычнага характару, блізкай па поглядах да масонаў. На след сектантаў, нібыта, указвае тое, што Кенэдзі быў каталіком, а касцёл заўсёды канфліктаваў з групойкамі нахшталь ілюміна-таў. Да таго ж смерць Кенэдзі дапамагла прыйсці да ўлады Ліндана Джонсану, які, як вядома, быў масонам. Менавіта пры Джонсане на Захадзе пачаліся моладзевая і сексуальная рэ-валюцыі, з якіх, нібыта, адбыўся заняпад белай хрысціянскай заходняй культуры. Прычым само забойства было аформленае зусім як рытуал. Кенэдзі быў забіты перад масонскім храмам у Даласе — горадзе, размешчаным на 33 паралелі, як і Дамаск, Багдад, Тыбет, Нагасакі і іншыя месцы акултнай важнасці. Зас-таецца дадаць, што аўтар версіі — заўзятый французскі кансер-ватар, экстравагантнымі тэзісамі якога, падобна, зацікавіліся выключна ў Расіі.

Паводле расійскай прэсы

ІСПАНІЯ. Шарлатаны не пройдуць!

Сацыялістычны ўрад Іспаніі абвясціў «крыжовы паход» супраць альтэрнатыўнай медыцыны. Як высвятляецца, на Пірынеях назіраецца сапраўдны бум рознага кшталту «лекараў», якія карыстаюцца метадамі, не правяранымі на-вукай. Асабліва падабаецца іспанцам гамеапатыя, якая выка-рыстоўвае метады лячэння малымі дозамі атруты. Гэта азначае, што актыўныя рэчывы такіх лячэбных прэпаратаў выклікаю-ць у людзей сімптомы, падобныя да сімптомаў хваробы, і тым самым, быццам, актывізуюць імунную сістэму і вылечваюць пацыента. Паводле апытанняў, кожны другі іспанец верыць у лекавыя магчымасці гамеапатыі. Часта такія забабоны маюць трагічны вынік. Не так даўно адзін хворы на лейкемію адмо-віўся ад шпіталізацыі, паколькі вырашыў лячыцца ў нейкага шарлатана. Курс закончыўся тым, што пацыент памёр. Гэты выпадак і прымусіў улады звярнуць увагу на дадзеную сферу. Першым крокам у рамках кампаніі стане забарона выкладання альтэрнатыўнай медыцыны ва ўніверсітэтах. Таксама ўсе віды альтэрнатыўнай тэрапіі прыбяруць з усіх медычных устаноў.

Паводле іспанскай прэсы

РАСІЯ. У беларусаў будзе малодшы брат?

У сям'і ўсходніх славян беларусы чамусьці традыцыйна лі-чацца «малодшым братам» адносна рускіх і ўкраінцаў. Для тых, хто мае на гэты конт комплексы, ёсць добрая навіна. Магчыма, бліжэйшым часам клуб усходніх славян па-поўніцца яшчэ адным народам — малаколькаснайшым за бе-ларусаў. Гаворка пра памораў — самабытную этнаграфічную і рэлігійную групу насельніцтва на Белым моры. На мінулым тыдні адна з групавых расійскіх дысідэнтаў заявіла, што рыхтуе запыт да ўладаў Архангельскай вобласці з мэтай арганізацыі навуковых даследаванняў сярод памораў. Прадметам дасле-даванняў павінна стаць пытанне, ці з'яўляюцца паморы асоб-ным этнасам. Акрамя таго, на думку дэмакратаў, трэба правесці апытанне: ці жадаюць самі паморы афіцыйнага прызнання ў якасці этнасу? Калі паморы пажадаюць стаць асобным наро-дам, як лічаць ініцыятары, яны павінны атрымаць льготы і га-рантыі, якія маюць карэнныя малалікія народы Поўначы. Ідэя не спадабалася ні навукоўцам, ні чыноўнікам. Першыя кажучы, што паморы — адна з формаў ідэнтычнасці рускага насельні-цтва. Другія баяцца, што ўслед за паморамі стаць асобнай ад рускіх нацыяй абавязкова паспрабуюць казакі.

Паводле расійскай прэсы

Дызель-папулізм супраць ЕС

Алег НОВІКАЎ

Французскія палітолагі б'юць у званы. Мясцовы рух праціўнікаў росту коштаў на паліва можа стаць агульнаеўрапейскім і справакаваць новую хвалю папулізму.

Назіраючы за тым, якімі тэмпамі шырацца пратэсты праціўнікаў новых коштаў на паліва ў Фран-цыі (рух таксама называюць «жоўтыя камізэлькі»), усё час-цей згадваюць анекдот часоў Французскай рэвалюцыі. Неяк кароль даведаўся пра пачатак народных выступаў і спытаў у дарадцы: «Гэта бунт?» «На жаль, сір, гэта не бунт. Гэта рэвалюцыя», — адказаў яму суразмоўца.

Тыя словы цалкам пасуюць цяперашняй сітуацыі. Паводле статыстыкі, больш за 1,2 мільё-на французцаў ужо бралі ўдзел у пікетах і блакадах. Колькасць сімпатызантаў «жоўтых каміз-элек» перакрочыла 10 мільёнаў. Пры гэтым улада не мае ніякіх рэцэптаў. У тым ліку таму, што ў руху, які будзецца праз сеціва, не існуе фармальнага лідара. Не маючы магчымасці весці перамовы і неяк стабілізаваць сітуацыю, улада паказвае сябе як варажак народу. Гэта яшчэ больш легітымлізуе і стымулюе пратэст.

Аднак ёсць і іншы бок. Літа-ральна па слядах апошніх пратэ-стаў у Парыжы ў СМІ выбухнуў скандал. У камеры журналістаў трапіў адзін з пратэстоўцаў, які ў цэнтры сталіцы «кідаў зігу», то бок дэманстраваў нацысц-кае вітанне. Праўладная прэса адразу стала казаць пра тое, што «жоўтыя камізэлькі» — гэта крыптанамісты. Апазіцыяне-ры, у сваю чаргу, сцвярджаюць, што рух намагаюцца дыскрэды-таваць. На думку прыхільнікаў пратэстоўцаў, гэта ўсё меды-яманіпуляцыя. Той актывіст, маўляў, жартваў з прэзідэнта, дасылаючы яму салют «ave Macron».

Версію пра маніпуляцыю са-праўды можна дапусціць. Аднак няма дыму без полымя. Нават прыхільнікі руху не адмаўляюць факт, што сярод праціўнікаў но-вых коштаў шмат людзей, мякка кажучы, не прагрэсіўныя погля-даў. На апошняй маніфестацыі ў Парыжы можна было пачуць таксама антысеміцкія лозунгі. Некаторыя маніфестанты за-клікалі да вендэты супраць сек-суальных меншасцяў. Усё гэта гучала ў комплексе з абсалютна прымітыўнымі патрабаваннямі спажывецкага характару. На-прыклад, ад улады патрабавалі цалкам скасаваць экалагічныя тарыфы або ліквідаваць падатак на імпартныя тавары.

Нездарма гісторыкі і ста-ражылы кажучы: тое, што сёння адбываецца ў краіне, чымсьці нагадвае пачатак 1950-х гадоў.

Фота www.nytimes.com

Тады на палітычную арэну нечакана прарваўся рух П'ера Пужада. Яго падмуркам стала ідэя абароны гандляроў і ра-меснікаў, чый бізнес апынуўся пад пагрозай з-за бурлівага развіцця супермаркетаў. Аднак паступова пад агонь крытыкі прыхільнікаў Пужада трапіла парламенцкая мадэль, якая падавалася неэфектыўнай і мудрагелістай для простых французцаў.

Адной з візітовак руху таксама быў гвалт супраць палітычных апанентаў і палі-цыі. Менавіта з секцыі, што адказвала за ахову мерапры-емстваў прыхільнікаў Пужада, прыйшоў у палітыку будучы лідар французскіх правых ра-дыкалаў Жан-Мары Ле Пэн. Яго абралі ў парламент у 1956 год-зе. На тыя выбары прыйшлася кульмінацыя руху Пужада, які падтрымалі 12 працэнтаў вы-барчыкаў. Аднак хуткі крызіс Чацвёртай рэспублікі і стварэн-не прэзідэнцкай рэспублікі цалкам маргіналізавалі праект.

На думку некаторых экспер-таў, сёння мы сталі сведкамі нараджэння чагосьці падобнага на рух П'ера Пужада, толькі з не-вялікай папраўкай. Імпульсам для пратэсту стаў не бум супер-маркетаў, а новыя кошты на ды-зель. Калі «жоўтыя камізэлькі» сапраўды пойдучы на стварэнне сваёй партыі, то, магчыма, у Францыі хутка паўстане аналаг італьянскага «Руху пяці зорак», які, дарэчы, сёння ўваходзіць у склад ураду.

Ёсць і другі прагноз: ад-міністрацыі Макрона нейкім чынам атрымаецца спыніць дынаміку пратэстаў і пасту-пова нармалізаваць сітуацыю. Аднак без наступстваў гэта ўсё роўна не застанецца. Наўрад ці Макрону свеціць другі прэ-зідэнцкі тэрмін — і гэта яшчэ самая малая праблема. Сацыя-лагі кажучы, што цяперашні бунт яшчэ больш павялічыў недавер народу да інстытутаў рэспублікі, у тым ліку да партый

і выбары. У падобным трэндзе ніводны з наступных прэзідэн-таў краіны не будзе карыстацца рэсурсам даверу грамадзян, які дазволіць нешта ўсур'ез рэфар-маваць. «Французская хвароба працягнецца», — сумуе адзін з палітолагаў.

Між тым, геаграфія прыхіль-нікаў французскіх аўтаамата-раў выйшла за межы Францыі. Першыя секцыі «жоўтых каміз-элек» днямі з'явіліся ў суседняй Бельгіі і далёкай ад Францыі Балгарыі. Прычым бельгійцы пайшлі далей за французцаў — яны не толькі блакуюць аўтаба-ны, аднак спрабуюць стварыць палітычную партыю «жоўтых камізэлек» для ўдзелу ў выбарах у наступным годзе.

Балгары пакулі партый не ствараюць, аднак гучна заявілі пра сябе, заблакаваўшы ма-гістраль у накірунку Грэцыі, якая мае стратэгічны статус не толькі для Балгарыі, але і для ўсяго Еўрасаюза. Адначасова яны пратэставалі ў цэнтры балгарскай сталіцы. Пры гэтым пратэстоўцы пашырылі спектр патрабаванняў: выступалі не толькі за тое, каб замарозіць кошты на запраўках, аднак і патрабавалі адправіць існуючы кабінет міністраў у адстаўку.

Эксперты не выключваюць, што гэта — толькі першыя крокі пан-эпідэміі моды на «жоўтыя камізэлькі». Напэўна, няма ніво-днай краіны ў ЕС, і нават у свеце, дзе коштавая палітыка ў галіне паліва падабаецца ўладаль-нікам аўто. Такая пратэстная і прымітыўная ідэяная формула руху дазваляе хутка пашырыць колькасць яго адпэнтаў. Акрамя таго, тэматка коштаў на паліва з'яўляецца часткай больш гла-бальнай праблемы — падаткаў і сацыяльнай справядлівасці, якая тычыцца практычна кожна-нага. Такім чынам, да рознага кшталту правых і левых па-пулістаў Брусэль можа атры-маць яшчэ аднаго праціўніка — дызель-папулістаў. Праўда, пакуль гэта яшчэ толькі прагноз.

Фота www.korrespondent.net

Невялікі дыктатар

Алег НОВІКАЎ

Ва Украіне ваеннае становішча. Прычынай стаў інцыдэнт у Азоўскім моры, што адбыўся напярэдадні. Тады, як вядома, расійскія сілавікі захапілі тры ўкраінскія вайсковыя караблі.

Няма сумневаў, што захоп украінскіх караблёў, на якія распаўсюджваецца прынцып суверэнітэту, можна разглядаць як акт агрэсіі. Аднак ці дастаткова гэтага для ўвядзення ваеннага становішча? Так не думаюць прынамсі тры папярэднія прэзідэнты Украіны. Леанід Кучма, Леанід Краўчук і Віктар Юшчанка агучылі агульную заяву з крытыкай дыктатарскіх намераў ПАП (абрэвіятура — Пётр Аляксеевіч Парашэнка).

Яшчэ раней ідэю з ваенным становішчам раскрытыкавалі правыя. Патрыёты абураліся: чаму надзвычайныя меры не ўвялі, калі Масква паводзіла сябе значна агрэсіўней? Напрыклад, у жніўні 2014-га пасля Ілавайскага катла або баёў у Дэбальцава?

Усе гэтыя прысутныя ў афіцыйнай версіі супярэчнасці дазволілі разглядаць учынкi Парашэнкі як нейкую брудную гульню з мэтай адтэрмінаваць выбары прэзідэнта, прызначаныя на 31 сакавіка. Выбары ў гэты дзень ставяць крыж на шанцах пераабрання для Парашэнкі, які на цяперашні час і так выступае, хутчэй, аўтсайдэрам выбарчай гонкі. На канец сакавіка прыйдуцца кульмінацыі камунальных плаццоў, якія дакладна азлобяць электарат. Перанос выбараў на пару месяцаў праз ваеннае становішча нівелюе гэты адмоўны для Парашэнкі фактар.

Акрамя таго, рэжым ваеннага становішча надае прэзідэнту амаль дыктатарскія паўнамоцтвы, якія патэнцыйна можна выкарыстаць супраць апанен-

таў, і на выхадзе нейкім чынам выйграць выбары. Гэтая версія хутка пачала дамінаваць у грамадскай думцы.

Аднак галоўнай перашкодай для дыктатарскіх амбіцый Парашэнкі стала прырода мясцовай эліты. Украінская эліта неаднародная, і даўно прызвычалася, што вертыкаль улады павінна будавацца на кампрамісах. Расійская і беларуская мадэлі тут не ўспрымаюцца і, хутчэй, выклікаюць трывогу. Асабліва з улікам таго, што ваеннае становішча дазваляе канфіскацыю бізнесу. Не выклікала ідэя ваеннага рэжыму экстазу і ў мясцовых адміністратараў, на пасады якіх прэзідэнт, паводле новых правілаў, можа прызначаць сваіх камісараў.

Як вынік, у парламенце стыхійна паўстала беспрэцэдэнтная апазіцыйная група, да якой далучыліся амаль усе: ад экс-рэгіяналаў да нацыяналістаў ад партыі «Свабода». Удзельнікі фронды патрабавалі змякчыць пункты пастановы і гарантаваць правядзенне выбараў 31 сакавіка.

Цяжка сказаць, ці пагадзіўся б Парашэнка на патрабаванні, калі б не рэакцыя Захаду. Заходнія палітыкі замест адназначнай падтрымкі на адрас Кіева заклікалі бакі канфлікту ўтрымацца ад эскалацыі. Лічыцца, што гэтую пазіцыю данесла да Парашэнкі асабіста Меркель, якая патэлефанавала ў Кіеў напярэдадні галасавання ў Радзе. У выніку прэзідэнту заставалася толькі шукаць спосаб захаваць твар. У фінале нарадзіўся новы варыянт пастановы пра ваеннае становішча, якое цяпер будзе дзейнічаць у 10 абласцях, і толькі 30 дзён. У дадатак парламент замацаваў 31 сакавіка як дзень прэзідэнцкіх выбараў.

Такую развязку большасць палітолагаў разглядае амаль як катастрофу для ўкраінскага гаранта. Ніякі вялікі дыктатар з Парашэнкі не атрымаўся. Замест новага Піначэта мы пабачылі слабага палітыка, які не ў стане «ператрахаваць» нават свой парламент. Плюс, як высветлілася, ён не мае асаблівай падтрымкі на Заха-

дзе. Кажуць, што 26 лістапада таксама стане сігналам для чыноўнікаў на месцах, якія пачнуць бегчы з прэзідэнцкага карабля, намагацца нейкім чынам прымазацца да Цімашэнкі, якая цяпер становіцца фаварытам. Праўда, тут трэба аддаць належнае ўкраінскаму грамадству, якое здольнае кансалідавацца супраць аўтарытарных пагроз.

На гэтым, падавалася, сюжэт скончаны. Хіба што шкада звычайных украінцаў, якія сталі ахвярамі скачкоў грыўні. На чутках пра ваеннае становішча ўкраінская валюта перайшла мяжу ў 28 грыўняў за долар і пакуль гэтую планку трымае.

Аднак на самай справе ўсё не так прадказальна. Па-першае, наўрад ці Парашэнка капітулюе так проста. Лічыцца, што ў яго ёсць нейкі «план Б». Па-другое, хаця ваеннае становішча дзейнічае толькі ў 10 рэгіёнах, гэта можа мець непрадказальны наступствы. Закон аб увядзенні ваеннага становішча, а таксама дзеючы закон аб прававым рэжыме ваеннага становішча ствараюць прастору для інтэрпрэтацый.

І інтэрпрэтаваць іх будуць сілавікі — на ўзроўні загадаў і інструкцый. Як яны гэта зробіць, незразумела. Але, верагодна, кіраваць замест звычайных органаў улады ім спадабаецца. Прычым у большасці сілавікі, якія атрымліваюць паўнамоцтвы, — супрацоўнікі Мінабароны. Гэта значыць, што ў краіне можа ўзняцца роля войска, якое фактычна выступае як асобная палітычная сіла. Нарэшце, ва ўлады багаты паслужны спіс нерэалізаваных абяцанняў, і не факт, што будзе выконвацца абяцанне пра тое, што абмежаваньняў грамадзянскіх свабодаў не будзе.

Не менш цікавае пытанне, як будзе рэагаваць на ваеннае становішча гаспадарка. У новых умовах бізнес у згаданых 10 абласцях дакладна будзе намагацца закансервавацца. Пра інвестыцыі туды і казаць няма сэнсу. Гэта, у сваю чаргу, адаб'ецца на выкананні бюджэту, што пісалі пад крэдыты МВФ.

ПАЛІТЫКІ ТЫДНЯ

Даля Грыбаўскайтэ

Прэзідэнтку Літвы працягваюць абвінавачваць у разбурэнні балтыйскага адзінства. Усё таму, што яна праігнаравала святы з нагоды 100-годдзя незалежнасці суседняй Латвіі.

Паводле афіцыйнага літоўскага дэлегацыя не змагла трапіць на ўрачыстасці праз паломку прэзідэнцкага самалёта. Такое тлумачэнне выклікала шквал абурэння. На думку крытыкаў, у Грыбаўскайтэ было мноства варыянтаў выхаду з цяжкага становішча: адправіцца ў Латвію на пасажырскім авіярэйсе ці на аўтамабілі — дарога да суседняй краіны заняла б некалькі гадзінаў.

Ёсць меркаванне, што за нежаданнем ехаць у Рыгу хаваецца крыўда на Латвію. Грыбаўскайтэ, маўляў, пакрыўджаная на краіну-суседку праз шэраг праблемаў — спрэчка вакол праекта Rail Baltica, некрытычнае стаўленне Латвіі адносна БелАЭС, намер перахапіць транзітныя беларускія грузы.

Ідрыс Дэбі

Прэзідэнт Чада, дзе большасць насельніцтва вызнаюць іслам, наведваў Ізраіль у рамках афіцыйнага візіту, які ўжо назвалі гістарычным.

Па-першае, Ізраіль прарваў дыпламатычную ізаляцыю з боку мусульманскіх краін. Падтрымліваў рэжым ізаляцыі і Чад, разарваўшы адносіны з ізраільцамі яшчэ 42 гады таму. Аднак гэта ўжо гісторыя: вядома, што дыпламатычныя кантакты паміж краінамі будуць адноўлены.

Па-другое, па выніках візіту стала зразумела, што ў Тэль-Авіў ёсць свае інтарэсы на Чорным кантыненте. Ізраіль намагаецца наладзіць партнёрства з Суданам, Чадам і Нігерам. Чакаюць, што Чад і Нігер хутка дазволюць ізраільскім пасажырскім самалётам пралёт над сваёй тэрыторыяй у накірунку Лацінскай Амерыкі.

Трансфармацыя Чада з праціўніка Ізраіля ў яго саюзніка амаль фантастычная, калі ўзгадаць, што менавіта праз гэты рэгіён адбываўся трансфер нелегальнай зброі для тэрарыстычнай групы «Хамас», што кантралюе сектар Газа і рэгулярна канфліктуе з ізраільскімі сілавікамі. Радыкальна змяніць арыентацыю Чада прымусіла актывізацыя радыкальнай групы «Вокс Нагам». Прычым экстрэмісты дэманстравалі такія поспехі, што ўлады нават вырашылі звярнуцца па дапамогу да Ізраілю, які мае добры вопыт барацьбы з ісламскім радыкалізмам.

Застаецца дадаць, што Ізраіль яўна мае намер працягваць сваю экспансію ў арабскім свеце. Падчас перамоваў з Дэбі прэм'ер Нетаньяху анансаваў свой хуткі візіт у нейкую арабскую краіну, назва якой застаецца ў сакрэце.

Сіндзі Хайд-Сміт

Экс-міністарка эканомікі ЗША, кандыдатка ад партыі рэспубліканцаў у сенат ад штату Місісіпі перад другім турам выбараў нечакана апынулася ў цэнтры ўвагі.

Такая ўвага дастаткова дзіўная, калі ўзгадаць, што вынік галасавання ў Місісіпі нічога не змяняе ў агульных раскладаў. Нават калі Хайд-Сміт прайграе, рэспубліканцы захаваюць большасць у верхняй палатцы амерыканскага парламента. Аднак па ходзе кампаніі адбылося пару інцыдэнтаў з расавай падаплёкай, якія і выклікалі буйны інтарэс да кандыдата рэспубліканцаў.

Агульнаацэньвалны рэзананс справакавала з'яўленне фатаграфіі Хайд-Сміт у капелюшы салдата рабаўладальніцкай Канфедэрацыі. Не меншы ажыятаж зрабіла відэа, на якім яна заяўляе, што будзе «ў першым шэрагу», калі атрымае запрашэнне на публічнае пакаранне смерцю праз павешанне.

Ліберальная Амерыка ўспрыняла гэтыя фокусы як выклік, паколькі канкурэнт Сіндзі — афраамерыканскі палітык Майк Эспі, а ў паўднёвых штатах пакаранне праз павешанне практыкавалася ў асноўным для рабоў. У сувязі з гэтым зноў шмат кажуць, што рэспубліканцы за часамі Трампа ператвараюцца ў партыю правых радыкалаў.

Дарэчы, Трамп асабіста падтрымаў Хайд-Сміт — наведваў мітынг рэспубліканцаў, які быў вытрыманым ў калядных стэлі. Як вынік, Трамп выйшаў на сцэну праз комін, як Санта-Клаўс. Праўда, на гэтым казка скончылася. У сваёй прамаве Трамп замест калядных віншаванняў актыўна крытыкаваў дэмакратыяў, якія, па яго словах, навязваюць ЗША сацыялізм.

«Дзеці, плачце!..»

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Калі я рыхтавала новую кнігу, звярнулася да жыхаркі вёскі Янушавічы Людмілы Мацкевіч. Гартаем з ёй сямейныя альбомы і знаходзім стары матчын здымак. Хтось сфатаграфавалі гіганцкі помнік «бацьку ўсіх народаў» у Мінску, завалены вянкамі і аздоблены жалобнымі стужкамі. Пры ім, спінай да нас, гараджане, найбольш — жанчыны. На пастаменце помніка — беларускі ўзор.

Рукой Людзінай матулі Таццяны Ігнацьеўны напісана, што фота зроблена 9.03.1953 года пасля жалобнага мітыngu. Уражвае факт, што здымак захаваўся ў сям’і праз столькі дзесяцігоддзяў, цяпер ён выглядае музейнай рэдкасцю. Прыгожым почыркам стараннай студэнткі на зваротным баку картачкі напісана: «Да! Вот уже почти месяц, как ушел от нас самый дорогой всем, всем, всем. Не понятное для наших умов сейчас творится в стране. Поднять бы всевидящего, нашего любимого И.В.Сталина. Пусть бы он многих вывел из тупика».

Я пачала распытваць ураджэнцаў Лагойшчыны і проста знаёмых, хто мог заспець тую лёсавызначальную падзею або чуць пра яе ад старэйшых.

Лідзія Васільеўна Курто распавяла, як студэнтаў Барысаўскага педвучылішча сабралі ў актывую залу з выпадку смерці «самага дарагога». «Сказаць, што мы былі разгубленыя — мала. Мы не разумелі, як нам жыць далей».

На працы Ніны Яўстаф’еўны Жардзецкай, у брэсцкім радзільным доме, таксама адбылося жалобнае мерапрыемства: «Горкімі слязьмі плакала галоўны ўрач Каралёва, жонка афіцэра, а мы ўсе за ёй следам».

Валіяціна Іванаўна Гарачка вучылася ў дзявятым класе Лагойскай школы. На сцяне калідора вісеў партрэт правадыра ў поўны рост, у форме генералісімуса, пад ім — вазеткі ў вазе. Вучні стаялі ў ганаровай варце. З «чорнай талеркі» перадавалі суровым голасам жалобны тэкст. Жанчыны заліваліся слязьмі.

Мінчанка Вольга Анатольеўна Далгачова сведчыць: у іх дашкольным дзіцячым доме ўключалі радыё, каб дзеці слухалі зводкі пра стан здароўя Сталіна. Разам з іншымі арганізацыямі і прадпрыемствамі павялі да манументу і загадалі: «Дзеці, плачце!» У газетах паведамлялі, які з калектываў гараваў больш.

Мой новы знаёмы Міхаіл Фёдаравіч Саўчыц, што родам з Вілейшчыны, з гумарам распавёў, як вучнем ледзьве не па-

цярпеў за непаважлівае абыходжанне з партрэтаў усенароднага любімца.

«Сябра мне даў капірку, яе належала праверыць. Пад рукой не знайшлося іншай паперкі, акрамя газеты з партрэтаў Сталіна. Ну я і праверыў капірку на гэтым партрэце — перакрэсліў крыж-накрыж. Знайшлася малая «сексотка» і далажыла настаўніцы: «Файна Сямёнаўна, а Міша папсаваў партрэт Сталіна».

Настаўніца разгубілася і не ведала, як рэагаваць. А рэагаваць належала, інакш мог быць розглас і наступствы для яе самой. Праз некалькі дзён настаўніца наведла бацькоў вучня ў іх вёсцы. Самой гаворкі хлапчук не чуў, бачыў толькі, як плакала маці. Справу, на шчасце, замялі.

«Дзень пахавання я запомніў добра, бо тады мы з сябрам узялі санкі-«козачкі» і паехалі катацца на мясцовыя горкі. У гадзін 12 пачулі гудок на лесавадззе. Тады гадзіннікаў не мелі, дык арыентаваліся па такіх гудках — на пачатку рабочага дня, у абед, увечары. Гудкі-сірэны паўсюль былі ўключаныя і азначалі жалобу. З Вілейкі прыбыла раённая каманда для правядзення мітыngu. Наша хата падалася начальству самай прасторнай. Да нас ад суседзяў нанасілі лавак, склікалі людзей. Саўчыц за Саўчыцам выступалі з развітальным словам — у нас у вёсцы ўсе былі Саўчыцы. Балтыйскі матрос Ігнась як старшыня калгаса таксама меўся штось сказаць, пасада абавязвала. Ажно пык-мык — нічога не атрымліваецца! З таго, што ён з цяжкасцю звязаў, мы разабралі наступнае: «Выйшаў дух, і больш мы яго не ўбачым». Дарослыя баяліся смяцца, хоць і падмывала. А вось хлапчкі на печы стрымацца не маглі».

Была і зларадная рэакцыя. «Неяк да маці прыйшла суседка, і я звыкла натапырыў вушы. Пагаварыўшы пра справы гаспадарчыя, тая паведаміла: «Сталін здох». На мой дзясціны погляд, пра чалавека трэба было б сказаць неяк іначай», — кажа Жураўскі з Радашковіч.

У 1990-я гады загадчык клуба Аляксандр Давідовіч абыходзіў

Давялося чуць, што моцна пакрыўдзіўся адзін з аўтараў помніка Заір Азгур: чаму не параліся з ім? А яшчэ адзін аблашчаны ўладамі скульптар, Бембель, перажыў знос спакойна. Ён ляпіў толькі ногі, ганарар жа не адбярэць...

Янушкаўскі сельсавет і ўдакладняў спісы ахвяраў сталінізму. Сярод іх быў ляснічы Прахаровіч. Яго катавалі ў сутарэннях палаца Тышкевічаў, заганылі іголку пад пазногці. Вадой аблююць — і зноў катуюць. Пры пасмяротнай рэабілітацыі ахвяр у КДБ выклікалі зяця Прахаровіча — настаўніка Марцынкевіча. І так з ім «пагутарылі», што ён адмовіўся ад належнай па законе кампенсацыі.

Да 1939 года край Лагойскага раёна прымыкаў да дзяржаўнай савецка-польскай мяжы. Жыхары па сваяцкіх або гаспадарчых справах усялякімі шляхамі зрэдзчасу пераходзілі яе. Па-

Помнік Сталіну ў Мінску.
Фота з сямейнага архіва
Людмілы Мацкевіч

любоўна дамаўляліся з пагранічнікамі прадпрымальныя людзі з таго боку. Хто «засвечваўся» на мяжы або на каго даносілі, аўтаматычна залічваліся да польскіх шпіёнаў.

З невялікай вёсачкі Якубавічы Баравыя за адну ноч органы забралі дзевяць мужчын. Лістом абавязваўся толькі адзін, лёс іншых невядомы. І дарма мы робім вінаватым толькі ведамства Яжова—Берыі: усё, што рабілася, рабілася з дазволу і ведама адзінай кіруючай партыі, якая не мела механізму стрымлівання. Кулакі, шкоднікі, трацкісты, нацыяналісты, духавенства, чальцы міфічных антысавецкіх арганізацый — заўсёды знаходзілася прычына, каб забяспе-

тваць дармавой рабочай сілай будоўлі, руднікі і лесапавалы, а таксама загрузіць працай катаў — тых, што выціралі акрываўленыя рукі аб уласную галаву (жудасная дэталь з кнігі Святланы Алексіевіч. — Г.К.)

Распаўсюджанай практыкай былі і даносы: на суседзяў, аднавяскоўцаў, калег і каляжанак па рабоце, на сваякоў, нават на мужоў і жонак. Гэтае масавае вар’яцтва ўсяляк заахвочвалася, хаця пад «пільнасцю» часам хавалася банальная зайздрасць. Даносы пісалі на ўдарніка працы Сямёна Фёдаравіча Маеўскага (бо заможна жыў), на мясцовага

маладога ўрача Кулакоўскага, на сакратара сельсавета Алёшачку Жардзецкага...

«Бяскрыўдны мужык» Алёшачка адбыў на лесапавале ад званка да званка. У чым заключалася яго віна, дакладна не вядома; не тое сябраваў з сынам бацькоў, не тое з ім жа вынес з сельсавета патэфон на танцы. Адбыўшы тэрмін, Алёшачка прыходзіў да суседзяў і плакаў, успамінаючы лагерныя пакуты. Гаварыў, што на сібірскай катарзе нават не ведаў, што ідзе вайна з немцамі.

Алёшачка быў другім мужам Вольгі Кавэцкай, чыіх дачок я ведаю. Выпадак дапамог сустрэцца з малодшай, Галяй. Што на долю бацькі выпала шмат пакут, яна даведлася дарослай — калі з мужам збіраліся ў ГДР на месца службы (у такіх выпадках запаўняліся падрабязныя анкеты). Светлых успамінаў пра дзіцячыя гады ў яе мала. Бацька піў і біўся, ганяў жонку разам з дачкамі, не раз яны начавалі ў сельсавеце, дзе Кавэцкая прыбіралася (значыць, не такі ўжо і «бяскрыўдны»). Самая большай абразай у бок сямейнага тэрарыста была рэпліка жонкі: «Цюрэмшчык!»

Між тым, у адрозненне ад многіх, Цюрэмшчык быў пісьменным чалавекам, нездарма яго ўзялі ў сельсавет сакратаром. Галя памятае прыгожы почырк з завіткі, якім бацька пісаў заявы і іншыя паперы па просьбе наведвальнікаў.

Вязень ГУЛАГу, паэт Сяргей Грахоўскі, вярнуўся ў Мінск у 1956 годзе. І здзівіўся: «...пасярод Цэнтральнай плошчы на пастаменце з цёмна-чырвонага граніту ўсё яшчэ стаяў высачэзны Генералісімус». Правая рука за бортам шыняля, у левай —

шапка, арліны погляд скіраваны на заўсёды асветленыя вокны ЦК (якраз ля гэтага пастамента стаяла маладзенькая Таццяна Ігнацьеўна. — Г.К.) Бронзавы помнік разлічаны быў на які: «на восем метраў у зямлю загнаны таўравыя бэлькі, залітыя самым трывалым бетоном, пастамент абліцаваны зіхоткім гранітам...»

З аднаго боку, на XX з’ездзе КПСС культ развянчалі, а што рабіць з рукатворнай спадчынай — помнікамі, бюстамі, партрэтамі, тамамі прац — мясцоваму начальству не давалі. Манумент Сталіну на ранейшай Цэнтральнай, а зараз Кастрычніцкай плошчы працягваў аглядаць горад са сваёй 10-метровай вышыні — да таго часу, пакуль цела правадыра не вынеслі з маўзалея.

Грахоўскі стаў сведкам, як у ноч на 3 лістапада 1961 года грамілі звыштрывалае збудаванне.

«Па асветленай плошчы мітусіліся высокія вайсковыя чыны, аддавалі ўзмацненыя мегафонам каманды. Сапёры ў пастаменце свідравалі адтуліны, у іх закладалі тол. Па лесвіцы папаўзла постаць у блішчастай касцы і накінула пятлю з тоўстага тросу на шыю таварыша Сталіна. Прызнаюся, па скуру пабеглі мурашкі, апанаваў страх, а потым узрадаваўся, што дацярпеў, што дажыў і ўбачыў, хоць бронзавага, свайго ката з пятлёю на шыі.

Змоўклі адбойныя малаткі, трос прычапілі да танка. Па камандзе грывнуў выбух, помнік завалакло шызым дымам, па бруку заляскацелі гусеніцы, напяўся трос і... пасярэдзіне лопнуў, ад пастамента пасыпаліся дробныя аскабалкі, дым асеў, а ЁН як стаяў, так і стаіць нерухома з пятлёю на шыі. Відовішча жахлівае».

У прэстыжным раёне, на вуліцы Кірава, жыву з жонкай Міхаіл Саўрыцкі. Самы цэнтр сталіцы. У двары знаходзілася цэкоўская сталоўка. Бамбасховішча для партыйнай вярхушкі і склады сістэмай падземных ходоў былі звязаны з будынкам ЦК КПБ. Дзень, калі бурыві помнік, ён запомніў. Яшчэ б не запомніць! Нагналі ваенных, цяжкай тэхнікі, грукат стаяў на тры кварталы. Праз ачапленне было відаць, як за манумент зачалі тросы.

Давялося чуць, што моцна пакрыўдзіўся адзін з аўтараў помніка Заір Азгур: чаму не параліся з ім? У Азгура і раней былі падставы крыўдзіцца на ўладу: яму, прызнаману творцу, не хацелі верыць, што на здымку сярод павешаных падпольшчыкаў знаходзіцца не хтось невядомы, а яго пляменніца Маша Брускіна. Яшчэ адзін аблашчаны ўладамі скульптар, Бембель, перажыў знос спакойна. Ён ляпіў толькі ногі, ганарар жа не адбярэць...

Гігантаманія сацрэалізму да сёння ўяўляе сабой тэхнічную праблему: помнікі разбураюцца і становяцца аварыйнымі. У Балгарыі ў славуатага Алёшы адна галава важыць 16 тон. Збіраліся зносіць, але не дазволілі ветэраны. Галаву савецкаму воіну-вызваліцелю ў Трэптаўпарку ўлады аб’яднанай Германіі муслілі замяніць. Што пацягнула на кругленькую суму ў еўра. Польска рашуча развітваецца са спадчынай сацыялізму і зносіць у гарадах яшчэ прыдатных да эксплуатацыі Ленінаў...

Геніюш і Урублеўская: перакрываюць лёсаў

Сяргей ЧЫГРЫН

Вядомая беларуская паэтка Ларыса Геніюш (1910–1983) і яе муж Янку Геніюш у 1948 годзе былі арыштаваныя органамі МДБ. Ларысу Геніюш у Мінску дапытваў сам міністр дзяржбяспекі БССР Лаўрэнцій Цанава. Паэтка мужа вытрымала ўсе катаванні і допыты.

Лагерная паштоўка Ларысе Геніюш ад Васіля Супруна

Яўгенія Урублеўская

Хаця зэкам забаранялася перадаваць адзін аднаму «ксівы», запіскі, пісьмы, паштоўкі — нелегальна лагерная пошта дзейнічала пастаянна. Не баяліся людзі ні карцэраў, ні БУРЫ, ні бязлітасных допытаў

Ларысу і Янку Геніюшаў 7 лютага 1949 года асудзілі на 25 гадоў кожнага. Пакаранне паэтка адбывала ў лагерах Інта і Абедзе (Комі АССР). Там жанчына смела паказвала прыклад феноменальнай духоўнай трываласці, яднала вакол сябе не толькі беларусаў, але і вязняў іншых нацыянальнасцей, а таксама пісала вершы. Сярод вязняў Ларысу Геніюш клікалі Маці, яе вершы называлі глюкозай, завучвалі іх на памяць, як малітвы.

З Ларысай Геніюш у Інце і Абедзе знаходзіліся тысячы людзей. Са многімі паэтка моцна сябравала, з іншымі — проста адбывала тэрмін да лепшых часоў. Шмат прозвішчаў тых людзей, якія прайшлі сталінскі ГУЛАГ, прыгадвае паэтка ў сваёй кнізе ўспамінаў «Сповідзь». Сярод іх — Яўгенію Урублеўскую, якая перадавала «ксівы» тым, каму яны былі адрасаваныя.

У «Сповідзі» Ларыса Геніюш успамінае: «Пачалася перапіска. Тоненькія запісачкі насілі дзяўчаты, якія хадзілі на бліжэйшыя аб'екты. Насіць запіскі было небяспечна, але жыць без іх было немагчыма зусім, і кожная з нас гэта разумела. Цярпелі дзяўчаты БУР, і голад, і гора, але спагадалі адна адной. Мне запіскі насіла пераважна нейкая Жэня Врублеўская з Варшавы. Была гэта маладая прыгожая дзяўчына, расейка...»

Я памятаю гэту жанчыну, бо быў некалькі разоў на яе сустрэчах у Слоніме ў 1990-х гадах. Была яна па нацыянальнасці беларуска, а родам з Беласточчыны. Вязень сталінскіх лагераў сустракалася тады шмат са сваімі землякамі, да яе прыязджалі сябры па сталінскіх лагерах, яна перапісвалася, ёй пастаянна тэлефанавалі журналісты з Беларусі, Польшчы і Расіі. Гэту жанчыну звалі Яўгенія Урублеўская (1923–1996). У маім Слоніме яна пасялілася ўжо пад старасць. Тут і пра жыла апошнія гады, дзе і памерла, і пахаваная.

А жыццё Яўгеніі Урублеўскай было цяжкім і пакутлівым. Спачатку тры гады няволі ў гітлераўскіх лагерах і турмах, а потым дзесяць — у сталінскіх. У Інце Яўгенію Урублеўскую пад канец тэрміну зняволення пачалі зваць «бунтаркай Уру-

блеўскай». У нямецкім канцлагеры «Равенсбрук» і ў сталінскіх лагерах у самых цяжкіх умовах яна знаходзіла магчымасць увязвацца ў самыя розныя справы. Ёй заўсёды хацелася нечага высокага і ідэальнага, справядлівага і добра. А іх там было мала. Дзеля гэтага ў 1941 годзе Яўгенія Урублеўская ўступіла ў камсамол, а будучы ў нямецкім палоне — у антыфашысцкую арганізацыю «Чырвоная капэла», у сталінскіх лагерах арганізавала перасылку лістоў.

У нямецкім канцлагеры Яўгенія Урублеўская пазнаёмілася і пасябравала з жонкай Юліуса Фучыка, у савецкім — з жонкай кампазітара Сяргея Пракоф'ева, а таксама з Ларысай Геніюш...

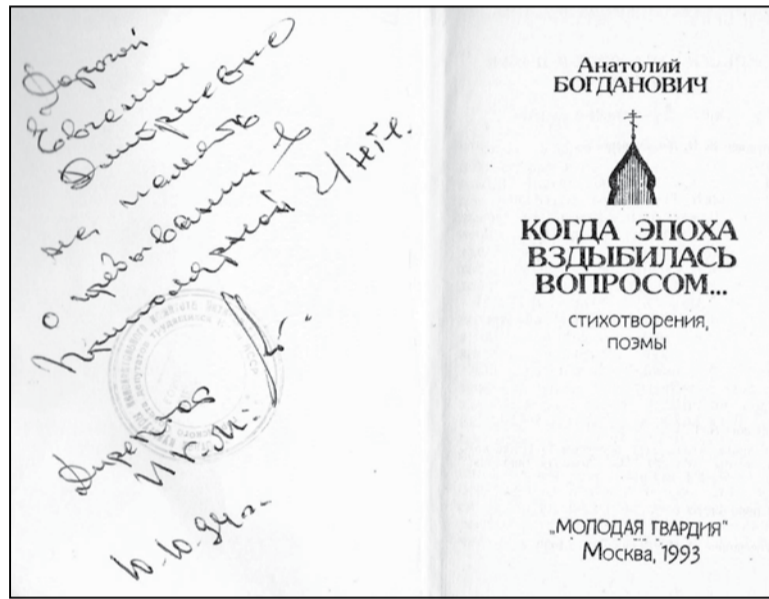
Якія нечалавечыя ўмовы ні стварала лагернае начальства ГУЛАГу, падпарадкоўваючыся чыёй-небудзь волі, людзі імкнуліся там жыць і ствараць, думаць і марыць, любіць і хаваць, змагаюцца за сваё выжыванне. Хаця зэкам забаранялася перадаваць адзін аднаму «ксівы», запіскі, пісьмы, паштоўкі — нелегальна лагерная пошта дзейнічала пастаянна. Не баяліся арыштавання людзі ні карцэраў, ні БУРЫ (барак узмоцненага рэжыму), ні бязлітасных допытаў.

Падчас нелегальнай лагернай пошты і пазнаёміліся ў Інце Ларыса Геніюш з Яўгеніяй Урублеўскай. А пазнаёміла іх Зося Андрушкевіч з пад Шчучы-

Ларыса Геніюш:

«Насіць запіскі было небяспечна, але жыць без іх было немагчыма зусім, і кожная з нас гэта разумела»

Кніга з аўтографам ад лагернага сябра

на. Зося працавала ў лагернай пральні прачкаю. Ларыса Геніюш у той час шукала дзяўчыну, якая выходзіла б з зоны і змагла б перадаваць «ксівы». Зося сказала, што яна ведае адну дзяўчыну па прозвішчы Урублеўская, якая ўсё гэта зробіць акуратна і надзейна.

Неяк Ларыса Геніюш зайшла ў барак да дзяўчат і спытала Жэню Урублеўскую. Жэня, сядзячы на нарах, сказала, што гэта яна. Паэтка падышла да яе бліжэй і ціха паведаміла, што яе прыслала Зося Андрушкевіч. А потым удакладніла: «Вы ходзіце на док?». «Хаджу», — адказала Жэня. «Вы зможаце перадаваць пошту ад мяне?» — зноў спыталася шэптам Ларыса Геніюш. «Вядома ж змагу, чаму не», — адказала Урублеўская.

Яўгенія Урублеўская зрабіла спецыяльны пояс, а ў ім непрыкметную шчыліну. Туды і клала запісачкі. А калі яе ахоўнікі правяралі, аглядалі, то ніхто нават і не змог здагадацца, што там у поясе ляжаць «ксівы», ды і сам пояс не чапалі. Так Жэня Урублеўская і насіла пошту з зоны на зону.

З Ларысай Геніюш Яўгенія сустракалася даволі часта. Шмат размаўляла з ёй, спрачалася. Урублеўскай была шчыліва знаёмая беларуская мова, а калі паэтка размаўляла па-руску, то вельмі выразна адчуваўся заходнебеларускі акцэнт. Пры жыцці Яўгенія Урублеўская ўспамінала і казала, што ў ГУЛАГу Ларыса Антонаўна заўсё-

ды хвалявалася за свайго сына Юрку, які заставаўся ў Празе, і перажывала за яго далейшы лёс.

Лагерная пошта запрацавала даволі актыўна, што нават ахова пачала нешта нядобрае прыкмячаць. Ахоўнікі пачалі правяраць мужчынскі лагер і знайшлі запіскі і вершы Ларысы Геніюш. Выклікалі на допыт Урублеўскую. І Урублеўская прызналася, што гэта яна насіла пошту.

— Што ты ў мужчынскі лагер насіла яшчэ? — пыталася начальства.

— Любоўныя запіскі і лірычныя вершы, — казала Жэня. — Яна — паэтка. Яна не магла і не можа не пісаць, разумееце. А яе вершы людзей цікавяць, іх усе чытаюць.

— А што яшчэ насіла, — не супакойваліся ўпаўнаважаныя.

— Адзін раз прынесла кісет для тытуню.

— Што гэта Геніюш за чалавек? — пыталіся зноў.

— Яна жыве вершамі і будзе пісаць іх усё жыццё. Больш паэтка нічым не цікавіцца, — сказала Урублеўская.

Пасля допыту Урублеўскую адпусцілі і не пакаралі. І Ларысу Геніюш не чапалі. Бо і мужчыны ў сваёй зоне таксама нічога не казалі, акрамя вершаў.

Свае запіскі Ларыса Геніюш перадавала Сымону Раманчуку (1916–1952?). Гэта ён пазней арганізуе ў Інце паўстанне і будзе расстраляны. Яўгенія Урублеўская сустракалася і з ім часта, а калі яго не прыводзілі

на док, перадавала для яго запіскі праз іншых зэкаў. Ларыса Геніюш пра Сымона Раманчука напісала ў «Сповідзі», што «гэта наш светлы герой, які ведаў адно толькі — сваю Радзіму і жыў толькі для яе і ёю».

Сама Яўгенія Урублеўская, як піша Геніюш, ёй не падабалася, бо «яна не была дружнаю і часта цвердзіла, што каб выжыць, дык кожны павінен глядзець толькі сябе і йсці напрам праз лагер, не звяртаючы ўвагі на рэшту зняволеных...».

Але не ведала, а можа і ведала Ларыса Антонаўна, што Яўгенія Урублеўская да сталінскіх лагераў, была сябрам Берлінскай антыфашысцкай падпольнай арганізацыі «Чырвоная капэла». А аднойчы гестапа даведлася пра сувязь дзяўчыны з антыфашысцкай арганізацыяй. Яе арыштавалі. І пачалося жыццё за кратамі. Сядзела ў пяці турмах, у тым ліку і ў Маабіце, дзе яе кінулі ў камеру-адзіночку. Там дзяўчына прачытала на сцяне прозвішча Мусы Джаліля (1906–1944) — татарскага паэта і журналіста. Яна таксама лацінскімі літарамі напісала сваё імя. Толькі потым, праз шмат гадоў, Яўгенія Урублеўская даведлася насамрэч, хто такі быў Муса Джаліль. І яна таксама пісала вершы, але на рускай і часам на польскай мовах. Вось так гучыць яе адна страфа па-беларуску:

*Я ведаю ад, была я ў ім,
Спазнала ада мукі.
Пад сінім небам, на зямлі
Ў фашысцкім Равенсбруку...*

30 красавіка 1945 года Яўгенія Урублеўская аказалася на волі. Праўда, ненадоўга... Яе арыштавалі асабісты ў Ваўкавыску. Дапытваў дзяўчыну следчы Бяляеў шмат гадзін, біў яе, замыкаў у халодны каменны мех памерам 1,5x1,5 метры. Выбіваў з яе тое, чаго не было. Праз тыдзень яна не змагла падняцца. І толькі дзякуючы сумленнасці доктара Васільевай, яе вылечылі і праз некалькі тыдняў адправілі на ўсход у спецлагер, а потым у Інту. На яе робе быў нумар Ш-270. Просты падлік паказваў, што там знаходзілася каля 40 тысяч арыштаваных.

У апошнія гады свайго жыцця жанчына жыла ў Слоніме. Прымала ўдзел у грамадскім жыцці Слонімшчыны, нават узнагароджвалася граматамі Слонімскага гарсавета.

60 беларускамоўных хітоў сучаснасці

Прапануем суб'ектыўны спіс ад TuzinFM і Letapis.by

Да свайго 15-гадовага юбілею галоўны музычны партал краіны TuzinFM.by разам з Letapis.by склаў спіс песень, без якіх немагчыма ўявіць незалежную беларускую музыку. У яго ўвайшлі 40 самых важных беларускамоўных песень з хіт-параду «Тузін» (2003–2018) і яшчэ 20 хітоў за папярэднія 15 гадоў (1988–2003).

Рэйтынг уклалі кіраўнік TuzinFM Сяргей Будкін і аўтар праекту «Мапа станаўлення Беларусі» Аляксей Чаранкевіч. Да кожнага з 60 трэкаў напісаны анатацыя і гісторыя ягонага стварэння, падабраныя выявы, відэа і спасылкі на рэсурсы, дзе можна болей дазнацца пра выканаўцу, паслухаць і набыць ягоныя трэкі. У спіс увайшлі тыя песні, якія перамагалі ў чарце на «Тузін» і называліся найлепшымі песнямі сезону цягам 15 гадоў існавання партала, а таксама 20 хітоў за папярэднія 15 гадоў, без якіх немагчыма ўявіць беларускую музыку.

«З аднаго боку, гэта падсумаванне для нас саміх — у рэйтынг увайшлі песні, якія паўплывалі на нас асабіста і на развіццё айчынай сцэны ў цэлым. На нашу задуму, гэты рэйтынг таксама мае стаць кропкай уваходу ў беларускую музыку для тых, хто толькі пачынае ёй цікавіцца», — заўважае Сяргей Будкін.

«Спачатку мы хацелі зрабіць спіс з 15 трэкаў, потым пашырылі яго да 20, а па выніку ён разросся да 60, і ў ім далёка не ўсё, што хацелася ўключыць. У яго ўвайшлі пераважна рок-хіты нашых музыкаў. Поп-выканаўцы, барды, металісты, фолк-спевакі ды музыкі іншых кірункаў, безумоўна, вартыя асобных

рэйтынгаў», — зазначае Аляксей Чаранкевіч.

Праект «60 песень беларускамоўных хітоў сучаснасці» прымеркаваны да 15-годдзя інтэрнэт-парталу TuzinFM. Юбілей будзе адзначаны канцэртамі «Героі года» і ўручэннем прэміі найлепшаму гурту і найлепшаму адкрыццю 2018-га.

Паслухаць 60 беларускамоўных хітоў сучаснасці можна тут: <http://tuzin.letapis.by/>

Інфармацыя пра стваральнікаў праекту:

Праект TuzinFM.by («Тузін Гітоў») стартаваў у 2003 годзе з мэтай прасоўвання беларускай (перадусім беларускамоўнай) музыкі. Кіраўнік праекту — Сяргей Будкін. На старонках парталу можна знайсці інфармацыю пра песні, альбомы і кліпы айчынных выканаўцаў і фірмовыя чарты, якія пастаянна абнаўляюцца. Акрамя таго, партал самастойна і з партнёрамі ініцыюе і рэалізуе культурныя праекты. Сярод самых яркіх — «Тузін. Перазагрузка», «Тузін. Немаўля», «Радые Тузін», «Заспявай», Belsat Music Live, «(Не)расстраляныя» ды іншыя.

Letapis.by — зборнік праектаў, прысвечаных Беларусі і беларускай культуры. Аўтар праектаў — Аляксей Чаранкевіч. Пачатак існавання — студзень 2016 года.

Казкі вачыма падлеткаў і іх настаўнікаў

У мастацкай галерэі «Універсітэта культуры» з 27 лістапада адкрываецца выстава «KAZKI». Ілюстрацыі да адной казкі стваралі падлеткі і іх настаўнікі.

Гэта творчы праект навучэнцаў арт-студыі «Зебрык» і «Зебра» адкрывае цікавы і разнастайны свет ілюстрацыі — ад традыцыйнай да наватарскай. Экспазіцыя запрашае глядачоў паназіраць за тым, як па-рознаму юныя аўтары ставяцца да казачнага твора і як па-рознаму яны ўяўляюць адных і тых жа дзеючых асоб.

Экспазіцыя не зусім звычайная, бо юныя мастакі і іх настаўнікі малявалі ілюстрацыі

не да розных казак, а да адной і той жа, але кожны — у сваёй інтэрпрэтацыі.

Кожная з ілюстрацый дапоўнена адпаведным урыўкам тэксту, які плаўна «перацякае» з адной карціны на другую і запрашае глядачоў прачытаць і прагледзець казку ад пачатку да канца.

Мінскія арт-студыі «Зебрык» і «Зебра» з'яўляюцца студыямі малявання рэпетытарскага фармату для дзяцей, падлеткаў і дарослых. Мэта, да якой імкнуцца гэтыя мастацкія

студыі, — даць паўна-вартасную пачатковую мастацкую адукацыю ў рэпетытарскім фармаце, у мікра-групах, з максімальнай адпаведнасцю запытам кожнага вучня. «Зебрык» і «Зебра» — гэта і мастацкія школы, і творчыя майстэрні, і цэнтры творчага развіцця дзяцей адначасова. Студыі імкнуцца змяніць уяўленне людзей аб паняцці «дзіцячая творчасць», пераўтварыўшы яго ў «выяўленчае мастацтва». Сюды прыходзяць тыя, хто гатовы да большага: да большай індывідуальнасці ў навучанні, да большага камфорту, да большай свабоды ў пошуку сябе.

Наведаць выставу можна з 27 лістапада па 15 снежня

Адрас галерэі: Кастрычніцкая плошча, 1 (Палац Рэспублікі).

Час працы: 11.00–19.00.

Уваход вольны

Літара «Ў» пад пагрозай

Літара «Ў» пад пагрозай. Пакуль толькі ў казцы, дзе ёй пагражае злая чарадзейка Марана, якая разам з іншымі персанажамі прадстаўлена ў музычным альбоме для дзяцей «Неверагодныя прыгоды літары «Ў».

На яго выданне ў Беларусі распачалася кампанія па зборы сродкаў на пляцоўцы Ulej.by.

«Неверагодныя прыгоды літары «Ў» — гэта не толькі тэатральна-музычны праект беларускага кампазітара і сцэнарыста Рамана Арлова, але і будучы музычны альбом. Галоўным героем тэатральна-музычнага праекту, складзенага

з аўтарскіх дзіцячых казак, не выпадкова стала адна з літар беларускага алфавіта.

У чым адметнасць альбома?

У сваёй незвычайнасці. На сёння вельмі мала тэатральных і музычных праектаў для дзяцей на беларускай мове, тым больш з беларускім кантэкстам, які б датычыўся беларускай гісторыі і культуры.

Альбом складаецца з 12 трэкаў, сярод якіх «Ляцім мы вясну вызваліца», «Чароўны бор», «Ярыла-сонца», «Хіп-хап Бусліка», «Марана супраць літары «Ў».

Сярод герояў песень Воўк, Каза, Жыжаль, Лёля, Ярыла, Зюзя, Марана, Буслік, Стаўры і Гаўры — чарадзейныя персанажы, якія жывуць у казачнай краіне — Чароўным Бары.

Акрамя ўласна песень, на дыску можна будзе знайсці і музыку да іх (мінусоўкі), а таксама кніжку-ўкладшчы з тэкстамі — для сямейнага і паза-класнага выканання. Альбом можна выкарыстоўваць пры падрыхтоўцы святаў, школьных ранішнікаў.

Адным з варыянтаў яго распаўсюджвання стануць арыгінальныя памятныя паштоўкі з прома-кодам — спасылкай, праз якую можна будзе ў любы час спамаваць альбом.

Чаму варта падтрымаць выпуск музычнага альбома?

- Густоўны падарунак для дзяцей да Раства і Новага года!
- Цікавы дапаможнік для бацькоў і настаўнікаў па спевах і пастаноўцы народных святаў.
- Займальны шляхаводнік па свеце беларускай міфалогіі.
- Выдатны памочнік у вывучэнні беларускай мовы.

Падтрымайце выданне альбома і замоўце яго, а заадно і квіток на каляднае прадстаўленне літары «Ў», што адбудзецца 30 снежня ў мінскім маладзёжным Тэатры беларускай эстрады.

Новы Час
падпісны індэкс
63279
Падпішыся сам і падпішы бацькоў!

Новы Час
ПАДТРЫМАЙ
"НОВЫ ЧАС" —
НАБУДЗЬ ГАЗЕТУ
Ў ШАПІКУ!

Новы Час

Агульнапалітычная штотыднёвая газета
novychas.by

Выдаецца з сакавіка 2002 г. (с) Новы Час
Галоўны рэдактар **Колб Аксана Мікалаеўна**
Намеснік рэдактара **Пульша Сяргей Пятровіч**
Стыль-рэдактар **Пяроўская Святлана Віктараўна**

ЗАРЭГІСТРАВАНА Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі № 206 ад 20 ліпеня 2009.

ЗАСНАВАЛЬНІК Мінская гарадская арганізацыя ГА ТБМ імя Ф.Скарыны.
Адрас: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13.
Тэл. (+375 17) 263 85 11.

ВЫДАВЕЦ Выдавецкае ўнітарнае прадпрыемства «Час навінаў». Пасведчанне ад 25.04.2014 г.

АДРАС РЭДАКЦЫІ І ВЫДАЎЦА
220113, г. Мінск, вул. Мележа, 1–1234.
Тэл. +375 17268-52-81; +375 29 625-57-51.
novychas@gmail.com; novychas.by
Падпісны індэкс 63279

НАДРУКАВАНА ў друкарні ТАА «Ролл-Прынт». г. Мінск, вул. Халмагорская, 59 А.
ЛП №02330/484 ад 16.02.2018. Замова №1211

Падпісана да друку 30.11.2018. 8.00.
Наклад 2000 асобнікаў. Аб'ём 6 друк.
аркушаў. Кошт свабодны.

Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы дзеля палемікі, не падзяляючы пазіцыі аўтараў. Пры выкарыстанні матэрыялаў газеты спасылка на «Новы Час» абавязковая. Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе мастацкія творы. Чытацкая пошта публікуецца паводле рэдакцыйных меркаванняў.